

METODIKA PRO VÝBĚR VHODNÝCH DRUHŮ DŘEVIN A BYLIN PRO **VENKOVSKÁ SÍDLA**

Adam Baroš, Ivana Barošová, Stanislav Boček, Roman Businský, Katarína Demková, Libor Dokoupil,
Magdalena Kašková, Zdeněk Kučera, Lucie Medková, Markéta Šantrůčková, Jiří Velebil

CERTIFIKOVANÁ METODIKA VÚKOZ, v.v.i.

č. 3/2014-050, Certifikace 87673/2014-MZE-16222/M97, 2014

Autoři: Ing. Adam Baroš*,
Ing. Ivana Barošová*,
Ing. Stanislav Boček, Ph.D. **,
Ing. Roman Businský, Ph.D. *,
Mgr. Katarína Demková*,
Ing. Libor Dokoupil, Ph.D. **,
RNDr. Magdalena Kašková***,
RNDr. Zdeněk Kučera, Ph.D. ***,
Ing. Lucie Medková, Ph.D. *,
RNDr. et PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D. *,
Ing. Jiří Velebil*

Editor: Ing. Adam Baroš, baros@vukoz.cz, 296 528 363

- * Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., Květnové nám. 391, Průhonice 252 43
- ** Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Zemědělská 1665/1, 61300 Brno
- *** Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Albertov 6, 12843 Praha 2

Vypracováno s podporou projektu NAZV Q112A138 – Lokální identita zeleně venkovských sídel Ministerstva zemědělství ČR.

Recenzenti: Ing. Eva Klápšťová, Nature Systems,
Ing. Martin Veselý, MZe

Fotodokumentace a obrazový materiál: autorský kolektiv (není-li uvedeno jinak),

Podíl práce na publikaci v %: Ing. Adam Baroš (10%), Ing. Ivana Barošová (10%), Ing. Stanislav Boček, Ph.D. (10%), Ing. Roman Businský, Ph.D. (5%), Mgr. Katarína Demková (10%), Ing. Libor Dokoupil, Ph.D. (5%), RNDr. Magdalena Kašková (10%), RNDr., Zdeněk Kučera, Ph.D. (10%), Ing. Lucie Medková, Ph.D. (10%), RNDr. et PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D. (10%), Ing. Jiří Velebil (10%).

Poděkování: Prof. Jiří Mareček

ISBN: 978-80-87674-04-8

© autoři

OBSAH

1	Cíl metodiky	3	7	Závěr	86
2	Úvod.....	3	8	Srovnání novosti postupů	86
3	Identita venkovské sídelní zeleně – teoretická východiska	3	9	Popis uplatnění metodiky	86
3.1	Prostorová role venkovské zeleně	3	10	Ekonomické aspekty	86
3.2	Hospodářská a sociální role venkovské zeleně – lidové krajinářství.....	4	11	Seznam publikací, které předcházely metodice	86
3.3	Historické formy venkovské sídelní zeleně.....	5			
4	Základní východiska pro hodnocení a výsadby zeleně ve venkovské krajině	32			
4.1	Přírodní poměry	32			
4.2	Krajinný ráz	33			
4.3	Stručná historie území	35			
4.4	Společenská úloha zeleně	38			
5	Dřeviny a byliny z hlediska vhodnosti do venkovských sídel	39			
5.1	Průzkum lokality	39			
5.2	Obecná doporučení návrhu sortimentu	41			
5.3	Dřeviny z hlediska vhodnosti do venkovských sídel a okolní krajiny	42			
5.4	Byliny z hlediska vhodnosti do venkovských sídel a okolní krajiny.....	52			
5.5	Problematika zdroje lokálních dřevin a bylin	62			
6	Ovocné dřeviny do venkovských sídel	65			
6.1	Vymezení pojmů stará a krajová odrůda	66			
6.2	Průzkum lokality	68			
6.3	Návrh sortimentu pro nové výsadby	70			
6.4	Výsadba a následná péče	82			

1 CÍL METODIKY

Cílem metodiky je dát jasný návod, jak na kterémkoliv území v České republice (ČR) nalézt doporučený sortiment dřevin (okrasných i ovocných) a bylin, který se skládá z ekologicky, esteticky i historicky vhodných druhů a odrůd rostlin, které podpoří specifický ráz a ducha místa vesnického prostoru. V metodice jsou uvedeny jednotlivé kroky jak dospět ke správnému výběru, tj. které faktory respektovat a dále využívat.

Jasná definice charakteristických znaků zeleně konkrétního vesnického prostoru je předpokladem pro nalezení východisek pro jeho obnovu. Pouze tak je možné v maximální míře využít unikátnost a lokální identitu daného regionu.

2 ÚVOD

Zeleň venkovských sídel zaujímá 50–75% jejich plochy. Vezmeme-li v potaz, že venkovské obce (tj. obce do 2000 obyvatel a s hustotou zalidnění nižší než 100 ob./km²) tvoří 80 % všech obcí České republiky, můžeme konstatovat, že význam zeleně venkovských sídel je zcela zásadní (Mareček 2005).

Vegetační prvky venkovských sídel mají výrazně polyfunkční charakter. Zeleň má významný vliv na kvalitu vzduchu, je nejen zdrojem kyslíku, ale snižuje též prašnost, zachycuje dým a pachy, zvyšuje relativní vlhkost vzduchu, zmírňuje teplotní extrémy, snižuje hlučnost a ovlivňuje proudění větru. Vegetace zásadním způsobem ovlivňuje půdu a vodní režim v krajině. Svými kořeny půdu zpevňuje a zabráňuje tak vodní a větrné erozi nebo dokonce sesuvům půdy. Je schopna zpomalit povrchový odtok srážkové vody a zadržet vodu ve svých pletivech, v půdě či ji převést do podzemní vody, čímž může významně zmírnit dlouhodobější sucho. Zeleň vytváří stanoviště pro živočichy a ovlivňuje ekologickou stabilitu krajiny. Neopomenutelná je estetická a obytná role vegetace. Zeleň upravuje měřítko prostoru, sjednocuje různorodě působící objekty, zdůrazňuje hodnotné prvky sídla či naopak zakrývá prvky negativně působící. Svými velmi proměnlivými formami, vůněmi, chutěmi, strukturami a zvuky působí na všechny smysly člověka. Vytváří tak prostor příjemný pro pobyt člověka, který pozitivně působí na jeho duševní i fyzické zdraví. Venkovská zeleň má výrazně užitný charakter, je úzce provázaná s každodenními potřebami vesnice, stává se tak nedílnou součástí života místních obyvatel. Můžeme říci, že zeleň se významně podílí na formování vazby člověka k místu, pocitu domova, sounáležitosti a historické kontinuity či zakotvení v čase, identity místa (Kavka, Šindelářová 1978; Mareček 2005).

V souvislosti s globalizací se stává čím dál více aktuálním tématem potřeba hledání a podporování regionality a lokální identity. Lokální identita odráží zejména přírodní a kulturně historické souvislosti daného místa. Bohužel kontinuita postupného rozvoje venkovských sídel byla bohužel zejména v druhé polovině 20. století často násilně přerušena a devastace krajiny pokračuje stále (např. tvorbou satelitů rodinných

domů, suburbanizací). Venkovský prostor se tak často mění na uniformní, neosobní a bez vazeb na okolní krajinu, tradice a historii. Dnes zpětně odkrýváme význam věcí, mnohdy již ztracených; či ožívujeme residua kdysi živé tradice. Někdy s intuicí a přirozeným citem, někdy pomocí historických podkladů nacházíme svoje kořeny a je na nás, jak velký respekt k odkazu našich předků zachováme.

Použitá a související literatura

Kavka, B., Šindelářová, J. (1978): Funkce zeleně v životním prostředí. SZN, Praha. 235 s.

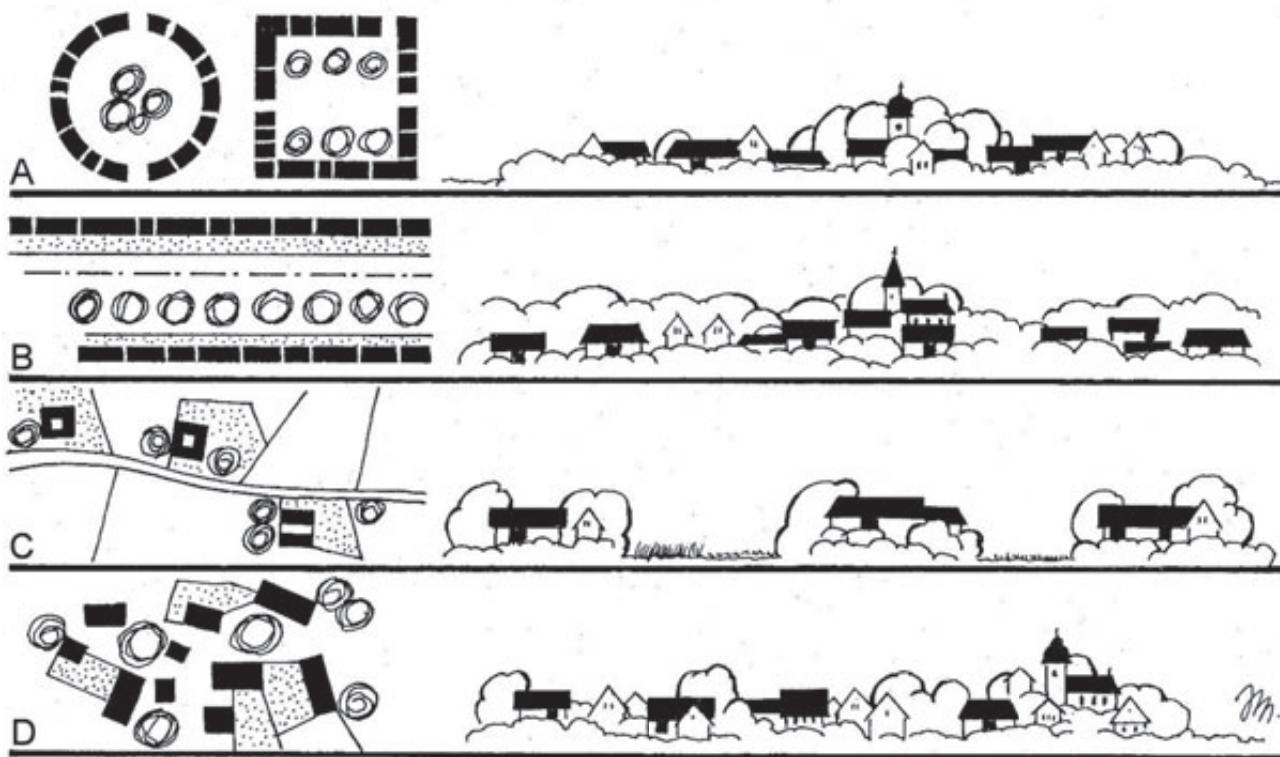
Mareček, J. (2005): Krajinářská architektura venkovských sídel. Česká zemědělská univerzita v Praze, Praha, 404 s.

3 IDENTITA VENKOVSKÉ SÍDELNÍ ZELEŇ – TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Specifikum venkovské sídelní zeleně tkví především v její návaznosti na územní strukturu, v provázanosti sídelní zeleně s okolní krajinou a v její úzké vazbě na život venkovských obyvatel. Tyto obecné principy se během staletí vývoje promítly do konkrétních historických forem zeleně a do tradičního venkovského sortimentu rostlin. Porozumění a respektování těchto charakteristických znaků venkovské zeleně by mělo být základním předpokladem pro obnovu a soudobé řešení vegetačních úprav vesnice.

3.1 Prostorová role venkovské zeleně

Prostorové i funkční řešení zeleně venkovských sídel vždy reflektovalo půdorysný typ vesnice a uspořádání navazující plužiny. Vznikaly tak určité sestavy zeleně, které spoluutvářely charakteristickou siluetu venkovských sídel a podílely se na utváření místně specifického krajinového rázu. Například u půdorysného typu návesních vesnic se vyšší stromová zeleň koncentrovala v centru obce, kde zpravidla zdůrazňovala budovu kostela a vjezdy do stavení, ovocné stromy navazujících zahrad vytvářely nižší prstenec zeleně volně přecházející do okolní krajiny (obr. 1A). U silničních obcí se dominantně uplatňovala liniová zeleň podél komunikace (obr. 1B). U lánových vsí dal rozvolněnější charakter zástavby vzniknout dílčím shlukům zeleně (obr. 1C). Hromadné vsi byly spojeny s nepravidelnou sestavou zeleně (obr. 1D). Blíže o půdorysných typech vesnických sídel pojednávají např. Škabrada (2005), Kuča (2009, 2014) a další.

Obr.1: Vazba půdorysného typu vesnického sídla na prostorové uspořádání sídelní zeleně ve vztahu k utváření charakteristické siluety sídla (Mareček 2005).

Z půdorysného typu sídla a z přírodních podmínek daného území (členitost terénu, vodní režim apod.) vycházelo prostorové uspořádání navazující zemědělsky využívané půdy dle majetkových poměrů (tj. plužina) a systém cestní sítě v krajině. Tyto předurčily místně charakteristickou strukturu krajině rozptýlené vegetace tvořenou alejemi, protierozními či hraničními mezemi, soliterními stromy na rozcestích a dalšími, které navazovaly na pás zahrad a tvořily tak plynulý přechod sídla do

krajině. Sídlu se tak nenacházelo „vedle“ krajiny, ale bylo „srostlým“ s okolní krajinou. Provázanost sídla a krajiny byla zdůrazněna použitím obdobného sortimentu rostlin, který byl dán jeho snadnou dostupností (např. místní původní druhy rostlin rostoucí ve volné krajině a přizpůsobené místním přírodním podmínkám se často uplatňovaly i v sídlech; ovocné dřeviny pěstované v zahradách a sadech byly vysazovány do alejí podél silnic ve volné krajině (Mareček 2000, Mareček 2005).

3.2 Hospodářská a sociální role venkovské zeleně – lidové krajinářství

Je zřejmé, že řešení zeleně (ale i uspořádání půdního fondu či charakter výstavby) mělo vždy výrazné utilitární rozměry a odráželo (a dodnes odráží) nejen místně specifické přírodní podmínky, ale i určité potřeby, názory a tradice místních obyvatel. Venkovští obyvatelé se tak významně podíleli na utváření krajiny, v které žili. Tento jev nazýváme lidovým krajinářstvím. Lidové krajinářství odráží určité místní krajové zvyklosti v rovině sociálně kulturní a hospodářsko-provozní.

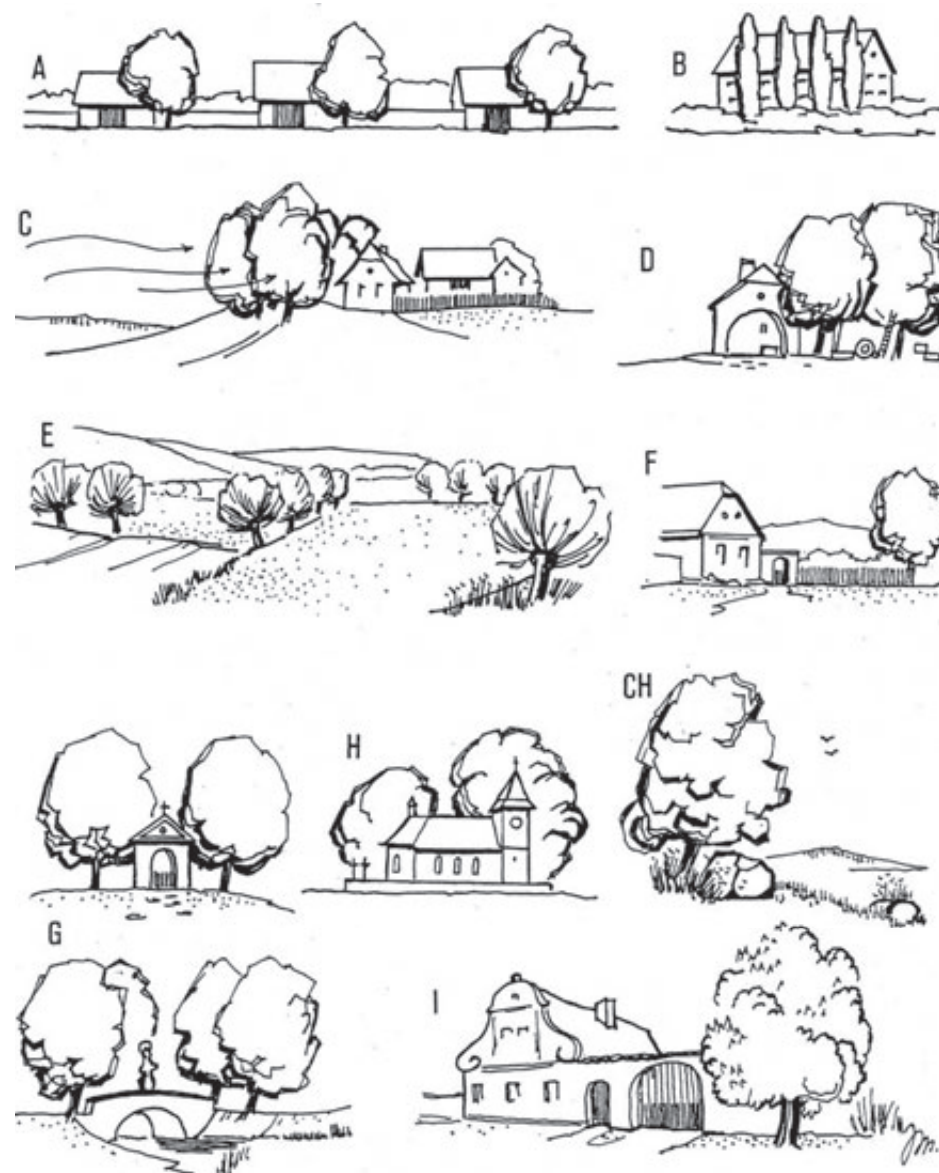
Hospodářsko-provozní zvykovost se poměrně rychle měnila a její odraz ve formách venkovské zeleně měl proto většinou krátkého trvání. Uplatnění mnohých z těchto forem zeleně již dnes nemá vzhledem k technickému pokroku své praktické opodstatnění, přesto jsou dodnes nedílnou součástí venkovského prostoru formující jeho charakteristický obraz a jejich zachování je žádoucí jakožto historických stop života našich předků (obdobně jako zachování zámků, kapliček či starých venkovských stavení). Například bývalo zvykem vysazovat širokokorunné stromy u stavení jako ochranu před šířením požáru (obr. 2A), pyramidální stromy u stodol ve funkci bleskosvodu (obr. 2B), stromy na návětrné straně stavení jako ochranu před větrem (obr. 2C), širokokorunné stromy jako levné letní přístřešky u kováren, hospod, na nádvořích (obr. 2D), stromy zdůrazňující vlastnické hranice v polích a na loukách, např. na hlavu seřezávané vrby – též zdroj palivového dřeva (obr. 2E), stromy na hranici pozemku zdůrazňující oplocení (obr. 2F). Z hospodářských důvodů se na návších vysazovaly vysokokmenné stromy (např. lípa, javor, jasan, dub, hrušeň) v travnaté ploše, vznikl tak univerzálně použitelný prostor umožňující mj. každodenní provoz vozů, lidí a zvířat. Hospodářský důvod měla i velmi častá přítomnost rybníku uprostřed návsi. Strom rostoucí volně v polích sloužil k orientaci pocestných (na křižení cest, podél cest, vyvýšeninách), chránil před sluncem a deštěm. Ovocné stromy podél cest byly vysazovány z důvodu poskytnutí stínu a jako zdroj ovoce pro vojáky vracující se z válečných tažení.

Zvykovost související se sociálními a kulturními potřebami venkovských obyvatel se měnila pomaleji než zvykovost hospodářsko-provozní, mnohé z těchto zvyků jsou aktuální dodnes. Tyto zvyky souvisí s estetickými potřebami obyvatel, s potřebou zaznamenání důležitých událostí, s potřebou setkávání, s vírou atd. Lidé určitými sestavami zeleně cíleně vytvářeli souměrné kompozice u staveb (obr. 2G), zdůrazňovali významné stavby, např. kostely vysokými stromy (obr. 2H), označovali památná místa stromy (obr. 2CH), projevovali snahu o výtvarnou jednotu staveb a doprovodné zeleně, např. uplatněním obdobných tvarů barokních staveb a korun kaštanu či hmotovým vyvážením průčelí statku velkým stromem (obr. 2I). Na nejčestnějším místě u stavení se často vysazovaly tzv. rodové stromy jakožto symbol starobylosti rodu v daném místě (Mareček 2000, Mareček 2005). Strom se vysadil při narození dítěte (jako jeho strážný a s životem prolnutý strom), při dokončení stavby domu, nastěhování rodiny do domu (rodový strom symbolizoval památku na předky). Výběr druhového složení rostlin měl hluboký symbolický význam, který často souvisel s křesťanskou vírou (mariánský kult). Lípa byla symbolem Panny Marie, ochrany a lásky, líška symbolizovala jaro a plodnost, bříza byla znakem děvčete (Hrušková 2005). V době národního obrození se symbolika rozšířila na oslavu významných osobností anebo událostí (např. mnohé Žižkovy duby). Dále byly stromy vysazovány např. ke konci roboty a poddanství (1848) či jako skupina stromů v místě padlých vojáků. Významné bylo období výsadeb lip svobody jako připomínka vzniku samostatné Československé republiky. Z bylin a keřů byly často používány lilie jako symbol čistoty a nevinnosti, bílé růže či slzičky Panny Marie jako symbol Panny Marie a jejího utrpení, červené růže či mučenka symbolizující Kristovy rány a jeho umučení, různé druhy pryšců spojené se vzkrášením, petrklíče jako klíče Panny Marie otevírající jaro, sedmikráska jako symbol jednoduchosti a čistoty, rozmarýn jako symbol naděje, mladosti, lásky, poctivosti, věčného života, a další (Royt, Šedinová 1998; Becker 2002). Zvyky spojené s rostlinami se staly námětem mnohých lidových písní, říkadel a pohádek a dalších uměleckých projevů (Mareček 2005).

Současná sadovnická tvorba by měla tato specifika venkovského prostoru respektovat, tj. neměla by se zúžit na pouhou aplikaci obecně platných principů kompozice a výběru sortimentu rostlin. Měla by umět vystihnout onu „venkovskost“ a „českost“, která představuje významnou kulturní hodnotu naší země (Mareček, 2000).

3.3 Historické formy venkovské sídelní zeleně

Identita zeleně venkovských sídel je do značné míry určena tradičními historickými formami zeleně, které zásadním způsobem určují dnešní obraz české vesnice. Jedná se především o tradiční venkovské zahrady, historické návsi, okolí kostelů a hřbitovů, farní a školní zahrady, vegetační doprovod kováren a mlýnů, hospodské zahrady a zahrady panských dvorů. Mnohé z těchto historických forem zeleně jsou v kontextu dnešních potřeb venkovských obyvatel stále aktuální, jiné ztratily svůj původní účel, jsou však cenným dokladem života našich předků, součástí našeho kulturního dědictví a významným inspiračním zdrojem soudobé sadovnické tvorby. Je

Obr.2: Odras tradované zvykovosti ve formách zeleně (Mareček 2005).

proto nezbytné řešit celkovou koncepci zeleně dnešních venkovských sídel s ohledem na historickou kontinuitu, která neznamená doslovné kopírování tradičních forem zeleně, ale jejich respektování a volnou interpretaci s ohledem na soudobé potřeby venkovské společnosti.

3.3.1 Venkovské zahrady

Venkovské zahrady představovaly a představují plošně nejzastoupenější formu zeleně venkovských sídel, významně se podílejí na utváření místního svérázu a pocitu domova. Díky přímé vazbě na obytný dům umožňují každodenní využití, jsou nejužší spojeny s potřebami uživatelů, s jejich životním stylem a odráží nejen hospodářské či rekreační nároky, ale i kulturní vyspělost venkovských obyvatel (Mareček 2005).

Primární funkce venkovské zahrady byla hospodářská. Souvisela s praktickými a provozními činnostmi od bělení prádla, výběhu pro hospodářská zvířata, pro pěstování užitkových plodin jako zdroje materiálu a obživy. Nechyběly však ani bylinky, rostliny určené k řezu a okrasné trvalky a letničky, které měly výrazně multifunkční charakter (užitkový, okrasný, symbolický atd.). V důsledku nárůstu životní úrovně venkovských obyvatel v 19. století (a v důsledku větších časových i finančních

V předzahrádce u vjezdu do usedlosti býval situován rodový strom symbolizující starobylost rodu. Nacházela se zde lavička umožňující pozorovat ruch návsi a navazovat společenské kontakty (Holašovice).

Přechodovým prvkem obytného domu do krajiny byla často zeleninová zahrada, na které se především pěstovala zelenina, kterou bylo možné uskladnit přes zimu, tj. zelí, kapusta, mrkev apod. Zahrada přecházela v ovocné stromy a dále se otevírala do krajiny (Rakousko, muzeum vesnice, Niedersulz).

Tradiční selská zahrada nacházející se za dvorem měla podobu smíšených záhonů zeleniny, léčivých bylin a květin (Rakousko, muzeum vesnice, Niedersulz).

Podoba dvora byla u mnoho statků obdobná, ve stínu ořešáku se nacházelo hnojiště, někdy i se suchým záchodem, holubník, studna na vodu, bouda pro psa (Rakousko, muzeum vesnice, Niedersulz).

Ukázka venkovské předzahrádky, přirozeně působící směs trvalek a letniček, které se samy přesévají v záhoně a vytváří tak přirozenou dynamiku společenstva (Rakousko, muzeum vesnice, Niedersulz).

Na jižní Moravě doposud častá kombinace užitekosti a okrasné funkce předzahrádky. Zeleninové záhony jsou lemované trvalkami, letničkami a mnohdy na jaře působícími cibuloviny, zejména starými odrůdami tulipánů.

možností) je patrný posun k čistě okrasným květinovým partiím vesnických zahrad, často ovlivněných romantismem (Novák 2013). Druhové zastoupení rostlin venkovských zahrad bylo místně specifické, sortimenty v teplejších oblastech byly přirozeně bohatší než v oblastech s drsnějšími klimatickými podmínkami. Nejběžnějším způsobem rozšiřování jednotlivých druhů a odrůd bylo vzájemné předávání mezi přáteli a sousedy, vzácnější druhy se přes služebnictvo dostávaly i ze zámeckých sídel (muškát, fuchsie – vzácné rostliny zámeckých skleníků, postupem času ozdoba každého okna na vesnici); (Hájek 2008). Kromě šlechtěných kulturních rostlin bylo samozřejmostí přenášení okrasných druhů z okolní přírody. Vznikala tak nesourodá, zcela autentická výsadba, kde se přirozeně vytřídily nejodolnější a nejvhodnější druhy pro pěstování v dané oblasti.

Představu o uspořádání a sortimentu venkovských zahrad počátku 20. století podávají např. Fulín (1925), Vaněk (1924) a Kumpán (1939). Autoři pozitivně hodnotí především přirozenost, kterou byly vesnické zahrádky typické, tj. žádné výrazné tvarované dřeviny ani jehličnany s ostrou konturou, cesty nezpevněné (v intenzivních místech kamenné šlapáky), plůtky nízké, dřevěné, jednoduché.

Nejzdobnější a nejvýraznější plocha u obytných stavení byla venkovská předzahrádka. Primárně sloužila jako okrasná, reprezentativní plocha. V maximální míře zde byly použity květiny (trvalky, letničky, cibuloviny), okrasné menší keře, nebyl zde

prostor pro trávník (výjimku uvádí Štěpánek 1958: travnaté předzahrádky na Písecku, pod předzahrádkou se nacházely sklípky se studánkou). Nebylo však výjimkou, že se zde pěstovala i zelenina pro kuchyň a sadba. Často bývala u předzahrádky anebo její součástí lavička, kde se mohli setkávat sousedé, pozoroval se ruch v okolí. Oplocení mělo čistě praktický význam, tj. ochrana rostlin před zvířaty, zamezení mechanickému poškození. Období secese přineslo i do vesnických předzahrádek nové módní trendy: kovové plůtky, konstrukce pro popínavé rostliny v podobě loubí a ozdobných kovaných branek. Uplatnily se i stříhané zimostrázy (*Buxus*), pnoucí růže, nebo staré odrůdy jirůnek.

Vlastní dvůr příliš prostoru pro pěstování rostlin neposkytoval, a to zejména kvůli vysokému provozu (sloužil i jako výběh pro zvířata, býval zde umístěn hnůj, suchý záchod, studna, holubník). Své místo zde měl velký strom, který poskytoval praktický stín, po okrajích se uplatnily popínavé rostliny (Novák 2013).

Podle Fulína (1925) se za dvorem nacházela selská zahrada. Podél ústřední pěšiny se nacházela rabata (záhony lemující cestu) se směsí květin, zeleniny, vonných bylinek. Léčivé a aromatické byliny byly pro domácí použití velmi důležité, tudíž měly v záhonech největší zastoupení (např. šalvěj, yzop, tymián, máta, ruta, libeček, sléz, levandule, meduňka, pelyněk, dobromysl). Vonné druhy se používaly do prádla, pro ovonění místností, proti molům a škůdcům, vkládaly se i do knih (Hájek 2008). Nechyběly ani cibuloviny, a to zejména modřence a tulipány. Z letniček byly zastoupeny především ty, které se samy přesévaly. Květiny sloužily často k řezu, nejen jako výzdoba domácností, kostelů a kaplí, na hroby, ale i jako kytice pro hostitele při návštěvách. Kromě pestrých záhonů byly podle místa v zahradě vysazeny keře (angrešty, rybíz, pustoryl, stolistá růže, nízká mandloň, šerík aj.). V pozadí takovéto zahrady byly ovocné stromy, mezi kterými byly záhony se zeleninou anebo jen louka (Fulín 1925). Ovocná partie zahrady přecházela do polí, luk, dále na ni navazovaly ovocné aleje.

V dnešní době je patrná změna charakteru venkovských zahrad, která je odrazem hlubších sociálně demografických proměn venkova. Můžeme

Pro oblast Českého středohoří je typické použití pnoucí vinné révy na konstrukci na jižní fasádě domu, tato tradice se udržuje zejména u zachovalých roubenek.

pozorovat oslabení hospodářské funkce zahrad a posílení významu obytného a rekreačního. Současná sadovnická tvorba by měla na tyto skutečnosti reagovat a přizpůsobit venkovskou zahradu soudobým potřebám, požadavkům a využitím. Zároveň by však měla respektovat dlouhodobý historický vývoj, jehož odkaz v dnešních venkovských zahradách představuje významnou hodnotu spoluutvářející identitu českého venkova. Pro zachování této identity se jako stěžejní jeví zachování prostorového působení zahrad (rozloha, střední výšková hladina daná převažujícím zastoupením vysokokmenů ovocných stromů), místně charakteristických druhů (především ovocné stromy a lokální původní druhy rostlin rostoucí v okolí krajiny), sociálního rozměru (vazba na minulost – „viditelná“ historie, umožnění kontaktu se sousedy – především v předzahrádkách) (Mareček 2005).

3.3.2 Návsi

V podmínkách českých vesnic je možné rozeznat několik typů návěsíních prostorů vycházejících z půdorysného uspořádání sídla, které ovlivnilo uspořádání i funkci těchto návěsí. Můžeme tak rozlišit návsi centrální (obdélníkového, okrouhlého, čokovitého, protáhlého i nepravidelného tvaru) u návěsíních obcí (obr. 1A), návsi lineární s dominantní komunikací či potokem u silničních obcí (obr. 1B), větší množství dílčích menších veřejných prostorů lineárně řazených (často podél potoka, jehož niva původně bývala podmáčená, zarostlá a neprůchodná) u vsí lánových (obr. 1C), či nepravidelně řazených u vsí hromadných (obr. 1D). Rozmístění stromů velmi často sledovalo půdorysný tvar návěsí, zdůrazňovalo tak základní prostorovou koncepci sídla a vytvářelo místně specifickou siluetu sídla (Štěpánek, Mareček 1958; Löw Míchal 2003; Mareček 2005).

Návěs představuje prostorový i sociální centrální prvek vesnice, kolem kterého vznikala zástavba, kde byla umístována důležitá zařízení celoobecního charakteru a kde se odehrával veřejný hospodářský, společenský a kulturní život vesnice. Její výrazně multifunkční charakter se promítl do jejího jednoduchého uspořádání s volnou, přehlednou a univerzálně využitelnou plochou.

Tradiční návsi byly vzhledem k hospodářskému provozu řešeny jako otevřená přehledná zatravněná plocha s vysokokmennými listnatými stromy (zde lípy) po obvodu, které poskytovaly potřebné přístínění a zároveň umožňovaly hospodářský provoz i kulturně společenské aktivity (Holaršovice).

Součástí návsi mnohdy býval rybník pro vodní drůbež, plavení koní či sloužící jako rezervoár vody v případě požáru (Holaršovice).

Ovocné stromy na návsi jsou již velkou vzácností, proto zaslouží mimořádnou pozornost a péči (Jištěřpy).

V minulosti návěs sloužila především hospodářskému provozu. Shromažďoval se zde dobytek před vyhnáním na pastvu či návěs sloužila jako pastva samotná (byla uzavírána branami), odehrával se zde provoz kolem kovárny a jiných společných hospodářských zařízení. Tomuto využití návěs nejlépe odpovídala velká přehledná zatravněná nebo mlatová plocha s vysokokmennými listnatými stromy (lípa, jírovec, javor mléč, jasan, klen, v ovocnářských oblastech hrušně, ořešáky, v Polabí pyramidální topoly) poskytující stín a snázejší provozní zatížení (na rozdíl od jehličnanů či keřů). Na návěs se často nacházel rybník, kde žila vodní drůbež, plavili se zde koně, ukládalo se zde dřevěné nářadí na „zatažení“, rybník sloužil též jako protipožární nádrž. Charakteristickou součástí návěs býval v některých oblastech protékající meandrující potok s typickou pobřežní vegetací. Před staveními na návěs byly v nejstarších dobách umístovány pícky na pečení chleba, sklípky chlazené protékajícím návěsním potůčkem či studánky.

Neméně důležitá byla funkce společenská, kdy návěs sloužily jako shromaždiště obyvatel při různých slavnostech, trzích apod. Na návěs byly umístovány významné objekty (např. kostel, hřbitov, zvonice, studna, kovárna, hospoda, škola, pastouška, pomníky, sochy svatých s oplocenou květinovou zahrádkou), které byly mnohdy zdůrazněny nejvyššími stromy, často umístěnými souměrně ke stavbě. Okrajové partie návěs u stavení měly podobu poloveřejných okrasných předzahrádek s lavičkou, často s vyšším stromem u vjezdu do stavení – z těchto obvodových partií byla také návěs nejčastěji vnímána, byly zde soustředěny obvodové obslužné cesty. V členitějším terénu byly často součástí návěs přirozené svahy, místy i se skalními výchozy, zídky, schody, mostky. Vzhledem k převažující malé plošné rozloze vesnických sídel hrálo svou roli optické propojení návěsního prostoru s okolní krajinou. Díky použití analogického sortimentu rostlin či kompozičnímu provázání s krajinnými dominantami tak vznikal jednotný celek (Štěpánek, Mareček 1958; Mareček 1986; Mareček 2005; Baše 2006; Mareček 2006).

S útlumem hospodářské činnosti a s jejím přemístěním mimo centra obcí se postupně měnil charakter návěs, na významu začaly nabývat požadavky

okrasného prostoru. Vznikaly tak sadové úpravy od rážející trendy městských parků, které svou kompozicí i druhovou skladbou nerespektovaly specifčnost venkovského prostoru. Současně se změnou dopravní a technické infrastruktury se na návěs objevily nové objekty trafostanic, autobusových zastávek, telefonních budek, kontejnerů na odpad, informačních a reklamních cedulí apod. Dnes je funkce návěs mnohdy zúžena na průjezdnou dopravu a parkování, jejich potenciál kulturně společenského centra mnohde doposud čeká na své znovuoživení (Štěpánek, Mareček 1958; Mareček 2005; Baše 2006).

3.3.3 Okolí kostelů a hřbitovů

Hřbitovy představovaly a představují nejen místo posledního odpočinku a uctění památky zesnulých, ale i místo rozjímání, vzpomínání, místo téměř hmatatelné vazby s našimi předky a s našimi kořeny, stávají se tak živou součástí života venkovských obyvatel. Hřbitovy byly původně umístovány na nejdůstojnějším místě v centru obce v těsné blízkosti kostela, v 18. století však byly z prostorových a hygienických důvodů přesunuty mimo vlastní obec.

Kostel, často spolu s přilehlým hřbitovem, farou a školou vytvářel starobylé správní jádro obce situované na návěs. Díky své převládající centrální a mnohdy vyvýšené poloze představoval kostel výraznou krajinnou dominantu určující identitu širšího krajinného prostoru (některé kostely se hřbitovem se však nacházely na vyvýšeném místě mimo vlastní obec). Vyvýšená poloha též umožňovala výhled od kostela na návěs, vesnici a do krajiny. Původní hřbitov, resp. hřbitůvek, v těsné blízkosti kostela svou velikostí odpovídal velikosti kostela a vytvářel s ním tak harmonické měřítko. Přestože na většině míst prostor hřbitova u kostela ztratil svou původní funkci, dodnes se v okolí mnohých kostelů dochovaly náhrobky, kříže či sochy svatých, které vytváří silný genius loci. Uspořádání náhrobků kopirovalo půdorysný tvar hřbitova či kostela, hroby se vyhýbaly stávajícím stromům či keřům, vznikl tak více méně organicky uspořádaný prostor, kde však je možné rozeznat určité náznaky geometrického uspořádání v řadách. Původní hřbitov byl obehnan nízkou zdí, na straně u kostela byl

Hroby jednoduše osázené trvalkami se symbolických významem byly typické i pro českou vesnici. Stálezelené rostliny zastupovaly významem dlouhověkost, růžově kvetoucí kochoutek věncový (*Lychnis coronaria*) je typickým druhem českého venkova, najdeme ho často zplanělý v okolí starých zahrádek a hřbitovů (klášter Zwettl, Rakousko).

často terén výše než na straně vnější. Docházelo tak k vymezení hřbitova, jeho dojmovému oddělení, ale zároveň zachování vizuálních vazeb. Součástí hřbitovů u kostela byl hrobařův domek na nářadí, popř. kostnice, které byly usazeny v keřích či loubinci, dále studny s doprovodem vyššího stromu. Díky jednotnému zatravnění byla vlastní plocha hřbitova dojmově sjednocena, travnaté byly i cestičky mezi hroby. Jednotný trávník tak kontrastoval a sjednocoval jednotlivé květinové výsadby hrobů (většinou půdokryvné trvalky). Případné keře byly často vedle náhrobku, který zdůrazňovaly. U chudších hrobů keře náhrobek dokonce nahrazovaly, někdy vyrůstaly přímo ze středu hrobu. Po obvodu u ohradní zdi byly umístěny dlouhověké stromy (někdy až za ohradní zdí), které svou hmotou dotvářely působení kostela i celého sídla (viz silueta obce) a v prostoru původního hřbitova daly vzniknout intimnímu měřítku. Výraznější stromy bývaly použity u vstupu do kostela či do prostoru bývalého hřbitova, vytvářely tak důstojný předprostor a pocitově oddělovaly otevřený rušný prostor návsi od uzavřeného klidného prostoru kostela. Za ohradní zídou se nacházela zatravněná plocha, která byla popř. doplněna ojedinělými keři a dále přecházela v ovocné sady.

Druhové složení hřbitovů vycházelo z domácích druhů rostlin, vyskytujících se v okolní krajině. Sortiment stromů v okolí kostelů a na hřbitovech zahrnoval především lípy, břízy, javory, jeřáby, popř. tisy, ve vyšších polohách smrk, borovice či jedlí. Obecně platí, že druhová skladba stromů (a jejich tvarové formy) na těchto plochách byla velmi jednoduchá, většinou zahrnovala jeden až dva druhy. Z keřů byly zastoupeny šeříky, hlohy, kaliny, růže, šípky, trnky, janovec, ojediněle i jalovec, zimoztráz, břečťan. Z trvalek byly často zastoupeny rostliny se symbolickým významem.

Nové hřbitovy byly výrazně větších rozměrů, vznikaly většinou mimo vlastní vesnici, se kterou byly mnohdy propojeny alejí. Byly rovněž ohrazeny zdí. Střed hřbitova byl zdůrazněn křížem s doprovodem vyšších stromů, někdy též středovou alejí či systémem alejí ve tvaru kříže. Okolí hřbitova tvořil ovocný sad, který tak usazoval hřbitov do okolní krajiny. Mnohé nově vzniklé hřbitovy však byly řešeny bez širších prostorových souvislostí (často umístovány uprostřed polí bez vazby na okolí) a bez jednotné kompozice a ucelenosti (nahodilé a pestré druhové zastoupení rostlin, materiálů a forem), ve strohém geometrickém řádu hrobů bez koncepčního vegetačního doprovodu. Jejich funkce se tak zužuje na pouhé místo posledního odpočinku bez širšího duchovního přesahu. Venkovský prostor je tak mnohde ochuzen.

Vzhledem k historickému charakteru kostelů a jejich okolí je žádoucí při úpravách těchto prostor respektovat po staletí utvářené formy zeleně, tedy v maximální míře původní zeleň zachovat, obnovit či stylizovat historické rysy v soudobém uměleckém výrazu. Prostor by měl být řešen s citem a úctou k původní funkci, měl by tedy respektovat důstojnost, klid a intimitu místa umožňující rozjímání a orientaci na vnitřní duchovní hodnoty. Důležité bude zachování širších prostorových vazeb hřbitova a okolí kostela, především výhledů. U novodobých hřbitovů je žádoucí zachovat tradici ucelenosti a střídmosti řešení prostoru, tj. především použití omezeného počtu druhů jednoduchých forem, které jsou pro vesnické prostředí charakteristické a které odráží druhové složení rostlin v okolní krajině (Štěpánek, Mareček 1958; Mareček 1986; Mareček 2005).

3.3.4 Farní zahrady

Farní zahrady se obvykle nacházely v centru obce v blízkosti kostela a hřbitova. Byly obehnané zdí nebo živým plotem a vytvářely tak uzavřený klidný prostor. Farské zahrady byly často volnou stylizací klášterních či seminárních zahrad s prvky tradiční venkovské zahrady. Většinu plochy zaujímal ovocný sad, nacházely se zde včelí úly. Zahrada tak reflektovala oblíbenou činnost farářů – ovocnaření a včelařství. Bylo zde vyhrazeno místo pro pěstování zeleniny a léčivých rostlin. Svě uplatnění našly i altány, lavičky, stříhané tvary dřevin a další prvky čistě okrasných zahrad. Sortimentálně byly kromě ovocných dřevin zastoupeny domácí i cizokrajné druhy, které vyjadřovaly jistou specifickou těchto míst a jejich uživatelů (šeříky, kaliny, růže, trojpušky, pustoryly, zlatice, vajgélie, brslen, ptačí zob, pámelník, tisy, hlohy, zimoztrázy, zerav západní apod.). Na zatravněném dvoře se nacházelo hospodářské zázemí fary (chlévy, kůlna, stodola), býval přistíněn stromem (hrušeň, ořešák, jablň). Na zdech fary se často pnula vinná réva. Předzahrádka fary měla čistě okrasný charakter. Uplatnění zde našly symbolické rostliny či rostliny pro výzdobu kostela, někdy se zde nacházela socha světce v doprovodu lip, javorů nebo kaštanů, navazovala tak na předprostor kostela (Štěpánek, Mareček 1958; Mareček 2005).

Se změnou funkce mnohých far je nutné hledat i nové funkce a formy přilehlých zahrad. Vzhledem k historickému charakteru těchto budov by však měly být respektovány i dobově odpovídající sadové úpravy, které vytvářejí se stavbou jednotný celek. Soudobé ztvárnění farních zahrad by se mělo inspirovat obecnými principy tradičního uspořádání a volby sortimentu rostlin, které je možné aplikovat v nové umělecké formě odpovídající dnešním požadavkům na využití těchto prostor. Zachován by měl být především klidný uzavřený charakter farních zahrad a tradiční zastoupení ovocných dřevin.

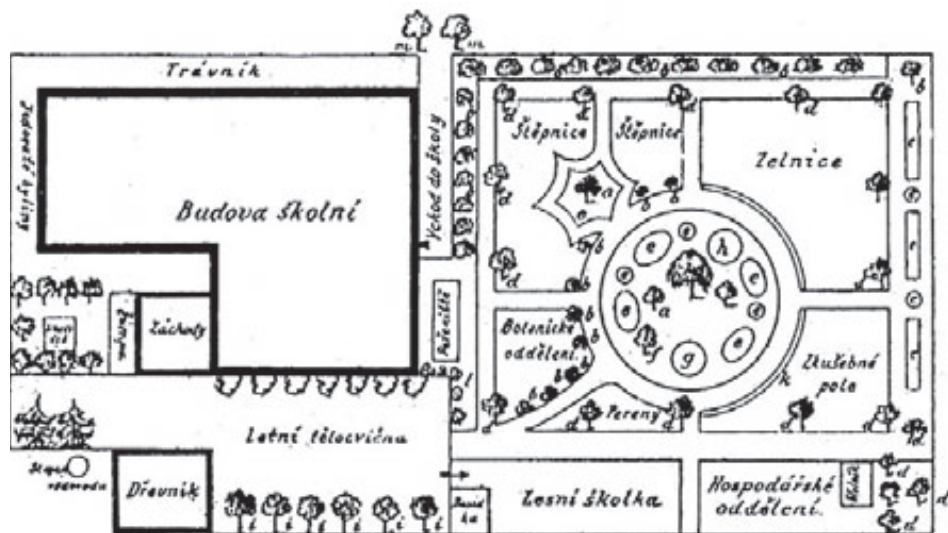

Charakteristickým prvkem farních zahrad byl ovocný sad s včelími úly, u vstupu se často nacházela socha světce (Kryštofovo Údolí).

3.3.5 Školní zahrady

Původní školní zahrady se nacházely v samotném centru obce ve vazbě na budovu školy. Měly odjakživa jednoznačné poslání, a to vzdělávací – sloužily jako výpomoc při výuce a seznamovaly žáky nejen s praktickými odvětvími ovocnářství, včelařství, pěstování rostlin léčivých, užitkových i okrasných, ale předávaly i obecné znalosti z biologie, ekologie a estetiky, vytvářely prostor pro sportovní a pohybové činnosti a pro duševní regeneraci. Často navazovaly na zahrady farní anebo jim koncepcí byly velmi blízké. Nacházely se zde ovocné stromy (sbírka sortimentu místních odrůd), vinná réva, záhony léčivých rostlin, květin a zeleniny, úly, drobné hospodářské stavby, ale i prvky okrasného charakteru, jako besídky a loubí, tvarované stěny, souměrně vedené cesty, introdukované dřeviny apod. Specifikem školních zahrad bylo, že vznikaly z místní iniciativy, nikoli jako součást organizovaného vzdělávacího systému (Štěpánek, Mareček 1958; Mareček 2005).

Dnes staré školní zahrady většinou slouží jiným účelům, u nových škol jsou zřizovány zahrady nové, jejichž funkce je však mnohdy zúžena na sportovně rekreační, ojediněle pěstitelskou. Tradiční důraz na estetickou stránku zahrad je většinou opomenut. Při soudobých úpravách původních školních zahrad by měla být respektována především jejich rozloha a uzavřený klidný charakter.

Doporučené schéma uspořádání školní zahrady z roku 1903 (Páclová 2002 in Mareček 2006).

3.3.6 Vegetační doprovod kováren

Kovářny byly nevelké stavby s klenutou polootevřenou předsíňkou či dřevěným přístřeškem. Byly situovány na frekventovaných místech v blízkosti vody (rybníku, studny, potoka), často uprostřed návsi či u zájezdních hospod. U kováren byly

vysazovány skupiny stromů s širokými a hustými korunami (lípy, jírovce), které poskytovaly stín a zázemí před deštěm pro koně čekající na okování či které sloužily jako dočasný přístřešek nářadí určeného k opravě (Štěpánek, Mareček 1958).

Se zánikem významu kovářství pro hospodářský život venkova v důsledku rozvoje mechanizace pozvolna zanikaly i kovářny se svým specifickým čistě utilitárním vegetačním doprovodem. Ojediněle dochované objekty kováren představují cenný doklad života našich předků, často bývají památkově chráněny. Vzhledem k velmi úzkému vztahu stavby a doprovodné vegetace kováren, které tvořily jeden funkční celek, je žádoucí chránit i přílehlou charakteristickou zeleň.

3.3.7 Vegetační doprovod mlýnů

Venkovské mlýny představují specifické hospodářské objekty situované většinou ve velmi malebném přírodním prostředí v blízkosti vody, často na samotě mimo vlastní vesnici. Nedílnou součástí mlýnů byl i vodohospodářský systém mlýnských rybníků, náhonů, jezů, stavidel, přepadů a specifický vegetační doprovod.

U mlýnů situovaných u rybníků byla charakteristickým doprovodem dvouřadá alej na hrázi (nejčastěji dubová), popř. volné výsadby topolů, javorů, olší, jasanů, lísek, keřových vrb, šípků, hlohů a trnek. Aleje se nacházely i u příjezdové cesty k mlýnu od vesnice, která vedla většinou podél náhonu nebo rybníka. U vodních toků přivádějící a odvádějící vodu k mlýnu či od mlýna byla ponechána přirozená liniová příbřežní vegetace vrb a olší, která propojovala mlýn s širším krajinným kontextem.

Podél vodních náhonů mlýnů byly často vysazovány vrby seřezávané na hlavu (Babiččino údolí).

Výsadba u venkovského stavení – Kapráluv mlýn v Moravském krasu (fotografie z 1. poloviny 20. století), u vjezdu mohutný strom a předzahrádka se zeleninou, květinami a ovocným stromem.

Charakteristickou formou zeleně mlýnů jsou vrby seřezávané na hlavu, které se nacházely podél náhonů, na loukách či na hrázi rybníka. Pod hrází rybníka bývaly vlhké louky, které vytvářely otevřený předprostor vlastního mlýna. Součástí mlýna byl hospodářský dvůr s chlévy, stodolou, sýpkou. Vzhledem k intenzivnímu provozu na dvoře se zastoupení zeleně omezovalo na stranou stojící skupinu jírovců, lip, javorů nebo jasanů. Vedl-li dvorem náhon, byly jeho břehy zpevněny olšemi a vrbami. Oplocená mlýnská zahrada měla užitkový i okrasný charakter, svým uspořádáním mnohdy připomínala panské okrasné zahrady. Nacházíme zde především ovocné stromy, ale mnohde jsou zastoupeny i vzácné cizí dřeviny. Nedílnou součástí byly květinové výsadby pod okny obytného stavení a v předzahrádce.

Mlýny u řek byly vzhledem ke své poloze menší rozlohy a uzavřenějšího charakteru, který se musel přizpůsobit morfologii terénu podél řeky. Typickým znakem říčních mlýnů je ostrůvek, který odděloval řeku od odpadního kanálu odvádějící vodu od mlýna. Vzhledem k častému jarnímu zaplavení ostrůvku se zde nacházely převážně keřové vrby snášejší zamokření. Součástí větších ostrůvků bývala mlýnská zahrada. V blízkosti samotné budovy mlýna se nacházely vzrostlé vrby a olše, které mlýn propojovaly s okolní říční krajinou (Štěpánek, Mareček 1958).

Přestože většina mlýnů ztratila svou původní funkci, představují významnou součást našeho kulturního dědictví. Ochrana tohoto kulturního bohatství by se neměla zúžit pouze na ochranu stavebního fondu mlýna, ale měla by zahrnout celý komplex staveb, vodního díla a vegetačního doprovodu, který vytváří jedinečný funkční celek.

3.3.8 Hospodské zahrádky

Staré venkovské hospody se nacházely v historickém jádru obce jako společenská a kulturní centra, nebo u císařských silnic (zájezdní hospody), většinou v místech, kde bylo nutné zastavit – pod kopcem nebo na kopci, u řek (hospody pro voraře plavící dříví), na křižovatkách apod. Součástí zájezdních hospod bývaly i dílny kovářů, kolařů a dalších řemeslníků, jejichž služby povozy využívaly, a vlastní hospodářské zázemí. Hospody v centru obcí bývaly oproti tomu skromnější.

Prostranství u cesty před hospodou bylo stíněno stromy snášejšími intenzivní provoz a poskytujícími dostatečnou ochranu před sluncem či deštěm (jírovice, lípy). Zde se zastavovaly povozy k odpočinku, byly zde kamenné sloupky k uvázání koní, lavičky a stoly, nabízelo se zde občerstvení. Tato charakteristická zeleň hospod se mnohdy promítla i do jejího názvu („U Kaštanu“, „U Staletých lip“ aj.). Vchody hospod bývaly zdobeny loubím z chmelu (symbol piva). Dvůr za hospodou s kůlnami, stájemi, stodolou byl méně provozně zatížen, nacházela se zde studna a kamenné žlaby pro napájení koní, ovocné i jiné stromy v zatravněné ploše. Na dvůr navazovala ovocná zahrada, která v létě sloužila k posezení hostů. Součástí zahrady byly i rozlehlé zeleninové záhony. Zájezdní hospody bývaly obehnané kamennou zdí, příjezdová cesta měla často doprovod alejí (Štěpánek, Mareček 1958).

Přestože mnohé staré venkovské hospody zanikly, budou i nadále živou součástí venkovského života, o čemž svědčí vznik četných nových hospod. Sadové úpravy původních starých hospod mohou být cenným inspiračním zdrojem pro úpravy dnešních restauračních zahrádek, které jsou mnohdy uniformní a nerespektují specifčnost venkovského prostoru. Historické formy zeleně hospod mohou poukázat na jednoduchá řešení provozních problémů, se kterými se potýkáme i dnes a pro která hledáme komplikovanější řešení (např. konstrukčně náročné pergoly a přístřešky nad venkovním sezením je možné nahradit skupinami stromů s hustými korunami, přístínění povozů stromy může být inspirací pro přístínění automobilových parkovišť u restaurací apod.).

3.3.9 Zahrady panských dvorů

Venkovské panské dvory bývaly situovány na okraji vesnice nebo zcela mimo ni. Sloužily nejen jako reprezentační sídla aristokracie, ale především byly hospodářskými a správními centry.

Hospodářské panské dvory měly charakter uzavřených dvorců. Středem bylo nádvoří, které díky intenzivnímu provozu téměř postrádalo zeleň. Výjimečně se zde nacházely keře ve formě živých plotů kombinovaných se stromy, které měly své provozní opodstatnění (např. oddělení hnojiště, výběhů, protékajícího potoka). Vysoké stromy

byly zastoupeny ojediněle, formou řad stromů středem nebo po stranách nádvoří, popř. řídkého sponu v celé ploše nádvoří. Tyto stromy plnily funkci letních kůlen pro provozy a nářadí, letních přístřešků pro práci v horku či za mírného deště, zastínění hnojště. Sortimentálně byly zastoupeny především lípy a jírovce, méně duby, topoly, javory, ořešáky, hrušně. Častou součástí těchto prostor byly vodní nádrže pro plavení koní se stromy po svém obvodu. Někde se tato nádrž nacházela mimo nádvoří v předprostoru vlastního dvora u příjezdové cesty, která v těchto případech vedla po hrázi rybníka. U vjezdu do dvora u správní budovy se nacházela předzahrádka s květinami a keři. Nedílnou součástí panských dvorů byla zahrada navazující na obytnou a správní budovu. Často měla podobu štěpnice, tedy ovocného sadu, kde byla pěstována i zelenina a bylinky pro potřeby kuchyně. Část byla věnována čistě rekreačním účelům jako zahrada kratochvilná. Zastoupeny však byly i neovocné stromy (duby, jilmy, buky, javory, tisy, borovice, zeravy, jalovce a další).

U panských dvorů s výraznější reprezentační funkcí mělo nádvoří podobu parkové úpravy, hospodářský provoz byl vytěsněn do obvodové části. Zahrada u těchto sídel měla podobu velkých parků, které přecházely v obory a v širší komponované krajinné úpravy.

Pro panské dvory je charakteristické jejich začlenění do širšího krajinného rámce systémem alejí, sadů, pobřežní vegetace vodních toků, výsadbami zeleně v prostoru luk a pastvin (z důvodu vytvoření stínu pro zvířata), které svým promyšleným uspořádáním zdůrazňovaly architektonicky cenné objekty dvora a vytvářely z nich tak významné krajinné dominanty (Štěpánek, Mareček 1958; Mareček 2005).

Dnešní krajinařská tvorba by měla brát v potaz především širší prostorové souvislosti panských dvorů s okolní krajinou.

3.3.10 Zámecké zahrady a parky

Mezi nejvýznamnější objekty zeleně různých území řadíme mimo bodových prvků (památné a významné stromy; Němec a kol. 2003) či liniových prvků (aleje; Holečková, Hrušková, Větvicka 2012; Velička, Veličková 2013) především významné prostorově ucelené plochy zeleně. Asi nejtypičtější příkladem takovýchto ploch jsou zámecké zahrady a parky (Pacáková–Hošťálková, Petřů, Riedl, Svoboda 2004), ale mohou to být i jiné historické sadové úpravy (např. arboreta, hřbitovy, městské parky). V lokálním měřítku právě tyto úpravy nejdříve odrážely moderní trendy používání rostlinného materiálu, které pak byly kopírovány v maloměstských a vesnických zahradách. Tyto objekty jsou často pro charakter zeleně v sídlech, kde se nacházejí, určující. Je možné vysledovat, jaký sortiment exotických dřevin se v jakém období v objektech objevoval a jak prosperoval.

Je vhodné si uvědomit, že zámecké parky a arboreta jsou z pohledu sortimentu zeleně i funkce určitou „anomálií“, vznikly za určitých historických okolností a z určitých příčin, a je dobré tuto skutečnost respektovat. Není proto žádoucí aby se exoticky vyhlížející dřeviny rozšiřovaly dále do obce či krajiny. Zanikla by tím mimo jiné i atraktivita samotného parku a vzájemný kontrast a harmonie místa.

3.3.11 Drobné památky a jejich vegetační doprovod

Krajina je nedílnou součástí životního prostředí lidí a pro mnohé představuje část jejich identity, tedy toho, kým jsou (Kučera, Kučerová 2010). Drobné památky dnes patří v souvislosti s českou a moravskou krajinou mezi velmi často zmiňované objekty. Je tomu tak především proto, že se jedná o její běžnou a typickou součást, která jí propůjčuje z určitého pohledu jedinečný charakter v celoevropském měřítku. Zároveň se ovšem nejedná o tzv. „velké“ památky celonárodního významu. Často jde pouze o prosté objekty, z nichž značná část není zařazena mezi památky chráněné státem. Možná o to více však drobné památky odrážejí přístup lidí k jimi obývanému prostředí, jejich hodnoty a preference. Jsou také jedním z krajinných prvků, jejichž prostřednictvím může návštěvník určitou oblast poznávat, zprostředkovávají mu její identitu (Hájek 2009; Paloušová 2009).

Existence drobných památek bývá často bezprostředně spojena s vegetačním doprovodem. Záměrně k nim byly vysazovány skupiny stromů nebo solitéry, aby podpořily estetický účinek památky v krajině a zároveň ji chránily před povětrnostními vlivy. Zejména u pomníků a památníků v sídlech se pak uplatňují subtilnější květinové výsadby, které opět dotvářejí harmonii místa. Ovšem nemusí tomu tak být vždy, někdy památka záměrně působí jen sama za sebe.

Stromy u drobných památek patří k nejnepřítějším neovocným dřevinám českého a moravského venkova (duby, lípy, jírovce), mohou být zdrojem genetického materiálu pro výsadby v blízkém okolí u podobně exponovaných objektů. Květinové výsadby obvykle odráží dobové trendy či lokální dostupnost rostlinného materiálu.

3.3.12 Sortimenty rostlin typické pro historické formy venkovské zeleně

Při hledání starých sortimentů je vždy otázkou, co považujeme za sortiment starý, či jak dalece v historii venkova chceme jít. Tradiční selská zahrádka byla jiná počátkem 18. století a jiná počátkem 20. století, oboje však považujeme za pojem stará selská zahrada. Tabulkový přehled historicky používaných druhů má za cíl alespoň trochu nastínit problematiku historického sortimentu dřevin a bylin starých vesnických zahrad, předzahrádek, venkovského prostoru a přilehlé krajiny. Vždy je uveden autor a letopočet díla, ve kterém sortiment uvádí. Jinou vypovídací hodnotu má např. Babela (1884) a jinou zase Štěpánek, Mareček (1958). Jisté však je, že čím se pohybujeme do mladšího období, tím se sortiment stává bohatší, rozmanitější. Důležitou poznámkou je, že většina rostlin měla nějakou další souvislost – praktické využití, vztahovala se k nim určitá symbolika, staré zvyky. Taktéž je nutné respektovat při hledání starých sortimentů jejich názvosloví, jasnou vypovídající hodnotu má v našem případě pouze latinský název rostliny. Často je pod jedním lidovým názvem myšleno více různých druhů rostlin, někdy se jedná o souhrnné označení rodu a nikoliv jedné konkrétní rostliny (např. balšám – různé druhy máty či obdobně aromatické rostliny, někdy i označena meduňka, nebo mořská cibule je označována *Ornithogalum caudatum* i *Urginea maritima*). Lidové názvy se také liší podle regionů (*Helleborus niger* – kýchavka, čemerka ve východních Čechách a na Valašsku černé koření). Při pátrání

Často nacházíme kapličky u zaniklých cest, které se však daří v posledních letech obnovovat a tím tyto drobné sakrální stavby zpřístupňovat. Takto vzniklá místa se stávají příjemným místem k relaxaci (Sedlec-Prčice, Ježovka - u nově obnovené cesty).

Zachovalý kříž na okraji obce, obklopený zpuštěnou trvalkovou výsadbou, která by si zasloužila odpovídající obnovu, ideálně dosadbu trvalek, které se váží svou symbolikou k mariánskému kultu (jižní Čechy, Jistebnicko).

Typická souměrná kompozice mohutných lip podporujících kapli ve volné krajině (jižní Čechy, Jistebnicko)

po tradičním sortimentu, a to zejména u bylin, je vhodné oslovovat pamětníky, staré babičky, které pamatují zejména souvztažnost zvyků a tradic v konkrétním území a dovedou opomenout, mohou být sborníky regionálních muzeí, zejména muzeí s přírodovědnou tematikou, archivy, staré pohlednice. Taktéž staré zahradnické časopisy, knihy, noviny. Mnoho informací o vztahu venkovských lidí ke květinám je možné vyčíst z pověstí, povídek, pranostik, lidových písní a říkadel (Štěpánek 1958). Nejde se spolehnout pouze na informace o introdukci dané rostliny, jelikož do každé oblasti se dostávaly různé novinky s různým zpožděním či vůbec ne. Proto uvedené tabulky mají za cíl nastínit historicky podložený sortiment a alespoň přiblížit dataci rozšíření starých druhů. Seznam může být vodítkem pro další pátrání v konkrétních oblastech. Následně vytvořené seznamy řešených území nebudou rozhodně shodné, některé druhy se nemusí vůbec nacházet či se objeví zcela nové, pro dané území tradiční.

Dalším vodítkem může být i literatura, která zpracovává data pro střední Evropu. Rigasová (2009) ve své práci, která je zaměřena zejména na oblast jižní Moravy a přílehlého Rakouska, uvádí seznam cizokrajných druhů, které se vysazovaly společně s domácními na zahrádky. Důležitou informací bezesporu je, že jsou druhy řazeny podle období, kdy se vůbec v běžných zahradách mohly vyskytnout:

- před rokem 1500: *Alcea rosea*, *Bellis perennis*, *Calendula officinalis*, *Centaurea cyanus*, *Iris florentina*, *I. germanica*, *I. pallida*, *Lavandula angustifolia*, *L. latifolia*, *Lilium candidum*, *L. bulbiferum*, *Paeonia officinalis*, *P. mascula*, *Salvia officinalis* aj.
- do první poloviny 16. století: *Aconitum napellus*, *Consolida ajacis*, *Crocus albiflorus*, *Hesperis matronalis*, *Helleborus niger*, *Chrysanthemum leucanthemum*, *Nigella damascena*, *Ricinus communis*, *Santolina chamaecyparissus*, *Tagetes patula*, *Viola tricolor* aj.

- v druhé polovině 16. století: *Achillea millefolium* 'Purpureum', *Aconitum variegatum*, *Allium moly*, *Amaranthus caudatus*, *A. hybridus*, *A. tricolor*, *Anaphalis margaritacea*, *Fritillaria imperialis*, *F. meleagris*, *Hemerocallis fulva*, *H. lilioasphodelus*, *Lupinus luteus*, *Ornithogalum pyramidale*, *O. pyrenaicum*, *O. umbellatum*, *Narcissus bulbocodium*, *N. pseudonarcissus*, *N. tazetta*, *N. poeticus*, *Paeonia peregrina*, *Rosa x centifolia*, *Rosa moschata*, *Tanacetum vulgare* 'Crispum', *Tulipa gesneriana*, *T. sylvestris*, *Tagetes erecta*, *Trollius europaeus* aj.
- v 17. století: *Achillea ptarmica*, *Agapanthus africanus*, *Aster novi-belgii*, *A. novae-anglie*, další druhy amerických aster, *Convolvulus tricolor*, *Hyacinthoides hispanica*, *Lavatera trimestris*, *Lilium canadense*, *Lobelia cardinalis*, *L. syphilitica*, *Malva mauritanica*, *Physostegia virginiana*, *Phytolacca americana*, *Rudbeckia laciniata*, *Tulipa clusiana*, *Tropaeolum majus*, *Tradescantia virginiana*, *Yucca gloriola* aj.
- do poloviny 18. století: *Delphinium grandiflorum*, *Dianthus chinensis*, *Magnolia grandiflora*, *Paeonia tenuifolia*, *Phlox glaberrima*, aj.
- v druhé polovině 18. století: *Gladiolus tristis*, *G. cardinalis*, *Hemerocallis minor*, *Morinda didyma*, *Phlox paniculata*, *P. maculata*, *P. subulata*, *P. divaricata*, *Tagetes tenuifolia*, *Verbena incana*, *Zinnia pauciflora*, *Z. multiflora* aj.
- v první polovině 19. století: *Achillea filipendulina*, *Chrysanthemum carinatum*, *Ch. indicum*, *Ch. maximum*, *Coreopsis grandiflora*, *C. tinctoria*, *Cosmos bipinnatus*, *Dahlia*

coccinea, *D. pinnata*, *Delphinium grandiflorum*, *Dicentra exima*, *D. formosa*, *Hosta sieboldiana*, *Macleya cordata*, *Paeonia lactiflora*, *P. suffruticosa*, *Pelargonium grandiflorum*, *Petunia axillaris*, *Weigela florida*, *Yucca filamentosa*, *Zinnia filamentosa*, *Z. elegans* aj.

- ve druhé polovině 19. století: *Allium giganteum*, *Aquilegia coerulea*, *Dicentra spectabilis*, *Echinacea angustifolia*, *Hemerocallis citrina*, *H. thunbergii*, *Heuchera sanguinea*, *Wisteria sinensis*, *Zinnia haageana* aj.
- ve 20. století: *Astilbe chinensis*, *A. gracilis*, *Fallopia aubertii*, *F. baldschuanicum*, *Kolkwitzia amabilis*, *Lilium regale* aj. (Krausch 2003 in Rigasová 2009)

Následující tabulky se skládají z dat, které sepsali uvedení autoři. Nejedná se o zcela ucelený sortiment. Některá data nelze brát jako obecně platná, uvedené druhy se někdy vážou na různá území (uvedeno v poznámce), zejména u regionálně působících botaniků, kteří dělali lokální přehled. Pokud není uvedena oblast, lze tyto druhy považovat za obecně se vyskytující v různých částech republiky. Uvedená česká jména jsou buď doplněna přímo od autorů, často se jedná o jména krajová, pokud však nebylo ve zdrojové literatuře uvedeno, je zde doplněno obecné české jméno. Taktéž použití je převzato od uvedených autorů a další zajímavé informace, často v neupravené podobě, aby byla zachována autentičnost zamýšlené informace.

Taxony rostlin, které se běžně vyskytovaly na venkově a můžeme je považovat za typický venkovský, lidový sortiment

Stromy:

Vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
–	ovocné stromy	Mareček (2005); Hrušková (2005)	náves, cesty	cesty v krajině (18. st.), návsi ve středních a severovýchodních Čechách
<i>Acer campestre</i>	javor babyka	Mareček (2005)	hřbitov	
<i>Acer platanoides</i>	javor mléč	Mareček (2005)	náves, hřbitov	návsi střední, jižní, severovýchodní Čechy
<i>Acer pseudoplatanus</i>	javor klen	Mareček (2005)	náves, hřbitov, u vjezdu do stavení	návsi střední, jižní, severovýchodní Čechy
<i>Acer sp.</i>	javor	Novák (2013); Štěpánek (1958)	hospodářský dvůr, u vjezdu do stavení	
<i>Aesculus hippocastanum</i>	jírovec	Mareček (2005); Štěpánek (1958)	náves, hřbitov, vesnice	návsi střední, jižní, severovýchodní Čechy, u hnojiště, u vjezdu do stavení
<i>Betula pendula</i>	bříza	Mareček (2005); Weber (2006); Štěpánek (1958)	sakrální stavba, hřbitov, krajina, stromořadí	stromořadí v podhorských a horských oblastech
<i>Fraxinus excelsior</i>	jasan	Mareček (2005); Weber (2006); Kumpán (1939); Štěpánek (1958)	náves, u vjezdu do stavení, cesta za humny, hřbitov	náves zejména střední, jižní, severovýchodní Čechy
<i>Juglans regia</i>	ořešák královský	Mareček (2005); Štěpánek (1958); Novák (2013)	náves, u vjezdu do stavení, hospodářský dvůr	návsi střední, jižní, severovýchodní Čechy

Vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Morus sp.</i>	moruše	Mareček (2005)	zahradka	
<i>Populus sp.</i>	pyramidální topol, topol	Kumpán (1939); Štěpánek (1958)	vesnice	funkce bleskosvodů
<i>Prunus domestica</i>	švestka	Weber (2006)	záhumenní cesta	
<i>Pyrus communis</i>	hrušeň	Mareček (2005); Štěpánek (1958)	náves, u vjezdu do stavení	návsí střední, jižní, severovýchodní Čechy
<i>Quercus petraea</i>	dub zimní	Mareček (2005)	náves, hřbitov	návsí střední, jižní, severovýchodní Čechy
<i>Quercus robur</i>	dub letní	Mareček (2005)	náves, hřbitov	návsí střední, jižní, severovýchodní Čechy
<i>Quercus sp.</i>	dub	Hrušková (2005); Štěpánek (1958); Weber (2006); Štěpánek (1958)	krajina, vesnice, u sakrální stavby	u cesty – vysušení cesty, zpevnění hrází jihočeských rybníků, u stavení funkce bleskosvodu – v jižních Čechách, cca 50m od stavení
<i>Salix sp.</i>	vrba	Kyselka (2006); Kumpán (1939)	rybník, vesnice, na návsi	
<i>Sorbus sp.</i>	jeřáb	Štěpánek (1958)	krajina, stromořadí	stromořadí v podhorských a horských oblastech
<i>Tilia cordata</i>	lípa srdčitá	Mareček (2005)	náves, hřbitov	návsí střední, jižní, severovýchodní Čechy
<i>Tilia sp.</i>	lípa	Mareček (2005); Weber (2006); Hrušková (2005); Kumpán (1939); Novák (2013)	náves, sakrální stavba, symbol republiky, hospodářský dvůr, u vjezdu do stavení	často tvarovaná do šířky, aby chránila střechu a budovu, vysazována u hnojiště
<i>Ulmus sp.</i>	jilm	Štěpánek (1958)	vesnice, u vjezdu do stavení	

Keře:

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Buddleja sp.</i>	komule	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Buxus sempervirens</i>	zimostráz, krušpánek (podle Rysto- nová 2009 zimostráz vždyzelený)	Mareček (2005); Kumpán (1939); Štěpánek (1958); Táborský (1898)	zahradka, předzahrádka, hřbitov	pro mládence při pohřbu (Valašsko)
<i>Calluna vulgaris</i>	vřes obecný	Mareček (2005); Štěpánek (1958)	hřbitov, předzahrádka	pro podzimní květy, medonosnost
<i>Crataegus sp.</i>	hloh	Weber (2006); Štěpánek (1958)	předzahrádka, cesta, záhum- enní cesta	zajištění neprostupnosti na humna
<i>Crataegus sp.</i>	hloh, stromkový tvar	Štěpánek (1958)	hřbitov	
<i>Cytisus sp.</i>	čilimník, janovec	Kumpán (1939); Štěpánek (1958)	zahradka, předzahrádka, hřbitov	

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Daphne mezereum</i>	lýkovec	Mareček (2005); Štěpánek (1958)	hřbitov, předzahrádka	nosili si ji lidé z krajiny
<i>Deutzia sp.</i>	trojpuk	Mareček (2005)	zahrada	
<i>Forsythia sp.</i>	zlatice	Mareček (2005); Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	
<i>Genista tinctoria</i>	kručinka barvířská	Mareček (2005); Štěpánek (1958)	hřbitov, předzahrádka	
<i>Hibiscus syriacus</i>	ibišek, alviš (určeno dle Rystonová 2007)	Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	na žízeň, valašské předzahrádky
<i>Hydrangea arborescens</i>	hortenzie	Mareček (2005)	hřbitov	
<i>Hydrangea paniculata</i>	hortenzie latnatá	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	jižní Morava
<i>Hydrangea sp.</i>	hortenzie	Mareček (2005)	zahrada	
<i>Juniperus communis</i>	jalovec obecný	Mareček (2005); Štěpánek (1958)	hřbitov, předzahrádka	pozn. autorů: hojná zejména na Moravě, kde se používá dodnes místo pomlázky
<i>Juniperus sabina</i>	jalovec chvojka	Mareček (2005)	hřbitov	
<i>Lycium barbarum</i>	kustovnice cizí	Bubela (1884)	zahrada, předzahrádka	Valašsko, pozn. autorů: invazní
<i>Mahonia aquifolium</i>	mahónie cesmínolistá	Mareček (2005)	hřbitov	pozn. autorů: invazní
<i>Philadelphus sp.</i>	pustoryl, jasmín	Mareček (2005); Kumpán (1939); Fulín (1925)	zahrada	
<i>Prunus spinosa</i>	trnka	Weber (2006); Štěpánek (1958)	záhumenní cesta	neprostupnost na humna
<i>Prunus tenella</i>	nízká mandloň	Fulín (1925)	zahrada	
<i>Ribes grossularia</i>	rybíz	Bubela (1884)	zahrada	Valašsko
<i>Ribes sanguineum</i>	meruzalka krvavá	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Ribes sp.</i>	rybíz	Fulín (1925)	zahrada selská za dvorkem	
<i>Ribes uva-crispa</i>	angrešt	Fulín (1925)	zahrada selská za dvorkem	
<i>Rosa arvensis</i>	růže plazivá	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	jižní Morava
<i>Rosa canina</i>	růže šípková	Novák (2013); Fulín (1925); Rigasová (2009); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka, záhumenní cesta	neprostupnost na humna
<i>Rosa centifolia</i>	růže stolistá	Rigasová (2009); Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	symbol mlčenlivosti ve starém Římě
<i>Rosa gallica</i>	růže galská	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	jižní Morava

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Rosa gallica</i> var. <i>centifolia</i>	růže stolistá	Kumpán (1939); Fulín (1925)	zahrada	pozn. autorů: může se jednat jak o <i>Rosa gallica</i> tak i <i>R. centifolia</i>
<i>Rosa spinosissima</i>	růže bedrníkolistá	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	jižní Morava
<i>Rosa</i> sp.	staré šlechtěné růže záhonové, červená a bílá růže	Mareček (2005); Novák (2013); Hanzelka (2012); Kumpán (1939); Tkáčiková; Pomkła (2013)	předzahrádka, výzdoba kostelů	
<i>Rosa</i> sp.	růže sadové	Mareček (2005)	hřbitov	
<i>Rosa</i> sp.	růže mechová	Kumpán (1939)	zahrada	
<i>Salix viminalis</i>	vrba košíkářská	Weber (2006)	rybník	
<i>Sambucus nigra</i>	černý bez	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Spiraea salicifolia</i>	tavolník vrbolistý	Bubela (1884)	zahrada	zplaňující, Valašsko
<i>Staphylea pinnata</i>	klokoč	Mareček (2005); Štěpánek (1958)	hřbitov, předzahrádka	
<i>Symphoricarpos</i> sp.	pámelník	Mareček (2005)	zahrada	
<i>Syringa</i> sp.	šeřík	Mareček (2005); Kumpán (1939); Fulín (1925); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka, hřbitov	od roku 1560 v Čechách
<i>Syringa</i> sp.	šeřík, stromkový tvar	Štěpánek (1958)	hřbitov	
<i>Taxus baccata</i>	tis	Hrušková (2005); Mareček (2005)	hřbitov	
<i>Viburnum opulus</i>	kalina	Mareček (2005); Novák (2013)	hřbitov, předzahrádka	keř Slovanů
<i>Viburnum</i> sp.	kalina	Kumpán (1939); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Viburnum</i> sp.	kalina, stromkový tvar	Štěpánek (1958)	hřbitov	
<i>Vinca minor</i>	barvínek	Mareček (2005)	hřbitov	

Popínavé dřeviny:

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Clematis</i> sp.	plaménky	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Clematis vitalba</i>	plamének plotní	Štěpánek (1958)	předzahrádka	v předzahrádce na plotě
<i>Hedera helix</i>	břečťan	Mareček (2005); Štěpánek (1958)	hřbitov, předzahrádka	v předzahrádce na plotě
<i>Lonicera</i> sp.	zimolez	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Parthenocissus</i> sp.	přísavník, loubinec	Mareček (2005); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	v předzahrádce na plotě

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Vitis</i> sp.	réva	Mareček (2005)	zahrada	
<i>Vitis vinifera</i>	vinná réva	Štěpánek (1958)	předzahrádka	štíty stavení jako ozdoba, na Moravě loubí do stavení

Trvalky:

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
-	kapradiny	Fulín (1925); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Aconitum napellus</i>	oměj šalamounek	Kumpán (1939); Fulín (1925)	zahrada, předzahrádka	
<i>Acorus</i> sp.	puškovec	Kyselka (2006)	rybník, náves	
<i>Achillea millefolium</i>	řebříček	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Ajuga genevensis</i>	zběhovcec lesní	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Althaea rosea</i>	proskurník	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Anemone hortensis</i>	sasanka	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Anemone nemorosa</i>	sasanka hajní	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Anemone ranunculoides</i>	sasanka pryskyřníkovitá	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Aquilegia vulgaris</i>	orlíček obecný, rendlíčky (Valašsko)	Kumpán (1939); Štěpánek (1958); Tábořský (1898)	zahrada, předzahrádka	výzdoba kostelů
<i>Asarum europaeum</i>	kopytník evropský	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Aster amellus</i>	hvězdnice chlumní	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	domácí, 17.-18. st. v barokních zahradách, 19. st. módní do skalek, jižní Morava
<i>Aster novae-anglie</i>	hvězdnice novoanglická	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	pol. 19. st. běžná v selských zahradách, jižní Morava
<i>Aster novi-belgii</i>	hvězdnice novobelgická	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	pol. 19. st. běžná v selských zahradách, jižní Morava
<i>Aster salignus</i>	-	Bubela (1884)	zahrada, předzahrádka	Valašsko
<i>Aster</i> sp.	hvězdnice	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Bellis perennis</i>	chudobka, sedmikráska	Kumpán (1939); Novák (2013); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Bergenia</i> sp.	bergénie	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Buphtalmum grandiflorum</i> (syn. <i>B. salicifolium</i>)	volovec	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Caltha palustris</i>	blatouch	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Campanula persicifolia</i>	zvonek	Kumpán (1939); Štěpánek (1958); Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	
<i>Centaurea moschata</i>	chrpa	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Centaurea sp.</i>	chrpa	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Clinopodium vulgare</i>	klinopád obecný	Tkáčiková; Pomkla (2013)	zahrada, předzahrádka	nakuřování, Valašsko
<i>Convallaria majalis</i>	konvalinka	Kumpán (1939); Fulín (1925); Novák (2013); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Delphinium sp.</i>	stračka	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Dianthus plumarius</i>	hvozdík	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Dicentra sp.</i>	srdcovka, srdéčka	Novák (2013); Fulín (1925); Hanzelka (2012); Táborský (1898); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Dicentra spectabilis</i>	srdcovka nádherná	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	pol. 20. st.
<i>Dictamnus albus</i>	třemdava bílá	Štěpánek (1958)	předzahrádka	přenesena z přírody, zejména na Karl- štejnsku, Křivoklátsku, jižní Moravě
<i>Dielythra spectabilis</i>	srdcovnice	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	pozn. autorů: možná se jedná o <i>Dicentra</i> <i>spectabilis</i>
<i>Doronicum sp.</i>	kamzičník	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Dryopteris filix-mas</i>	vlasý panny Marie (kaprad' samec, určeno dle Rystonová 2007)	Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	pro listy – Valašsko
<i>Echinacea purpurea</i>	třapatka	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	masově rošířena až ve 20. st.
<i>Ficaria verna</i>	orсей jarní	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Filipendula ulmaria</i>	tužebník jilmový	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Fritillaria imperialis</i>	řepčík královský	Kumpán (1939); Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Galega officinalis</i>	jestřábina	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Galium odoratum</i>	mařinka vonná	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Gentiana asclepiadea</i>	hořec tolitový	Štěpánek (1958)	předzahrádka	Krkonoše a jiné horské oblasti

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Geranium sanguineum</i>	kakost	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Geum rivale</i>	kuklík potoční	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Helichrysum sp.</i>	smila	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Helleborus niger</i>	černé koření	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	často používána jako léčivá rostlina
<i>Helleborus sp.</i>	čemeřice	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Helleborus viridis</i>	čemeřice, černý kořen (nigra?), kýchavka	Táborský (1898); Bubela (1884); Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	pěstovaná téměř v každé zahrádce na Valašsku, zplaňuje, léčba dobytka (místo černého kořenu <i>Helleborus niger</i>)
<i>Hemerocallis citrina</i>	denívka	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	jižní Morava
<i>Hemerocallis flava</i> (syn.: <i>H. lilioasphodelus</i>)	denívka	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Hemerocallis fulva</i>	denívka plavá	Rigasová (2009); Hanzelka (2012); Bubela (1884)	zahrada, předzahrádka	poč. 18. st. ve střední Evropě v každé selské zahrádce
<i>Hemerocallis graminea</i>	denívka	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	19. st., jižní Morava
<i>Hemerocallis lilioasphodelus</i>	denívka žlutá	Rigasová (2009); Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	poč. 18. st.
<i>Hemerocallis minor</i>	denívka	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	18. st., jižní Morava
<i>Hemerocallis multiflora</i>	denívka	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	20. st., jižní Morava
<i>Hemerocallis thunbergii</i>	denívka	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	19. st., jižní Morava
<i>Hepatica sp.</i>	jaterník	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Hesperis matronalis</i>	večernice vonná	Bubela (1884); Fulín (1925)	zahrada, předzahrádka	
<i>Hieracium pilosella</i>	jestřábník chlupáček	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Hosta sp.</i>	bohyška	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Hydrangea macrophylla</i>	hortenzie velkolistá	Rigasová (2009); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	19. st.
<i>Chrysanthemum parthenium</i> (syn.: <i>Pyrethrum parthenium</i>)	řimbaba	Bubela (1884); Fulín (1925)	zahrada, předzahrádka	
<i>Chrysanthemum sp.</i>	chryzantéma	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Inula helenium</i>	oman	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Iris germanica</i>	kosatec německý, tmavě fialový	Rigasová (2009); Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	dovezen Římány, od středověku pěstování

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Iris graminea</i>	kosatec trávovitý	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	domácí, jižní Morava
<i>Iris pumila</i>	kosatec nízký	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	domácí, jižní Morava
<i>Iris sp.</i>	kosatec	Fulín (1925); Táborský (1898); Novák (2013); Hanzelka (2012); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	výzdoba kostelů
<i>Iris variegata</i>	kosatec různobarvý	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	domácí, předzahrádky jižní Moravy
<i>Leucanthemum corymbosum</i> (syn.: <i>Pyrethrum corymbosum</i>)	kopretina chocholičnatá	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Leucanthemum sp.</i>	kopretina	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Leucanthemum superbum</i>	kopretina	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Lilium candidum</i>	lilie bělostná	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	posvátná rostlina Řeků a Římanů, s Římany se dostala severně od Alp
<i>Lilium martagon</i>	lilie zlatohlavá	Rigasová (2009); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	domácí, hojně v předzahrádkách, horské a podhorské lokality
<i>Lilium sp.</i>	lilie	Novák (2013); Fulín (1925); Hanzelka (2012); Táborský (1898); Štěpánek (1958)	předzahrádka	popis v povídce Baruška (Němcová B., 1853), výzdoba kostelů
<i>Lilium sp.</i>	lilie sv. Josefa - pravé lilie	Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	Valašsko
<i>Lilium candidum</i>	lilie bílá	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Lunaria rediviva</i>	měsíčnice vytrvalá	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Lupinus sp.</i>	lupina	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Lythrum salicaria</i>	kyprel	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Monarda didyma</i>	zavinutka	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Myosotis alpestris</i>	pomněnka	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Nepeta cataria</i>	šanta kočičí	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Paeonia lactiflora</i>	pivoňka čínská	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	druhá pol. 19. st.
<i>Paeonia mascula</i>	pivoňka korálová	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	od středověku

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Paeonia officinalis</i>	pivoňka lékařská	Rigasová (2009); Kumpán (1939); Fulín (1925)	zahrada, předzahrádka	od středověku známá nad Alpami, do 16. st jednoduché květy, později typické selské kultivary Rubra Plena, Alba Plena, Rosea Plena
<i>Paeonia sp.</i>	pivoňka, tmavočervená a růžová (Táborský 1898)	Tkáčiková; Pomkla (2013); Hanzelka (2012); Novák (2013); Táborský (1898); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	popis v povídce Baruška (Němcová B., 1853)
<i>Phalaris arundinacea</i>	lesknice pestrolistá	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Phlox glaberrima</i>	plamenka	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	od konce 18. st. , jižní Morava
<i>Phlox maculata</i>	plamenka	Rigasová (2009)	zahrada, předzahrádka	od konce 18. st. , jižní Morava
<i>Phlox paniculata</i>	plamenka	Rigasová (2009), Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	od konce 18. st. , kultivary až 19. st.
<i>Phlox sp.</i>	flox, plamenka	Novák (2013); Hanzelka (2012)	předzahrádka	
<i>Polemonium coeruleum</i>	jirnice modrá	Bubela (1884)	předzahrádka	
<i>Polygala sp.</i>	vitod	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Potentilla sp.</i>	mochny	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Primula auricula</i>	prvosenka, zahradní petrklíč-malované zvonečky prázdné, plné, dvojasté	Táborský (1898); Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Primula sp.</i>	prvosenka, petrklíč	Fulín (1925); Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Primula veris</i>	prvosenka jarní	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Rudbeckia laciniata</i>	rudbékie	Kumpán (1939); Bubela (1884)	zahrada, předzahrádka	
<i>Rudbeckia sp.</i>	rudbékie	Novák (2013)	předzahrádka	
<i>Salvia nemorosa</i>	šalvěj hajní	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Santolina chamaecyparissus</i>	svatolína	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Sedum sp.</i>	rozchodník	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Sempervivum tectorum</i>	netřesk střešní	Hanzelka (2012); Štěpánek (1958)	střecha, předzahrádka, zídky	ochrana před blesky, již příkaz Karla IV. sázet netřesk na domy jako ochranu
<i>Soldanella montana</i>	dřípatka	Štěpánek (1958)	předzahrádka	Šumava, Krušné hory
<i>Solidago canadensis</i>	zlatobýl kanadský	Bubela (1884)	zahrada, předzahrádka	Valašsko, pozn. autorů: invazní

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Tradescantia virginiana</i>	podeňka	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Trollius europaeus</i>	úpolín	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Typha</i> sp.	orobinec	Kyselka (2006)	rybník, náves	
<i>Verbascum thapsus</i>	divizna	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Veronica</i> sp.	rozrazil	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Viola odorata</i>	fialka	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	

Léčivé a aromatické rostliny:

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
-	balšám (dle Rystonová 2007 obecný název pro mátu)	Fulín (1925)	zahrada selská za dvorkem	
-	větrová zelina, pfefrmince	Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	Valašsko, pozn. autorů: mohlo by se jednat o některý druh máty
-	vrátička	Fulín (1925)	zahrada selská za dvorkem	pozn. autorů: mohlo by se jednat o <i>Tanacetum vulgare</i> – vratič obecný
<i>Agrimonia eupatoria</i>	řepík lékařský	Tkáčiková, Pomkla (2013)	zahrada, předzahrádka	Valašsko
<i>Allium schoenoprasum</i>	pažitka	Fulín (1925)	zahrada selská za dvorkem	
<i>Althaea officinalis</i>	proskurník lékařský	Bubela (1884)	zahrada, předzahrádka	často pěstovaná na Valašsku
<i>Archangelica officinalis</i> (syn.: <i>Angelica archangelica</i>)	andělíka	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Armoracia</i> sp.	křen	Fulín (1925)	zahrada selská za dvorkem	
<i>Arnica montana</i>	arnika	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Artemisia abrotanum</i>	boží dřevce, brotan, pelyněk brotan, boží dřevce	Kumpán (1939), Fulín (1925), Tkáčiková, Pomkla (2013), Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	léčivé, do voniček
<i>Artemisia absinthium</i>	pelyněk pravý	Tkáčiková, Pomkla (2013), Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Artemisia</i> sp.	pelyněk	Fulín (1925), Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	
<i>Artemisia vulgaris</i>	pelyněk černobýl	Tkáčiková; Pomkla (2013)	zahrada, předzahrádka	odvrácení zla či přivolání lásky - Valašsko

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Balsamita major</i> (syn.: <i>Tanacetum balsamita</i>)	Máří list balšámový, řimbaba, balšám	Tkáčiková; Pomkla (2013); Tábořský (1898)	zahrad, předzahradka	voní, okrasná, léčivka s širokým působením, i koření, odpuzovač hmyzu, ovonění prádla, do knih, bylina žen a bohyň
<i>Cerefolium sativum</i> (syn.: <i>Anthriscus cerefolium</i>)	kerblík	Kumpán (1939)	zahrad, předzahradka	
<i>Cnicus benedictus</i>	kartus benedyk (určeno dle Rystonová 2007)	Tábořský (1898)	zahrad, předzahradka	„aby dostal chuť na jídlo, když je na plíce chycený“, Valašsko
<i>Foeniculum vulgare</i>	fenykl	Kumpán (1939)	zahrad, předzahradka	
<i>Hyssopus officinalis</i>	yzop	Fulín (1925); Novák (2013)	zahrad, předzahradka	popis v povídce Baruška (Němcová B., 1853)
<i>Lavandula officinalis</i>	levandule	Fulín (1925); Mareček (2005)	zahrad selská za dvorkem	
<i>Lavandula vera</i> (syn.: <i>L. officinalis</i>)	levandule	Kumpán (1939)	zahrad, předzahradka	
<i>Levisticum officinale</i>	libeček	Fulín (1925)	zahrad selská za dvorkem	
<i>Malva sp.</i>	sléz, slezová růže – proskurník	Fulín (1925); Tábořský (1898)	zahrad, předzahradka	
<i>Matricaria chamomilla</i>	heřmáněk	Fulín (1925)	zahrad	
<i>Melissa officinalis</i>	melisa, meduňka, melissa, rojovník	Kumpán (1939); Fulín (1925); Tábořský (1898)	zahrad, předzahradka	na vystříkání úlů pro včelaře
<i>Mentha crispa</i>	máta	Kumpán (1939)	zahrad, předzahradka	
<i>Mentha piperita</i>	větrové koření, máta peprná	Kumpán (1939); Štěpánek (1958)	zahrad, předzahradka	
<i>Mentha sp.</i>	máta, balšánek (dle Rystonová 2007 máta vodní)	Fulín (1925); Novák (2013)	zahrad, předzahradka	popis v povídce Baruška (Němcová B., 1853)
<i>Mentha spicata</i>	máta klasnatá, balšánek	Tkáčiková, Pomkla (2013); Tábořský (1898)	zahrad, předzahradka	
<i>Ocimum basilicus</i>	bazalka vonná	Tábořský (1898); Kumpán (1939)	zahrad, předzahradka	
<i>Origanum vulgare</i>	dobromysl	Fulín (1925)	zahrad	
<i>Pulmonaria officinalis</i>	plicník lékařský	Štěpánek (1958), Kumpán (1939)	zahrad, předzahradka	

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Rosmarinus officinalis</i>	rozmarýn	Tkáčiková, Pomkla (2013); Táborský (1898); Štěpánek (1958)	za oknem	připínal se na svatbě ženichům, mládencům symbol mladosti, lásky, poctivosti, mladým lidem se dávaly věnce z rozmarýnu do hrobu, motiv rozmarýnu na štítech budov (Valašsko)
<i>Ruta graveolens</i>	routa	Kumpán (1939); Fulín (1925); Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	
<i>Salvia officinalis</i>	šalvěj lékařská	Tkáčiková, Pomkla (2013); Kum- pán (1939); Hanzelka (2012); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Salvia sp.</i>	šalvěj	Fulín (1925); Novák (2013); Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	popis v povídce Baruška (Němcová B., 1853), na Valašsku proti kašli a do voniček
<i>Saponaria officinalis</i>	mydlice	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Thymus vulgaris</i>	tymián	Fulín (1925); Kumpán (1938)	zahrada selská za dvorkem	
<i>Valeriana officinalis</i>	kozlík, baldrián (dle Rystonová 2007 kozlík lékařský)	Kumpán (1939); Fulín (1925); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	

Letničky a dvouletky:

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
-	konopičky	Fulín (1925)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem
-	chýn	Fulín (1925)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem
-	pentličková tráva	Fulín (1925)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem
-	ýzopek	Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	do voničky – Valašsko, výsev
<i>Adonis aestivalis</i>	hlaváček letní	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Alcea sp.</i>	topolovka	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Amaranthus caudatus</i>	laskavec	Kumpán (1939); Rigasová (2009); Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky, od 15. st.
<i>Antirrhinum majus</i>	hledík větší	Kumpán (1939); Rigasová (2009); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	od 16. st., od poč. 19. st. barevné formy
<i>Aster sinensis</i> (syn. <i>Cal- listephus chinensis</i>)	hvězdník letní	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Calceolaria</i> sp.	pantoflíčky	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Calendula officinalis</i>	měsíček	Fulín (1925); Kumpán (1939); Štěpánek (1958); Novák (2013); Hanzelka (2012); Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem
<i>Calliopsis bicolor</i> (syn. <i>Coreopsis tinctoria</i>)	krásnoočko	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Callistephus chinensis</i>	astra čínská	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Campanula medium</i>	zvonek prostřední	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Campanula</i> sp.	zvonek	Fulín (1925)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem
<i>Cannabis sativa</i>	konopí seté	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	často zplaňovalo po okolí, z polí apod., volně se vysévalo v zahrádce
<i>Centaurea</i> sp.	chrpa	Novák (2013), Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem
<i>Convolvulus tricolor</i>	svlačec	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Coreopsis tinctoria</i>	krásnoočko	Rigasová (2009); Novák (2013); Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky, druhá pol. 19. st.
<i>Cosmos bipinnatus</i>	krásenka	Novák (2013); Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Cosmos sulphureus</i>	krásenka	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Dahlia</i> sp.	jiřinka, pomponky	Kumpán (1939)	zahrada	
<i>Dahlia</i> sp.	jiřinka	Rigasová (2009); Novák (2013); Hanzelka (2012); Táborský (1898); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	pol. 19. st., běžná ve venkovských zahrádkách, chudý venkov
<i>Datura stramonium</i>	durman obecný	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Dianthus barbatus</i>	karafiát vousatý	Kumpán (1939); Rigasová (2009); Novák (2013); Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky, od 18. st. v každé venkovské zahradě
<i>Dianthus chinensis</i>	hvozdík čínský	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Digitalis purpurea</i>	náprstník červený	Novák (2013); Kumpán (1939); Hanzelka (2012); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem, volně se vysévalo do zahrádky
<i>Erysimum cheiri</i> (syn.: <i>Cheiranthus cheiri</i>)	chejr (chejr vonný)	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	udržován samovýsevem

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Helianthus annuus</i>	slunečnice roční	Rigasová (2009); Bubela (1884); Kumpán (1939); Štěpánek (1958); Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	od. 16. st. běžná v každé zahradě, na ozdobu
<i>Helichrysum bracteatum</i>	slaměnka	Kumpán (1939); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Cheiranthus annuus</i>	levkoje	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Cheiranthus cheiri</i>	lak	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Chrysanthemum carinatum</i>	kopretina	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Iberis amara</i>	štěničník	Bubela (1884)	zahrada, předzahrádka	Valašsko
<i>Impatiens balsamina</i>	netýkavka	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Ipomea purpurea</i>	povijnice	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Kochia scoparia</i>	bytel metlatý	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Lathyrus odoratus</i>	hrachor vonný	Novák (2013); Novák (2013); Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	udržován samovýsevem, volně se vysévalo do zahrádky
<i>Lupinus luteus</i>	vlčinec	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Majorana hortensis</i>	majorán, marjáněk	Tkáčiková, Pomkla (2013); Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	do voničky, výsev
<i>Matthiola incana</i>	fiala šedivá	Novák (2013); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Myosotis</i> sp.	pomněnka	Novák (2013); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem
<i>Nemesia</i> sp.	hledíkovka	Novák (2013)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Nigella</i> sp.	černucha	Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem
<i>Nigella damascena</i>	černucha	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Papaver somniferum</i>	mák	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Papaver</i> sp.	barevné máky	Novák (2013); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Phaseolus ensifirmis</i>	fazole	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Reseda odorata</i>	rezeda	Fulín (1925); Kumpán (1939); Herynek (2013); Táborský (1898); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	pro líbeznou vůni, na záhonech jako letnička-samopřesev, za okny jako trvalka, do kytic odrůdy s dlouhými stonky, údaje z roku 1912, na Valašsku do voniček

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Satureja hortensis</i>	čubrek (dle Rystonová 2007 saturejka zahradní), satorka	Táborský (1898); Kumpán (1939); Fulín (1925)	zahrada, předzahrádka	do voničky, výsev
<i>Silene armeria</i>	silenska svazčitá	Bubela (1884)	zahrada, předzahrádka	Valašsko
<i>Tagetes patula</i>	afrikán	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Tagetes</i> sp.	afrikán, aksamitník	Novák (2013); Hanzelka (2012)	zahrada, předzahrádka	
<i>Tropaeolum majus</i>	lichorejšnice	Novák (2013); Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	volně se vysévalo do zahrádky
<i>Verbascum</i> sp.	divizna	Novák (2013); Hanzelka (2012); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	udržována samovýsevem
<i>Viola bicolor</i>	maceška	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Zinnia elegans</i>	ostálka sličná	Rigasová (2009); Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	poč. 19. st.
<i>Zinnia</i> sp.	cínie, ostálka	Štěpánek (1958); Hanzelka (2012)	předzahrádka	

Poznámka: vonička – na Valašsku kytičky z voňavých květin, zahradní květiny obecně, většinou bez pestrých květů, svobodná děvčata pěstovala pro mládence, v každé zahrádce např. marjánec, čubrek, reseda, ýzopek – koupily se ve směsi.

Cibuloviny:

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití	poznámka
<i>Crocus sativus</i>	šafrán	Kumpán (1939); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Galanthus nivalis</i>	sněženka	Kumpán (1939); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Leucojum</i> sp.	bledule	Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Narcissus poeticus</i>	narcis bílý	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Narcissus pseudonarcissus</i>	narcis žlutý	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	
<i>Narcissus</i> sp.	narcis, bílý a žlutý	Fulín (1925); Táborský (1898); Štěpánek (1958)	předzahrádka	
<i>Tulipa</i> sp.	tulipán	Tkáčiková, Pomkla (2013); Štěpánek (1958)	zahrada, předzahrádka	
<i>Tulipa</i> sp.	tulipán žlutý	Táborský (1898)	zahrada, předzahrádka	Valašsko
<i>Tulipa sylvestris</i>	tulipán planý	Kumpán (1939)	zahrada, předzahrádka	

Rosliny za oknem:

vědecké jméno	české/lidové jméno	zdroj informací	místo použití
<i>Urginea maritima</i>	mořská cibule	Tkáčiková, Pomkla (2013)	poz. autorů: silně jedovatá, pravděpodobně se jedná o záměnu s <i>Ornithogalum caudatum</i> , Valašsko
<i>Ornithogalum caudatum</i>	mořská cibule	Tkáčiková, Pomkla (2013); Krulich (2013); Táborský (1898)	„když se někdo utne“
<i>Campanula isophylla</i>	zvonek stejnoměrný (ženich a nevěsta)	Novák (2013)	dříve v každém stavení
<i>Fuchsia</i> sp.	fuchsie, fuksie	Kumpán (1939); Táborský (1898); Štěpánek (1958)	
<i>Pelargonium</i> sp.	muškát růžový, muškát voňavý, muškát střípatý, muškát smrdutý	Novák (2013); Táborský (1898); Štěpánek (1958); Kumpán (1939); Tkáčiková, Pomkla (2013)	dávaly se jako symbol přátelství-vonné druhy
<i>Myrtus</i> sp.	myrta	Táborský (1898); Štěpánek (1958)	do voničky
<i>Passiflora</i> sp.	mučenka	Štěpánek (1958)	
<i>Teucrium marum</i>	kočičí zelé, ožanka kočičí	Tkáčiková, Pomkla (2013)	již se nepoužívá cca 100let, zmizela, Valašsko
<i>Reseda odorata</i>	rezeda	Fulín (1925); Kumpán (1939); Herynek (2013); Táborský (1898); Štěpánek (1958)	pro líbeznu vůni, na záhonech jako letnička-samopřesev, za okny jako trvalka, do kytic odrůdy s dlouhými stonky, údaje z roku 1912, na Valašsku do voniček

Odkazy na dostupné publikace v elektronické podobě:

<http://marecek.agrobiologie.cz/skripta.pdf>

<http://marecek.agrobiologie.cz/clanky.pdf>

Použitá a související literatura

- Baše, M. (2006): Naše vesnice a úpravy jejich prostředí. Zahrada-Park-Krajina, 5, s. 23.
- Becker, U. (2002): Slovník symbolů. Portál, Praha, 360 s.
- Bubela, J. (1884): O rostlinách na Vsacku zavlečených a zdomácnělých. In: Sborník musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 1–14, Valašské Meziříčí, 592 s.
- Fulín, M. (1925): Květiny zahradní v zimě venku vytrvalé (Pereny či ostálky). Zemědělské knihkupectví A. Neubert, Praha, 292 s.
- Hájek, T., Bukačová, I. (2006): Příběh drobných památek (Od nezájmu až k fascinaci). Krajina domova sv. 1, Studio JB, Lomnice nad Popelkou, 140 s.
- Hájek, A. (2008): Rostlina - přítel a průvodce. Národní zemědělské muzeum, Praha, 198 s.

- Hájek, P. (2009): Zděná boží muka v jižních Čechách. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, České Budějovice, 243 s.
- Hanzelka, P. (2012): Květiny tradičních venkovských zahrad a předzahrádek. Zahrádkář, 44 (10), s. 2–3.
- Herynek, P. (2013): Květiny Boženy Němcové. Zahrádkář, 8, s. 18.
- Herynek, P. (2013): Vzpomínka na květiny Karla Čapka. Zahrádkář, 5, s. 17.
- Holečková, M., Hrušková, M., Větvička, V. (2012): Aleje: krása ohroženého světa. Mladá fronta, Praha, 160 s.
- Hrušková, M. (2005): Kult stromů v zemích Koruny české. Abonent ND, Praha, 160 s.
- Kavka, B., Šindelářová, J. (1978): Funkce zeleně v životním prostředí. SZN, Praha, 235 s.
- Krulich, J. (2012): Co pěstovaly naše babičky. Zahrádkář, 44 (4), s. 32.
- Krulich, J. (2013): Záhada mořské cibule objasněna? Zahrádkář, 5, s. 7.
- Kuča, K. (2009): Půdorysné typy sídel. In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. et al.: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí, Praha, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v.v.i., Průhonice, s. 82–83.

Kuča, K. (2014): Oblasti dochovaných strukturálně výrazných plužin v České republice. Zprávy památkové péče, 74 (1), s. 34–49.

Kučera, Z., Kučerová, S. (2010): Hodnoty venkovské krajiny. Obec a finance, XV (3), s. 46–48.

Kumpán, J. (1939): Sadová úprava vesnice. Zahrady na venkově. Josef Kumpán, Praha, 52 s.

Kyselka, I. (2006): Péče o krajinu venkova. Zahrada-park-krajina, 16 (5), s. 13–17.

Löw, J., Míchal, I. (2003): Krajinový ráz. Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy, 552 s.

Mareček, J. (1986): Zeleň ve venkovských sídlech a v jejich krajině prostředí. Informační publikace, sv. 2, roč. 16, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 164 s.

Mareček, J. (2000): Lidové krajinářství v pojetí venkovské zeleně - jeho formy a vztah k současnosti. 1. Projevy lidového krajinářství ve venkovských sídlech. Zahrada-Park-Krajina, č. 1, s. 21-24.

Mareček, J. (2000): Lidové krajinářství v pojetí venkovské zeleně - jeho formy a vztah k současnosti. 2. Projevy lidového krajinářství ve venkovských sídlech. Zahrada-Park-Krajina, č. 2, s. 20-23.

Mareček, J. (2005): Krajinářská architektura venkovských sídel. Česká zemědělská univerzita v Praze, Praha, 404 s.

Mareček, J. (2006): Hodnoty vesnických návsi. Zahrada-Park-Krajina, 16 (5), s. 4–9.

Němec, J. a kol. (2003): Památné stromy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku. Olympia, Praha, 224 s.

Novák, J. (2013): Co rostlo u babičky na zahradě: tradiční odrůdy. Knižní klub, Praha, 303 s.

Pacáková-Hošťálková, B., Petrá, J., Riedl, D., Svoboda, A. M. (2004): Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri, Praha, 526 s.

Paloušová, Z. (2009): Kamenná boží muka v jižních Čechách a na přilehlé Moravě. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, České Budějovice, 288 s.

Rigasová, M. (2009): Květinové předzahrádky nejnižší Moravy a Weinviertlu. In: Sborník regionálního muzea v Mikulově, Regionální muzeum, Mikulov, s. 17–35.

Royt, J., Šedinová H. (1998): Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Mladá fronta, Praha, 208 s.

Rystonová, I. (2007): Průvodce lidovými názvy rostlin i jiných léčivých přírodnin a jejich produktů. Vyd. 1. Academia, Praha, 735 s.

Škabrada, J. (2005): Lidové stavby: architektura českého venkova. Argo, Praha, 246 s.

Štěpánek, L., Mareček, J. (1958): Ozelenění a úprava vesnice a krajiny. SZN, Praha, 193 s.

Táborský, F. (1898): Zahrádky lidu valašského na Hrubé Lhotě. In: Sborník musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 1–14, Valašské Meziříčí, 592 s.

Tkáčiková, J., Pomkła, Z. (2013): Léčivé rostliny a lékárenství na Valašsku. Muzeum regionu Valašsko, Vsetín, 32 s.

Vaněk, J. (1924): Nejkrásnější ozdobou zahrady jsou pereny. Nákladem Zahradnické Bursy v Chrudimi, Chrudim, 362 s.

Velička, P., Veličková, M. (2013): Aleje české a moravské krajiny. Dokořán, Praha, 248 s.

Weber, M (2006): Udržení a obnova kulturní krajiny - věc veřejná. Zahrada-park-krajina, 16 (5), s. 10-12.

Žák, L. (1947): Obytná krajina. Svaz výtvarných umělců Mánes, Praha, 136 s.

4 ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA PRO HODNOCENÍ A VÝSADBY ZELENĚ VE VENKOVSKÉ KRAJINĚ

Podoba zeleně v krajině je výslednicí komplexních přírodních a společenských podmínek, proto je jejich poznání nezbytné pro porozumění tomu, jak se zeleň utvářela, jaké je (bylo/by mělo být) její prostorové uspořádání a které druhy se uplatňovaly více a které méně a proč. Pro posílení lokální identity krajiny prostřednictvím zeleně a tím i sepejetí lidí s „jejich“ krajinou je nezbytné respektovat při nových výsadbách v sídlech i ve volné krajině přírodní a společensko-historické podmínky a specifika daného místa. Cílem této metodiky není poskytnout komplexní zhodnocení přírodních poměrů, společenského a historického vývoje na území Česka, což bylo již mnohokrát uděláno lépe, než by bylo možné v rámci této práce. Jejím cílem také není zabývat se regionálními specifiky různých oblastí Česka, neboť ani zde by nebylo zdaleka možné zahrnout vše podstatné. Ovšem hodnocení venkovské krajiny ve vztahu k zeleni je první, základní a nezbytnou fází každého postupu výsadeb v sídlech i v krajině, mají-li výsadbky respektovat a rozvíjet místní charakter sídla a krajiny, což je cílem této metodiky.

Následující kapitola je stručným seznamem skutečností, které ovlivnily současnou podobu zeleně venkovských sídel a které proto musí být brány v úvahu jak při hodnocení, tak při plánování nových výsadeb. Jejím cílem je dvojí, jednak stručně připomenout podmínky (přírodní, společensko-historické, krajinový ráz), které současnou podobu zeleně ovlivnily. A za druhé poskytnout seznam zdrojů využitelných při plánování výsadeb v české krajině. Kapitola tedy představuje nezbytný základ, na který navazují a již jej konkrétně rozvíjí kapitoly o vhodnosti dřevin (neovocných i ovocných) a bylin při výsadbách ve venkovských sídlech.

4.1 Přírodní poměry

Přírodní poměry a procesy, které se odehrávají v krajině, předurčují druhovou skladbu a rozmanitost vegetace, která v území roste. Charakter zeleně obecně závisí

na přírodních podmínkách území (reliéf, půdy, klima atd.), které ji limitují. Charakter stanovištních podmínek (sklon a expozice svahů, kyselost půd, vlhkostní poměry, množství srážek apod.) ovlivňuje zastoupení druhů v závislosti na existenčních možnostech a nárocích rostlin.

Za účelem poznání přírodních poměrů by měl být popsán charakter geologického podloží, tvary reliéfu a geomorfologické členění území, které spolu s klimatem předurčují charakter půd (jejich složení, fyzikální a chemické vlastnosti, obsah humusu, hloubku půdy). Popis klimatických podmínek je důležitý pro vegetaci z hlediska množství srážek, průměrných, maximálních a minimálních teplot, délky trvání sněhové pokrývky atd. Hustota říční sítě a výskyt vodních ploch ovlivňuje množství zásob vody v území nejen pro vegetaci. Mimo to se vodní prvek významně podílí na tvorbě krajinného rázu. Charakteristika potenciální přirozené vegetace poskytuje informace o původním druhovém zastoupení vegetace, které by bylo v daném území přirozené, kdyby nebylo ovlivněné člověkem. Mapa potenciální přirozené vegetace je významným zdrojem pro určení geografické původnosti rostlin.

Hodnocení přirozené vegetace lze provádět podle mapových a textových podkladů geobotanických prací zabývajících se v obecné a v detailní rovině vegetací České republiky. Tu lze rozlišit na potenciální vegetaci (teoreticky základ pro hodnocení vegetace definované bez lidského vlivu) a aktuální vegetaci (rozpracovanou na jednotlivá společenstva vyskytující se v současnosti na našem území). Jako výchozí platformu lze použít jednak díla Moravce a kol. (1994, 1995) a jednak Atlas krajiny ČR (Hrnčiarová a kol. 2009). Obecnou klasifikaci potenciální vegetace lze provádět podle základního mapového díla Mikyšky a kol. (1968) doplněného pozdějšími studiemi Neuhäuslové a Moravce (1997). Dílčí klasifikace aktuálních společenstev lze provádět podle fytoecologických přehledů Moravce (1998), Moravce a kol. (2000).

V rámci charakteristiky přírodních poměrů zájmového území je potřeba popsat:

- charakter geologického podloží,
- tvary reliéfu a geomorfologické členění území,
- klimatické podmínky,
- půdní podmínky,
- hustotu říční sítě a výskyt vodních ploch,
- potenciální přirozenou vegetaci.

Použitá a související literatura:

- Demek, J., Mackovčín, P. (eds.) (2006): Hory a nížiny: Zeměpisný lexikon ČR. 2. vyd. AOPK ČR, Brno, 582 s.
- Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. et al. (2009): Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, 331 s.
- Mikyška, R. a kol. (1968): Geobotanická mapa ČSSR. 1. České země. Academia, Praha, 204 s.
- Moravec, J. a kol. (1994): Fytoecologie. Academia, Praha, 403 s.

- Moravec, J. (1998): Přehled vegetace ČR. Acidofilní doubravy. Academia, Praha, 64 s.
- Moravec, J., Husová, M., Chytrý, M., Neuhäuslová, Z. (2000): Přehled vegetace ČR. Hygrofilní, mezofilní a xerofilní opadavé lesy. Academia, Praha, 320 s.
- Neuhäuslová, Z., Moravec, J. a kol. (1997): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Kartografie a.s., Praha.
- Quitt, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. Studia Geographica 16, Academia, GÚ ČSAV v Brně, 73 s.
- WMS služby / geoportály CENIA (Česká informační agentura životního prostředí) a dalších výzkumných pracovišť (Český úřad zeměměřický a katastrální, Česká geologická služba, Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v.v.i.)

Regionální literatura

4.2 Krajinný ráz

Zeleň venkovské krajiny a sídel se významně podílí na utváření charakteristického obrazu české a moravské krajiny. Tradiční výšková skladba vegetace reflektující měřítko staveb spoluutvářela charakteristickou siluetu obcí, která představuje významnou krajinnou dominantu. Sortimentální složení sídelní zeleně vycházelo v minulosti z druhové skladby vegetace v přilehlé volné krajině, čímž docházelo k prolínání volné krajiny a sídla. Zároveň však kulturní prvky sídla prostupovaly do volné krajiny v podobě křížků, kapliček, studánek, vyhlídek a dalších (Mareček 2005). Solitérní stromy, aleje, remízky, břehové porosty atd. považuje Vorel (1999) za nejvýznamnější krajino-tvorný prvek, protože zvyšuje diverzitu krajiny a vytváří esteticky libé body a plochy, přispívající k tvorbě krajinného obrazu.

Krajinný ráz je podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti. Krajinný ráz je ze zákona chráněn před činnostmi snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu.

Vhodně použitá sídelní zeleň může posílit hodnoty území či potlačit stávající problémy, při jejím neuváženém prostorovém a druhovém použití však může harmonické působení sídla a krajiny výrazně narušit. Při obnově sídelní zeleně je proto nutné místně specifický krajinný ráz respektovat a uvažovat v širších prostorových a časových souvislostech.

Hodnocení krajinného rázu vychází z doporučených a běžně používaných metodik hodnocení krajinného rázu (viz doporučená literatura). Tyto metodiky se zaměřují na preventivní hodnocení krajinného rázu (popis charakteru a hodnot území a návrh ochranných opatření), na posouzení vlivu konkrétního záměru na krajinný ráz nebo na tvůrčí činnost s cílem eliminovat negativní projevy krajinného rázu.

Pro potřeby hodnocení krajinného rázu pro identitu sídelní zeleně je nutné zpracovat obecnou charakteristiku krajinného rázu vycházející z následujících podkladů:

1. Vlastní terénní mapování

2. Krajské územně analytické podklady, územně analytické podklady obcí s rozšířenou působností
3. Mapové podklady
  - Výšková členitost reliéfu (odvozeno z digitálního modelu reliéfu)
  - Sklonitost svahů (odvozeno z digitálního modelu reliéfu)
  - Orientace svahů k světovým stranám (odvozeno z digitálního modelu reliéfu)
  - Geomorfologické členění (<http://geoportal.gov.cz>)
  - Typologie krajiny dle reliéfu, využití a osídlení (<http://geoportal.gov.cz>)
  - Biogeografické členění (CENIA).

Využitím výše uvedených podkladů se vymezí dílčí krajinné jednotky (oblasti a místa krajinného rázu dle zákona č. 114/1992 Sb.), které jsou hierarchicky uspořádány. Tyto krajinné jednotky představují unikátní homogenní krajinné prostory, které se svým charakterem liší od krajín sousedních. Jejich vymezení vychází z krajinných nuancí daných přírodním a kulturně historickým vývojem. Charakter definovaných krajinných jednotek se graficky zobrazí a popíše z pohledu geomorfologie, vizuálního působení krajinného prostoru (uzavřenost/otevřenost, dominanty, rušivé prvky), typického využití půdy, sídel a kulturních prvků. Následně se formulují/stanoví vhodná opatření v daném krajinném prostoru.

Kromě krajinných jednotek krajinného rázu se v území identifikují významné krajinné prvky, a to především registrované významné krajinné prvky.

Použitá a související literatura:

- Bukáček, R., Matějka P. (1999): Hodnocení krajinného rázu: metodika zpracování – upravená verze. In: Vorel, I., Sklenička, P. (eds.): Péče o krajinný ráz: cíle a metody. ČVUT, Praha, s. 159–187.
- Bukáček, R., Matějka, P. a kol. (1997): Hodnocení krajinného rázu (metodika). Správa CHKO ČR, Praha, 18 s.
- Löw, J. (1999): Hodnocení a ochrana krajinného rázu. In: Vorel, I., Sklenička, P. (eds.): Péče o krajinný ráz: cíle a metody. ČVUT, Praha, s. 199–203.
- Löw, J., Míchal, I. (2003): Krajinný ráz. Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy, 552 s.
- Matějka, P., Bukáček, R. (2006): Využití metodiky preventivního hodnocení krajinného rázu k posouzení venkovských urbanizovaných prostorů. In: Vorel, I., Sklenička, P. (eds.): Ochrana krajinného rázu - třináct let zkušeností, úspěchů i omylů. ČVUT, Praha, s. 99–104.
- Míchal, I. (1997): Praktické rámce hodnocení krajinného rázu. Ochrana přírody, 52 (1), s. 4–10; 52 (2), s. 35–41; 52 (3), s. 67–72.
- Míchal, I. a kol. (1999): Hodnocení krajinného rázu a jeho uplatňování ve veřejné správě. Metodické doporučení. AOPK ČR, Praha, 41 s.

Vorel, I., Bukáček, R., Matějka, P., Culek, M., Sklenička, P. (2006): Metodický postup posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz. Nakladatelství Naděžda Skleničková pro ČVUT, Praha, 22 s.

Vorel, I. (1999): Prostorové vztahy a estetické hodnoty. In: Vorel, I., Sklenička, P. (eds.): Péče o krajinný ráz – cíle a metody. ČVUT, Praha, s. 20–27.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Mareček, J. (2005): Krajinařská architektura venkovských sídel. Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů, Praha, 362 s.

Vorel, I. (1999): Prostorové vztahy a estetické hodnoty. In: Vorel, I., Sklenička, P. (eds.): Péče o krajinný ráz – cíle a metody. ČVUT, Praha, s. 20–27.

Harmonická krajina, kde je v souladu osídlení, zemědělství a vzrostlá zeleň, vytváří harmonický celek (jižní Čechy, Naděžkovsko, jarní aspekt).

4.3 Stručná historie území

Každé území či region má jedinečný charakter, který přispívá k utváření jeho identity. Tento charakter je mimo jiné výsledkem minulých proměn dané oblasti. Zejména její tradiční znaky jsou utvářeny v průběhu dlouhodobého vývoje (Kolen, Witte 2006; Roymans, Gerritsen, van der Heijden, Bosma, Kolen 2009). Význam poznání minulosti místní krajiny je tedy dán především tím, že lokální identita zeleně je zásadním způsobem utvářena právě historickým vývojem krajiny a osídlení. Proto je alespoň stručné představení a pochopení minulých proměn studovaného území nezbytné pro porozumění lokálním souvislostem vývoje zeleně ve zdejších sídlech i mimo ně.

4.3.1 Celkové proměny osídlení a krajiny

Pomyslným klíčem k porozumění charakteru místní zeleně je tedy alespoň základní poznání proměn místního osídlení a krajiny. Věnuje se proto pozornost změnám v krajině způsobeným lidskou činností od počátku osídlení, a to zejména vývoji sídelní struktury, uspořádání zastavěného území sídel a na něj navazujícího nezastavěného území – volné krajiny (Roberts 1996). Je vhodné se seznámit především s tradičními formami uspořádání sídel a jejich pluziny (např. Láznicka 1956), resp. se znaky tradiční lidové architektury ve studovaném zájmovém území (např. Mencil 1980; Škabrada 1999). Pominout nelze ani širší regionální vazby odkazující na vliv významných regionálních center odkud se šířily nové myšlenky a styly ovlivňující uspořádání sídel. K významným a dynamickým změnám v charakteru krajiny, osídlení a sídel, tedy nezbytně i sídelní zeleně, dochází především v moderním období, tedy přibližně od poloviny 19. století (Antrop 1998, 2010). Na významu tak nabývá poznání a dokumentace přetrvávajících prvků tradiční kulturní krajiny, které přispívají k zachování čitelnosti, autenticity, úplnosti a identity dnešního prostředí (Antrop 1997). Jako nedílná součást jedinečného charakteru území, pak tyto typické prvky přispívají i k utváření pocitu sounáležitosti obyvatel s daným územím, k tvorbě regionální identity (Paasi 1986). S pomocí řady veřejně dostupných zdrojů informací a údajů tak lze dokumentovat, jak byly sídelní struktura a charakter jednotlivých sídel i jejich zeleně formovány událostmi a trendy, jakými jsou industrializace, populační růst, urbanizace, kolektivizace zemědělské výroby a změny způsobené různými konflikty či válečnými událostmi. Důsledky těchto jevů lze v nejobecnější rovině sledovat s pomocí dostupných údajů o proměnách počtu obyvatel a domů jednotlivých obcí, resp. o proměnách skladby využití ploch (ve struktuře orná půda, trvalé kultury, trvalé travní porosty, lesní plochy, vodní plochy, zastavěné plochy a ostatní; viz např. Bičík a kol. 2010). Tyto změny téměř vždy odrážejí širší společensko-ekonomické podmínky v určité oblasti a místě, a reflektují tak proměny postavení regionu a jeho charakteru (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987). Z hlediska charakteru a podmínek rozvoje se tak od sebe významně odlišují celé venkovské oblasti (Perlín, Kučerová, Kučera 2010).

4.3.2 Zdroje informací

Pro poznání historie území a jejich jednotlivých aspektů lze využít celou řadu zdrojů údajů a informací. Je nezbytné znát širší souvislosti historického vývoje osídlení a krajiny, včetně zahradní tvorby, neboť lokální děje se neodehrávají ve vzduchu-prázdnu a jsou více či méně ovlivňovány širšími trendy. K tomu jsou vhodné práce obecnější či encyklopedické povahy. K poznání širších souvislostí historického vývoje poslouží nejnovější souhrnné zpracování českých dějin ve Velkých dějinách zemí koruny české, jež jsou doplněny specializovaným svazkem o vývoji architektury. Případně lze využít přehledové čtyřsvazkové dílo České země v evropských dějinách. Základní informace o vývoji zahradní a parkové tvorby a rovněž o historii a dřevinách mnoha objektů v Česku podávají Hieke (1984; 1985) a Pacáková–Hošťálková, Petruš, Riedl, Svoboda (2004). Díla, která se věnují širším aspektům historického vývoje, však pochopitelně nemohou postihnout ani všechny obecné vývojové trendy, ani lokální specifika. Je proto nezbytné využívat další zdroje informací.

Zejména pro poznání krajiny a osídlení v moderním období lze mimo přehledových publikací, z nichž některé již byly citovány výše, využít údaje z veřejně dostupných statistických databází. Data o změnách využití půdy od poloviny 19. století do současnosti podle statistických údajů z katastru nemovitostí zpracoval kolektiv pracovníků z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze do přehledné databáze (dostupné na http://lucc.ic.cz/lucc_data/zuj/), na jejímž základě lze vyhodnotit krajinné změny a jejich dopady na zeleň (zejména v extravilánu). Údaje o změnách počtu obyvatel a domů jsou dostupné v ročenkách ze sčítání obyvatel, v samostatných databázích na webových stránkách Českého statistického úřadu (<http://www.czso.cz/>), resp. v Historickém lexikonu obcí (Růžková, Škrabal a kol. 2006a,b). Cenné informace podávají různé dokumenty, které byly zpracovány pro hodnocení krajiny, typicky preventivní hodnocení krajinného rázu, které si všímá jak charakteru zástavby, tak prostorového uspořádání sídel. Tyto analýzy byly vytvořeny pro většinu krajů a chráněných krajinných oblastí. Přímé srovnávání dnešního a minulého stavu krajiny umožňují také mapové portály prezentující jak současné, tak staré mapy a letecké snímky (např. <http://archivnimapy.cuzk.cz/>; <http://geoportal.gov.cz/>; <http://kontaminace.cenia.cz/>; <http://mapire.eu/en/>; <http://www.mapy.cz/>). Zásadní pro poznání místní historie jsou práce lokálních badatelů a vlastivědných pracovníků (Bartoš, Schulz, Trapl 2004; Roubík 1947). Je třeba kombinovat různá díla, neboť mnohdy se věnují buď jen dílčí části území, typicky jedné obci, nebo jen určitému aspektu (např. památky v regionu, spolkový život, řemesla). Regionální literatura je bohatá již od konce 19. století a první poloviny 20. století. I zde lze vysledovat některá díla, jež s obdobnou strukturou vycházela na celém či větším území českých zemí; např. Soupis památek historických a uměleckých v Království českém, který iniciovala Archeologická komise při České akademii pro vědy, slovesnost a umění, nebo v německojazyčných oblastech českých zemí vycházející svazky Heimatskunde, jež podrobně popisují jednotlivé politické okresy. Kromě toho vycházela řada jednotlivých zpracování historie a vlastivědné popisy měst a regionů. Vzpomenout lze i dobové turistické průvodce. Některé z těchto publikací jsou dostupné v digitalizované podobě na stránkách Národní knihovny ČR (<http://kramerius.nkp.cz/>). Pro tato starší díla obecně platí, že bývají často velmi podrobná a věnují se jednotlivým aspektům historie a/nebo současnosti

List z kroniky Červeného Újezdu s fotografiemi obce (SOkA Benešov, AO Červený Újezd).

Pohledie z roku 1919 – náměstí v Jistebnici (SOkA Tábor, Sbíрка pohlednic, i.č. 2382).

Pohlednice z roku 1917 – sady města Jistebnice (SOkA Tábor, Sbíрка pohlednic, i.č. 206).

popisovaných oblastí. Je ovšem třeba k nim přistupovat kriticky, protože historické bádání pokročilo a tato díla mohou opakovat některé tehdy běžně přijímané omyly. Tvorba lokálních publikací prudce poklesla ve druhé polovině 20. století, neboť jí nepřál ani okupační nacistický, ani komunistický režim. Lokální paměť byla setřena zejména v pohraničí, které bylo dosídleno lidmi bez vazby na region (Kučera, Kučerová 2012), ale i v urbanizovaných oblastech, kam rovněž přicházela řada nových obyvatel. Produkce místních historických a vlastivědných publikací byla obnovena po roce 1990, často iniciativou místních lidí ve spolupráci s obecními úřady a paměťovými institucemi (muzea, knihovny). Tyto publikace jsou neocenitelným zdrojem informací pro poznání lokálních dějů, resp. specifických regionálních krajinných prvků, jejichž příkladem jsou drobné památky. Často také vycházejí ze specifické nezastupitelné zkušenosti autora s popisovaným územím a z primárních, dosud nikde nezaznamenaných a nezpracovaných pramenů (vzpomínky pamětníků, zápisy v kronikách). Opět platí, že při práci s těmito publikacemi je třeba kritického přístupu, protože jsou často psány neodborníky, tj. bez dodržení všech zásad historické kritiky. Jsou samy o sobě jedinečnými prameny, zvláště jsou-li doplněny i obrazovými přílohami. K poznání proměn místní oblasti pak může přispět i dokumentace vzpomínek vyprávěných jejími obyvateli (Vaněk, Mücke, Pelikánová 2007).

Obrazový materiál podává jedinečné informace o podobě míst, které nemůže zprostředkovat žádný popis. Pro poznání historické podoby zeleně je proto nutné soustředit co nejvíce dobových vyobrazení; dostupné a vypovídající jsou zejména staré pohlednice, které dříve vydávala většina obcí, a fotografie. Zejména pohlednice zachycují reprezentativní části obcí, typicky náměstí/návsí, vedutové pohledy, pomníky a parky včetně doprovodné zeleně. Fotografie mohou pochoptitelně zobrazovat stejné plochy (většina pohlednic je ostatně fotografiemi), ale i odlehlejší zákoutí a detaily. Řada, zejména větších, obcí přistoupila v posledních dvou desetiletích k vydávání publikací se starými pohlednicemi a fotografiemi, což jsou nejdostupnější zdroje těchto pramenů. Obrazový materiál je dále uložen ve Státních oblastních archivech, které pokrývají území bývalých 77 okresů. Často je však neuspořádaný a obtížně dohledatelný. Zejména pohlednice jsou oblíbeným sběratelským artiklem, a je proto možné kontaktovat lokální sběratele či pokusit se pohlednice vztahující se k vybranému území vyhledat v antikvariátech. Bohatý obrazový materiál mívají i místní muzea.

Doplňkovým zdrojem informací mohou být obecní, školní či farní kroniky, které popisují významné události v obci. Více či méně podrobně se věnují lokálnímu dění, mohou proto zachycovat dobu výsadby významných dřevin v obci, typicky úpravy centrálních prostor obce. Kroniky jsou rovněž uloženy ve Státních okresních archívech, ale mnohé jsou zdigitalizovány a dostupné přes webové stránky jednotlivých archivů (<https://digi.ceskearchivy.cz/> pro jižní Čechy; <http://www.portafontium.eu/> pro Plzeňsko; <http://www.soalitomerice.cz/qfoto> pro severní Čechy), méně často jednotlivých obcí. Problémem studia kronik je často zdoluhavé vyhledávání požadovaných informací.

Literaturu a obrazový materiál je vhodné doplnit terénním průzkumem, zejména při studiu stavu drobných památek a významných objektů zeleně v území. Osvědčilo

se nejprve nastudovat jednotlivé jevy na podrobných mapách (Základní mapa 1:10000, ZABAGED) a pak ověřovat jejich existenci a aktuální stav v terénu. Důkladná příprava je pro terénní průzkum nezbytná, neboť jinak je časově velmi náročný a nepřinese očekávané výsledky.

Použitá a související literatura

- Antrop, M. (1997): The concept of traditional landscapes as a base for landscape evaluation and planning. The example of Flanders Region. *Landscape and Urban Planning*, 38, s. 105–117.
- Antrop, M. (1998): Landscape change: plan or chaos? *Landscape and Urban Planning*, 41, s. 155–161.
- Antrop, M. (2010): *Perspectieven op het landschap. Achtergronden om landschappen te lezen en te begrijpen*. Academia Press, Gent, 326 s.
- Bartoš, J., Schulz, J., Trapl, M. (2004): *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 119 s.
- Bičík, I. a kol. (2010): *Vývoj využití ploch v Česku*. Česká geografická společnost, Praha, 250 s.
- České země v evropských dějinách I–IV. Paseka, Praha – Litomyšl 2006.
- Hájek, P. (2009): *Zděná boží muka v jižních Čechách*. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, České Budějovice, 243 s.
- Hájek, T., Bukačová, I. (2006): *Příběh drobných památek (Od nezájmu až k fascinaci)*. Krajina domova sv. 1, Studio JB, Lomnice nad Popelkou, 140 s.
- HAMPL, M., Gardavský, V., Kühnl, K. (1987): *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*. UK, Praha, 255 s.
- Hieke, K. (1984): *České zámecké parky a jejich dřeviny*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 459 s.
- Hieke, K. (1985): *Moravské zámecké parky a jejich dřeviny*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 307 s.
- Holečková, M., Hrušková, M., Větvíčka, V. (2012): *Aleje: krása ohroženého světa*. Mladá fronta, Praha, 160 s.
- Kolen, J., Witte, M. (2006): A biographical approach to regions, and its value for spatial planning. In: van der Knaap, W., van der Valk, A. (eds.): *Multiple Landscape: Merging Past and Present*. International Studygroup on Multiple Uses of Land (ISOMUL), Wageningen, s. 125–145.
- Kučera, Z., Kučerová, S. (2010): *Hodnoty venkovské krajiny*. *Obec a finance*, XV (3), s. 46–48.
- Kučera, Z., Kučerová, S. (2012): *Historical geography of persistence, destruction and creation: The case of rural landscape transformations in Czechia's resettled borderland*. *Historická Geografie*, 38 (1), s. 165–184.

- Lázníčka, Z. (1956): Typy venkovského osídlení v Československu. Práce Brněnské základny Československé akademie věd, sešit 3, spis 338, roč. XXVIII, s. 95–134.
- Mencl, V. (1980): Lidová architektura v Československu. Academia, Praha, 632 s.
- Němec, J. a kol. (2003): Památné stromy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku. Olympia, Praha, 224 s.
- Paasi, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164 (1), s. 105–146.
- Pacáková-Hošťálková, B., Petřů, J., Riedl, D., Svoboda, A. M. (2004): Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri, Praha, 526 s.
- Paloušová, Z. (2009): Kamenná boží muka v jižních Čechách a na přilehlé Moravě. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, České Budějovice, 288 s.
- Perlín, R., Kučerová, S., Kučera, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115 (2), s. 161–187.
- Roberts, B. K. (1996): *Landscapes of Settlement: Prehistory to the Present*. Routledge, London, 181 s.
- Roubík, F. (1947): Příručka vlastivědné práce. II. pozměněné a doplněné vydání. Společnost přátel starožitností, Praha, 183 s.
- Roymans, N., Gerritsen, F., Van Der Heijden, C., Bosma, K., Kolen, J. (2009): Landscape biography as research strategy: the case of the South Netherlands project. *Landscape Research*, 34 (3), s. 337–359.
- Růžková, J., Škrabal, J. a kol. (2006a): Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, I. díl. ČSÚ, Praha, 759 s.
- Růžková, J., Škrabal, J. a kol. (2006b): Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, II. díl. ČSÚ, Praha, 623 s.
- Škabrada, J. (1999): Lidové stavby – Architektura českého venkova. Argo, Praha, 245 s.
- Vaněk, M., Mücke, P., Pelikánová, H. (2007): Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 224 s.
- Velička, P., Veličková, M. (2013): Aleje české a moravské krajiny. Dokořán, Praha, 248 s.
- Velké dějiny zemí koruny české. Svazek 1–15. Vyd. 1., Paseka, Praha – Litomyšl 1999–2013.

4.4 Společenská úloha zeleně

Zeleň se významně podílí na vytváření obytného prostoru, tedy prostředí vhodného pro pobyt člověka, prostředí, kde se člověk cítí příjemně a spokojeně. Tato vhodnost je vnímána jako schopnost prostředí naplnit nejen základní, fyzické potřeby člověka (tedy např. dýchat, jíst, pít, potřeby fyzického komfortu a bezpečí, zdraví a pohybu), ale i vyšší, duchovní (tedy např. potřeby poznání a porozumění, utváření

vlastní identity a pocitu domova, umožnění práce a odpočinku, podpora kreativity) (Mareček 2006; Tomcová 2013; Žák 1947). Ve venkovském prostoru představuje zezeleň základní stavební kámen, který se podílí na definování nejen fyzického prostoru (vymezení hranic prostoru a obsahu prostoru), ale i prostoru sociálního (určení funkce prostoru, aktivit, uživatelů, významu).

Přestože je možné identifikovat obecné principy pro utváření venkovské zeleně ve vazbě na potřeby místních obyvatel, konkrétní podoba zeleně bude vždy místně specifická, bude odrážet jedinečnost míst a místních společenství. Úzká vazba zeleně na život specifické místní společnosti by proto měla být předpokladem pro návrh obnovy venkovské zeleně. Nejen zjišťování a analýza aktuálního způsobu vnímání a hodnocení podoby, role a významů zeleně místními obyvateli, ale také podpora jejich aktivní participace na rozhodování o budoucí podobě místní zeleně a na jejím utváření se proto jeví jako klíčová.

Role místních obyvatel při utváření charakteru venkovské zeleně je zcela zásadní a nenahraditelná. Na rozdíl od externích odborníků jsou místní obyvatelé, kteří mají s územím dlouholetou osobní a velmi blízkou zkušenost a jsou s ním spjatí, zdrojem informací o specifčnosti místního prostředí a především o svých potřebách. Proces zapojování veřejnosti však nelze zúžit na pouhé získávání vstupních informací (Jones 2007). Vlastní participaci veřejnosti pak nelze chápat pouze jako součást realizace určitého projektu zaměřeného na utváření konkrétního prostoru, ale jde o celý komplex přímých i nepřímých mezilidských a mocenských vztahů, nedílnou součást politického života určitého společenství obývajících dané místo (Roe 2013). Participace veřejnosti posiluje komunikaci a sociální vazby, podporuje vzájemné porozumění, zvyšuje důvěru v rozhodovací proces, který je transparentní a srozumitelný. Díky širokému spektru zúčastněných participace umožňuje nahlédnout na danou problematiku z různých úhlů pohledu, získat nové poznatky a informace a dosáhnout vzájemné dohody, snižuje riziko budoucích neshod (Higgs et al. 2008; Saroinsong et al. 2007; Tang, Waters 2005). Posiluje se vazba místní komunity a pocit zodpovědnosti za podobu určitého místa, do kterého se propisuje charakter místní společnosti. Vzniká místo s určitým příběhem, geniem loci, identitou, které vytváří to, čemu říkáme pocit domova.

Participace může mít různé formy (Jones 2007), které se od sebe odlišují zejména mírou zapojení veřejnosti do rozhodovacího a plánovacího procesu či praktické realizace projektu (od pouhého informování přes dotazníkové a anketní šetření, výzkumy veřejného mínění po skupinové diskuze, workshopy, hodnocení scénářů, e-participace, participační videa apod.). Jako nejefektivnější se jeví aktivní zapojování veřejnosti (tj. workshopy, skupinové diskuze, e-participace) ve všech fázích obnovy zeleně (od plánování přes realizaci po údržbu) s průběžnou zpětnou vazbou (Higgs et al. 2008; Tang, Waters 2005).

Použitá a související literatura

- Higgs, G. Berry, R., Konder, D., Langford, M. (2008): Using IT approaches to promote public participation in renewable energy planning: Prospect and Challenges. *Land Use Policy*, 25, s. 596–607.

- Jones, M. (2007): The European Landscape Convention and the question of public participation. *Landscape Research*, 32 (5), s. 613–634.
- Mareček, J. (2005): Krajinářská architektura venkovských sídel. Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů, Praha, 362 s.
- Mareček, J. (2006): Obytnost v zahradní a krajinářské tvorbě. In: Sborník konference Dny zahradní a krajinářské tvorby: Město – zeleň a bydlení. Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, Praha, s. 39–45.
- Roe, M. (2013): Landscape and participation. In: Howard, P., Thompson, I., Waterton, E. (eds.): *The Routledge Companion to Landscape Studies*. Routledge, Abingdon–New York, s. 428–449.
- Saroinsong, F., Harashina, K., Arifin, H., Gandasmita, K., Sakomoto, K. (2007): Practical application of a land resource informatik system for agricultural landscape planning. *Landscape and Urban Planning*, 79, s. 38–52.
- Tang, K. X., Waters, N. M. (2005): The internet, GIS and public participation in transportation planning. *Progress in Planning*, 64, s. 7–62.
- Tomcová, L. (2013): Uplatnění potřeb venkovských obyvatel v krajině plánování. *Acta Pruhoniciana*, 103, s. 63–69.
- Žák, L. (1947): Obytná krajina. SVU Mánes, Praha, 213 s.

5 DŘEVINY A BYLINY Z HLEDISKA VHODNOSTI DO VENKOVSKÝCH SÍDEL

5.1 Průzkum lokality

5.1.1 Přípravné práce

Před vlastním terénním průzkumem veškeré vegetace v území je vhodné si připravit podklady pro práci a seznámit se s místními reáliemi. Tato teoretická část zahrnuje shromáždění relevantního materiálu z co nejvíce zdrojů. Vhodné je také seznámit se s lokalizací památných stromů v řešeném území, aktuální databáze je online (<http://drusop.nature.cz/>).

5.1.2 Terénní průzkum

Terénní práce jsou stěžejním bodem celého hodnocení. Cílem je získat maximum relevantních podkladů pro další vyhodnocování. Při této činnosti také mapovatel získává důležité informace o charakteru dřevin a bylin, které následně využije při jejich třídění a výběru vhodných druhů. Hlavními úkoly při terénním sběru dat jsou:

- navštívit veškerá sídla ve vybraném území

- postupovat systematicky, u větších obcí s pomocí mapy
- vytvořit soupis druhů, pokud to jde i odrůd, udělat fotodokumentaci pro pozdější přeúčtení nespolehlivě určených položek, odběr vzorků a popř. herbářových položek.

Výběr lokality

- záznamy se tvoří pro veškerá veřejná prostranství (náves, ulice, silnice, přílehlá místa) a z těchto míst pro viditelné soukromé prostory – nejčastěji předzahrádky, zahrady, sady, okolí domů atd. S ohledem na vlastnická práva, ale i vizuální efekt je většinou dostačující, pokud se vyhodnotí pouze z veřejných prostranství (silnice, chodník...) viditelné části zahrad či předzahrádek. Podrobnější zkoumání rostlin a vstup na zahrady je možný pouze se souhlasem majitele.
- mimo zastavěné území je vhodné se zaměřit na těsné okolí sakrálních objektů (kříže, smírčí kříže, Boží muka, kapličky, kaple, pomníky atd.).

Velmi hodnotným zdrojem informací o dlouho používaném sortimentu jsou zejména zpustlé zahrady, předzahrádky a podobná místa, která byla v minulosti intenzivněji využívána a dnes jim její věnována nedostatečná, nebo vůbec žádná péče.

Pomůcky pro terénní šetření

- podrobná mapa (základem je základní mapa 1:10 000)
- fotoaparát
- zápisník, psací potřeby, (alt. laptop, tablet aj.)
- GPS přístroj, případně lze zakreslit do mapy
- sáčky, nůžky, desky pro odběr rostlinného materiálu pro pozdější přeúčtení, případně herbářování.

Mapovatel

Osoba (nebo osoby) provádějící mapování (dále jen mapovatel) by měly mít dostatečně rozsáhlé osobní zkušenosti s širokým spektrem rostlin, které se ve venkovské zeleni může vyskytovat. Ne vždy se totiž rostliny podaří zastihnout v optimálním stavu kvetení, který je často ten hlavní rozlišovací znak. Je také velmi vhodná spolupráce se specialisty, kteří se specializují na problematiku určitého rodu (např. růže, *Phlox*, *Iris*, *Paeonia*, *Dahlia*) a kteří mohou podle vhodně odebraných vzorků či fotografií specifikovat s větší přesností některé rostliny. Ideální je, pokud zná mapovatel řešené území osobně dlouhodobě.

Osobní kontakt

Navázání přímého osobního kontaktu s obyvateli, majiteli hodnoceného pozemku je velmi žádoucí, protože se mapovatel dozví mnoho informací, které nejsou jinak zřetelné. Je však nutno podotknout, že osobní rozhovor s majitelem zahrady je přínosný, ale na druhou stranu velmi časově náročný. Osobní kontakt, respektive

souhlas majitele pozemku, je také nezbytný k odběru částí rostlin pro další množení či archivaci.

Zaznamenané údaje

- latinské jméno rostliny (rodové a druhové)
- frekvence/četnost na místě
- lokalizace (stačí přibližná, případně dle č.p. domu) pro případné návraty na místo a ověření správnosti záznamu.

Období pro sběr údajů

Vhodné je navštívit lokality alespoň 3 x v průběhu sezóny, tj.

- **na jaře** (duben/květen),
- **na počátku léta** (červen/polovina července) a
- **ke konci léta, na začátku podzimu** (2. polovina srpna/září).

Tři návštěvy lokality v průběhu vegetace jsou důležité pro determinaci zejména u bylin. U dřevin lze počet návštěv snížit, respektive vynechat jarní termín. Většinu základních druhů dřevin lze určit i v bezlistém stavu, nicméně na určení některých zahradních odrůd (např. růží, plaméneků) je nutno zdokumentovat i květ. Těmito návštěvami by se mělo pokrýt kvetení většiny nejvýznamnějších druhů, pokud však mapovatel zjistí nějaké zajímavé, typické rostliny (jako např. *Lilium candidum*, *Iris spuria*), které jsou pro determinaci nutné zaznamenat v nepříliš dlouhém období kvetení, je vhodné termín návštěvy na lokalitě těmito skutečnostem přizpůsobit.

Samozřejmě je ideální, pokud je možno provést mapování i ve více letech, čímž je možno postihnout více aspektů kvetení a ověřit správnost určení položek.

5.1.3 Vyhodnocení dat

Na základě dat získaných v terénu a ostatních zdrojích (zmínky v dobové literatuře, historické záznamy v kronikách, informace získané z místních muzeí aj.) je možno vyhodnotit druhy (nebo odrůdy) dřevin a bylin, které:

a) se v území vyskytují nejčastěji, jsou tedy pro území typické

Je však nutno také vyhodnotit, o které druhy se jedná, tedy zejména jak jsou prostorově výrazné (rozdíl bude u mohutných stromů jako je lípa, dub, javor a naopak u velmi drobných bylin, které jsou výrazně pouze v detailu jako např. nízké rozchodníky (*Sedum acre*), plamenky (*Phlox subulata*) aj.). Mapovatel se může rozhodnout, že výrazně nevhodné dřeviny (typicky zeravy (*Thuja*), smrky pichlavé (*Picea pungens*) a další dřeviny viz seznamy nevhodných druhů) z hodnocení již od počátku vynechá, nebo je zaznamená a vyloučí je až při sestavování vhodných sortimentů.

b) jsou oproti jiným územím jedinečné

Tuto skupinu rostlin je podstatně obtížnější nalézt a vymezit. Z části se jedná o specifických několik druhů z předchozí skupiny, ale nemusí být tomu tak

vždy (např. nemusí být natolik hojné). Mapovatel by měl mít přehled a zkušenost i z jiných územích. Takovými druhy mohou být ty, které se zde vyskytují ve značném počtu a na jiných řešených místech se v podstatě nevyskytovaly. Podobně jsou velmi cenné relikty dnes již zaniklých sídel na mnoha místech bývalého německého osídlení Sudet, kde se vyskytují např. zvonky *Campanula latifolia* var. *macrantha* a další.

c) jsou pro Českou republiku univerzální

Velkou část rostlin lze použít ve vesnicích v rámci celého Česka univerzálně. Jedná se o ty druhy, které se vyskytují na vesnicích zcela běžně napříč celým územím Česka. Může se jednat o:

Druhy autochtonní (původní, domácí), jako je např. lípa (*Tilia cordata*, *T. platyphyllos*), javor (*Acer pseudoplatanus*, *A. platanoides*, *A. campestre*), dub letní (*Quercus robur*), bříza bílá (*Betula pendula*), líska (*Coryllus avellana*), barvínek menší (*Vinca minor*), hvozdík kropenatý (*Dianthus deltoides*), mateřídouška (*Thymus*), konvalinka vonná (*Convallaria majalis*), řebříček bertram - plnokvětá forma (*Achillea ptarmica* 'Flore Plena') a další. Velmi hojný je plnokvětý kultivar naší domácí kaliny obecné (*Viburnum opulus* 'Roseum'), který je oproti původní divoké formě (která se na vesnicích téměř nepěstuje) mnohem více nápadný a atraktivní.

Autochtonní druhy vycházejí z okolní vegetace, jsou tedy mnohdy odrazem okolní krajiny. Mnoho druhů, ač autochtonních se původně v blízkém okolí nalézat přirozeně nemuselo, byly však na místě záměrně šířeny člověkem, protože se jednalo např. o druhy, které přinášely užitek obyvatelům (např. lísky, lípy, vrby).

Druhy alochtonní (nepůvodní) nebo kultivary dřevin domácích, většinou tedy taxony, které byly či jsou pěstovány pro jejich okrasnou či užitnou hodnotu. Ze stromů se jedná např. o jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*), z keřů je to např. šeřík obecný (*Syringa vulgaris*), zákula (*Kerria japonica* 'Plena'), hortenzie velkolistá (*Hydrangea macrophylla*), ibišek syrský (*Hibiscus syriacus*), zlatice prostřední (*Forsythia × intermedia*), tamaryšek drobnokvětý (*Tamarix parviflora*), zimozelený (*Buxus sempervirens*). U bylin se jedná o velkou část používaných okrasných druhů.

Většinou postačí správně určit druh dřeviny či byliny. U výrazně prošlechtěných skupin rostlin jako např. růže, jiřinky, kosatce, které mají desítky (či častěji stovky) odrůd, stačí upřesnit pěstitelskou (šlechtitelskou) skupinu, např. sadové, růže, stolístky, pnoucí růže, kaktusovité jiřinky aj. S určováním širokého sortimentu je vhodné se obrátit na specialisty na jednotlivé rody, ty nejspíše nalezneme přes spolky či organizace, které se daným rodem zabývají.

Památné stromy mají velký význam nejen jako přírodní hodnota, ale i jako hodnota historická, kulturní a společenská. Památné stromy mají většinou také výjimečnou dendrologické hodnoty, často se jedná o stromy mimořádně mohutné a staré.

Památné stromy jsou pojmem, který je v naší legislativě zakotven od roku 1992, kdy byl vydán zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů. Významné stromy měly zvýšenou ochranu zabezpečenou již v zákoně č. 40/1956 Sb., a to ve formě chráněných přírodních výtvorů, případně chráněných přírodních památek.

Aktuální databáze památných stromů je k dispozici online (<http://drusop.nature.cz>). Pokud má mapovatel dojem, že našel strom, který má výjimečné parametry (obvod kmene, výšku, šířku, stáří, historii aj.) a nenachází se v aktuální databázi, je velmi přínosné podat návrh na vyhlášení a tím získat pro daného jedince potřebnou vyšší ochranu.

Podrobnější informace k památným stromům jsou uvedeny v metodice AOPK ČR Památné stromy (Reš, Štěrba 2010). V pořadí třetí vydání metodiky z roku 2010 je pouze elektronické a reaguje na novelu zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Metodika Památné stromy je k dispozici na www.nature.cz v sekci Metodiky AOPK ČR. V této metodice lze nalézt také formulář „Návrh vyhlášení památných stromů“ a další důležité údaje potřebné k vyhlášení stromu za památný strom. **Návrh na vyhlášení památných stromů** může podat každý občan ČR. Mezi údaji potřebnými k vyhlášení stromu za památný strom je určení druhu dřeviny, obvodu v 1,3m nad zemí, výška stromu, šířka stromu, stáří, zdravotní stav a další údaje.

5.2 Obecná doporučení návrhu sortimentu

Rovněž není nutné vytvářet rekonstrukci idylických dobových selských zahrad a striktně dodržovat starý sortiment rostlin, ale je žádoucí dodržovat **obecné principy** tvorby těchto prostor a zároveň adekvátně volit vhodné druhy. Nelze odsoudit nové odrůdy a kultivary jen proto, že se dříve nepěstovaly a nejsou tedy z historického pohledu na vesnici „autentické“. Mnohé staré odrůdy, zejména krátkověkých bylin či dřevin, nejsou již nyní k dispozici, byly či mohly být překonány odrůdami s lepšími vlastnostmi. Zároveň je vhodné přistupovat s respektem k jedinečnosti venkova a ctít dané souvislosti, zejména pokud máme tu možnost využít autentický rostlinný materiál.

Při plánování a výsadbách je žádoucí respektovat následující:

- dodržení všech zákonných povinností a norem, jako např. vlastnická práva, ochrana přírody a krajiny, respektování ochranných pásem infrastruktury (elektrické, telefonické a datové vedení, vodovody, kanalizace, plynovody, komunikace atd.)
- volba sortimentu by měla respektovat stanovištní podmínky (minimalizovat změnu těchto podmínek), rostliny se tak stanou na péči méně závislé, což se následně odráží ve snížení nákladů na jejich údržbu
- dodržení veškerých forem lidového krajinářství, dodržení historických forem utváření zeleně v sídle a krajině (detailněji o lidovém krajinářství pojednává kap. 3 Identita venkovské sídelní zeleně – teoretická východiska). **U historických budov je žádoucí použít doslovnou aplikaci těchto forem s cílem dotvoření historické skutečnosti, v ostatních případech postačí aplikovaná forma, tak aby bylo docíleno vhodné venkovské atmosféry** (Mareček 2000). Žádoucí je respektování těchto zásad nejen v obcích, ale i navazující krajině.
- dodržení venkovského výrazu u návesního prostoru a u navazujících komunikací, vyvarovat se na těchto místech geometrických ostrých tvarů (jak ve tvarosloví řešeného prostoru, tak ve využití kuželovitých forem jehličnanů), symetrického uspořádání stromů, barevných a atypicky rostoucích kultivarů

dřevin a zejména se přiklonit k domácím druhům dřevin, které by měly tvořit základní kostru

- dřeviny na návších a u stavení volit podle doby vzniku příslušných staveb, podle jejich historické funkce a významu, např. kaštiny u barokní kašny, vrby a olše u rybníka, lípy na návsi nebo před hostincem (Mareček 2005)
- propojovat staré a nové a vyjádřit tak kontinuitu historického vývoje charakteristickou pro venkovské prostředí, respektovat především strukturu návesní zástavby vycházející z historických souvislostí (tj. provozní řešení návsi by mělo odpovídat funkci přilehlých budov, kompozice návesní zeleně by měla dotvářet půdorysný typ návsi a doplňovat architektonické působení staveb, sjednocovat jejich často velmi rozdílnou výrazovost a vytvářet s nimi jednotný celek)
- vytvářet podmínky pro rozvinutí přitažlivého a živoucího prostoru návsi a dalších veřejných prostranství (tj. koncentrovat zde veřejné aktivity – občanskou vybavenost, dopravu, rekreaci apod. a řešení zeleně těmito aktivitám přizpůsobit)
- na veřejná prostranství je vhodnější vysazovat dlouhověké a na péči nenáročné trvalky, které přežijí i případnou sníženou údržbu (pivoňka, bergénie, juka, chrpa horská, plamenka latnatá, barvínek, atd.), v zastíněných místech preferovat organický materiál, slunná stanoviště snesou uplatnění štěrků, výsadbu trvalek lze obohatit i o v současné době preferované nízko údržbové směsi trvalek (Baroš, Martinek 2011), jedná se o jednu z možných cest jak navrátit trvalky do veřejného prostoru, podmínkou je však využití pro venkov typických druhů
- zahrady a předzahrádky vytvářet opět analogicky k funkci stavby a době jejího vzniku, vhodně transformovat změnu využití k novým potřebám, ale s využitím pro venkovskou zahradu typických prvků (např. přeměna hospodářského dvora na rekreační zahradu s využitím popínavých dřevin, aromatických bylin, minimem zpevněných ploch, do zahrad návrat růží, domácích druhů a krajo- výchých ovocných dřevin)
- doplnění drobných sakrálních objektů (kapličky, křížky, boží muka atd.) patřičnou vegetací, tj. solitérní či skupinové výsadby stromů na základě historických principů (souměrná kompozice, tj. po stranách kapličky, do čtveřice či po třech, kdy tyto sestavy podporovaly symboliku svaté trojice), v obcích využít u sakrálních objektů květinových výsadeb
- propojení zastavěného území s krajinou formou alejí, dbát na plynulý přechod obce do krajiny a zejména na zachování výškově gradované siluety obce (Mareček 2005), tj. využití vzrostlých stromů v centrální části obce a využití ovocných vysokokmenů po obvodu a v navazujících alejích.

5.3 Dřeviny z hlediska vhodnosti do venkovských sídel a okolní krajiny

5.3.1 Hlediska výběru dřevin

Sortiment dřevin vhodných pro venkovská sídla a okolní krajinu konkrétního území lze hodnotit a vybírat na základě:

- potenciální přirozené vegetace (stanoveno pouze pro domácí rostliny)
- klimatického hlediska (včetně mikroklimatu a reliéfu místa)
- relevantní zahradnické literatury (lze tak získat informace k domácím i nedomácím druhům)
- historického vztahu vegetace a okolí (podrobněji viz kap. 3 Identita venkovské sídelní zeleně - teoretická východiska, zejména sortiment uvedený v tabulkách)
- sortimentu dřevin a bylin v území se vyskytující, zjištěného při terénním průzkumu
- sortimentu vhodných dřevin doporučovaných níže.

Dřeviny, které se nacházejí ve studovaných sídlech a jejich bezprostředním okolí, mohou být primárně posuzovány na základě hlediska:

- ekologické vhodnosti (zda se jedná o potenciálně invazní druh, nelze ho doporučit)
- estetické vhodnosti (ze seznamu rostlin vhodných pro další výsadby vyloučíme druhy a kultivary, které jsou esteticky nevhodné – viz níže, byť by se v území hojně pěstovaly).

Zjištěné skutečnosti je vhodné porovnávat s uvažovaným optimálním stavem příslušejícímu danému území. Tímto způsobem lze sestavit doporučenou optimální skladbu druhů a kultivarů dřevin.

Klimatické hledisko

Nejvýznamnější kritérium pro použití dřevin v konkrétní oblasti je jejich mrazuvzdornost a vhodnost pro lokální klimatické podmínky. Nejvýznamnější klimatickou hodnotou pro prosperitu dřevin je minimální roční teplota. V současnosti lze použít

Ačkoliv je estetická hodnota zeleně velmi subjektivní, může každý posoudit, zda zvolený sortiment vytváří malebný pohled na venkovskou předzahrádku (Ostrov u Macochy).

zejména následující tři zdroje členící Českou republiku do klimatických oblastí, které se částečně odlišují v souvislosti s kompatibilitou pro Evropu nebo svět. Členění vycházející z celosvětového hodnocení klimatu podle teplotních minim je použito v knize Málek a kol. (2012), kde republika spadá do tří klimatických oblastí a celkem pěti podoblastí. Členění použité v Atlasu krajiny České republiky (Hrnčiarová a kol. 2009) shrnuje data za celé dvacáté století, ale je sestaveno z více parametrů kombinujících teplotu se srážkami. Členění podle Quitta za období 1961 až 2000 (Květoň, Voženílek 2011) se metodicky téměř shoduje s minulým, ale liší se kratším obdobím hodnocení. Vhodnost výskytu domácích dřevin je vhodné konfrontovat s fytogeografickým členěním použitým v Květeně ČR (Hejný, Slavík 1988; 1990; 1992;

Slavík 1995; 1997; 2000; Slavík, Štěpánková, 2004; Štěpánková a kol. 2010).

Ekologická vhodnost

Druhy považované za ekologicky nevhodné vykazují invazivní charakter šíření a mají obvykle značnou ekologickou toleranci k širšímu spektru stanovišť, kde se dokáží nekontrolovatelně šířit vegetativně nebo generativně. Je nevhodné je vysazovat v krajině a obvykle i v obcích (Mlíkovský, Stýblo 2006; Pyšek a kol. 2012; Pergl a kol. 2013).

Dřeviny nevhodné k výsadbě z důvodu jejich prokázaného vysokého invazního šíření:

pajasan žláznatý (*Ailanthus altissima*)

mahonie cesmínolistá (*Mahonia aquifolium*)

Úzce sloupovité kultivary tují působí na vesnici nepatřičným dojmem, zejména na veřejně exponovaných místech (jižní Morava).

škumpa orobincová (*Rhus typhina*)
trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*)
topol kanadský (*Populus × canadensis*)
dub červený (*Quercus rubra*)
pámelník bílý (*Symphoricarpos albus*)
javor jasanolistý (*Acer negundo*)
kustovnice cizí (*Lycium barbarum*)
loubinec popínavý (*Parthenocissus inserta*).

Mezi další potenciálně invazní druhy patří např. pawlovnice (*Pawloonia tomentosa*), netvařec křovitý (*Amorpha fruticosa*) a další. Velmi opatrně by se též mělo přistupovat ke druhům, které mohou způsobovat genetickou erozi významnějších porostů domácích dřevin. Mezi tyto potenciálně rizikové druhy patří modřín japonský (*Larix kaempferi*), četné druhy nepůvodních a hybridních topolů křížící se s domácím topolem černým (*Populus nigra*) a další druhy.

Estetická vhodnost

Ačkoliv je estetické hodnocení dřevin velice subjektivní, lze stanovit obecné zásady a konkrétní druhy, které je vhodné, resp. naopak nevhodné vysazovat do určitých oblastí. Toto se týká zejména vizuálně exponovaných míst v zastavěných územích obcí, podél komunikací a jiných veřejných prostorů a v jejich dohledné blízkosti. Na těchto místech je dobré se vyvarovat sloupovitě rostoucím druhům a kultivarům dřevin, zejména jehličnanů, minimalizovat dřeviny s výrazně barevnými listy či jehlicemi (jako např. pestrolisté kultivary javorů, svíd, vrb, jabloní), vyvarovat se dřevin s habitem (vzhledem) výrazně nápadným a pro okolí netypickým (převislé nebo bizarní formy dřevin) a omezit stálezelené dřeviny (jako např. pěnišníky, kaliny). Celkově se doporučuje jehličnany používat pouze omezeně a vhodně je kombinovat s opadavými listnatými dřevinami.

Jako esteticky nevhodné pro výsadby v zastavěných územích malých obcí lze například označit následující běžné druhy (nejedná se o soupis všech nevhodných druhů, ale o nejčastěji se vyskytující příklady; nejčastěji se jedná o nevhodné použití jehličnatých dřevin, které byly produkovány a vysazo-

vány od 60. do 80. let 20. století po vsích v celé ČSR bez ohledu na respektování tradic či funkcí):

zerav západní (*Thuja occidentalis*) a jeho kultivary
cypřišek Lawsonův (*Chamaecyparis lawsoniana*) a jeho kultivary
smrk pichlavý (*Picea pungens*) a jeho kultivary
dřezovec trojtrnný (*Gleditsia triacanthos*)
hlošina úzkolistá (*Elaeagnus angustifolia*)
kalina vrásčitolistá (*Viburnum rhytidophyllum*)
jalovec prostřední (*Juniperus × media*) a jeho kultivary
jalovec šupinatý (*Juniperus squamata*) a jeho kultivary
jalovec viržinský (*Juniperus virginiana*) a jeho kultivary
jalovec skalní (*Juniperus scopulorum* ‘Skyrocket’).

5.3.2 Možnosti využití domácích druhů dřevin

Z celkového počtu asi 245 druhů dřevin domácích na území České republiky je pro výsadby **do krajiny a obcí** vhodná jen menší část. Zbývající většina druhů je totiž nevhodná péstitelsky, svou použitelností (např. výsadba drobných druhů do krajiny), ekologicky nebo se jedná o druhy ohrožené a vzácné, které se vyskytují na ohrožených stanovištích.

Domácí dřeviny, jejich kultivary i dřeviny nepůvodní lze z hlediska použití v zastavěných územích menších obcí rozdělit podle vlastností a odpovídajícího způsobu použití do následujících sedmi kategorií:

- **Stromy se střední až velkou korunou** vhodné pro použití ve výsadbách solitér s větším prostorem nebo ve větších stromořadích (v přehledových tabulkách uvedena tato kategorie jako „velkokorunné“).
- **Stromy s malou korunou** (nebo keře štěpované v koruně) s podobným použitím ve výsadbách menších dimenzí (v přehledových tabulkách uvedena tato kategorie jako „malokorunné“).
- **Keře** vhodné pro jednotlivé výsadby nebo do skupin (v přehledových tabulkách uvedena tato kategorie jako „keře“).
- **Dřeviny vhodné do tvarovaných živých plotů** (je vhodné používat pouze do zastavěného území obce; v přehledových tabulkách uvedena tato kategorie jako „živé ploty T“).
- **Dřeviny vhodné do volně rostoucích živých plotů** (je ideální pro přechod mezi vesnicí/zastavěnou plochou a krajinou, je typickým prvkem venkovského prostoru; v přehledových tabulkách uvedena tato kategorie jako „živé ploty V“).
- **Drobné dřeviny vhodné do předzahrádek** (v přehledových tabulkách uvedena tato kategorie jako „drobné“).
- **Pnouce dřeviny** (v přehledových tabulkách uvedena tato kategorie jako „pnoucí“).

Lípy jsou velmi majestátné stromy a pro krajinu venkova typické, kdysi lemovaly důležité spojnice v krajině, dnes alespoň zachovalé pěší a cyklistické trasy.

Nová výsadba lípy srdčité (*Tilia cordata*) na návsi obce, podpořená domácími druhy trvalek (Markvartice u Sobotky).

V rámci obce velmi přívětivě a světle působí např. stromořadí z naší domácí břízy (*Betula pendula*).

V mnoha vesnicích a jejich blízkém okolí na podmáčených loukách a podél toků stále nalzáme na hlavu řezané vrby, dříve významné pro košíkářství (Jistebnicko).

Mnoho venkovských zahradek zkrášluje brzy z jara domácí mandloň nízká, která se přirozeně vyskytuje jen na několika lokalitách jižní Moravy.

Výše jmenované kategorie jsou použity pro jednotlivé dřeviny v přehledových tabulkách ve sloupci s názvem „použití do zastavěných území“.

Rozdělení domácích druhů dřevin podle využití

Seznam nejvýznamnějších druhů domácích dřevin

vědecké jméno	české jméno	použití do zastavěných území
<i>Acer campestre</i>	javor babyka	velkokorunné, živé ploty T
<i>Acer platanoides</i>	javor mléč	velkokorunné
<i>Acer pseudoplatanus</i>	javor klen	velkokorunné
<i>Alnus alnobetula</i>	olše zelená	keře
<i>Alnus glutinosa</i>	olše lepkavá	velkokorunné
<i>Alnus incana</i>	olše šedá	malokorunné
<i>Berberis vulgaris</i>	dříšťál obecný	keře, živé ploty T
<i>Betula pendula</i>	bříza bělokorá	velkokorunné

vědecké jméno	české jméno	použití do zastavěných území
<i>Betula pubescens</i>	bříza pýřitá	velkokorunné
<i>Carpinus betulus</i>	habr obecný	velkokorunné, živé ploty T
<i>Cornus mas</i>	dřín jarní	keře, živé ploty T
<i>Cornus sanguinea</i>	svída krvavá	keře, živé ploty T i V
<i>Corylus avellana</i>	líška obecná	keře
<i>Cotoneaster integerrimus</i>	skalník celokrajný	keře, živé ploty T i V
<i>Cotoneaster laxiflorus</i>	skalník černoplodý	keře, živé ploty T i V
<i>Crataegus levigata</i>	hloh obecný	keře, živé ploty T
<i>Crataegus monogyna</i>	hloh jednosemenný	keře, živé ploty T
<i>Cytisus nigricans</i>	čilimník černající	drobné
<i>Cytisus procumbens</i>	čilimník poléhavý	drobné
<i>Daphne mezereum</i>	lýkovec jedovatý	drobné
<i>Euonymus europaeus</i>	brslen evropský	keře, živé ploty V
<i>Euonymus verrucosus</i>	brslen bradavičnatý	keře, živé ploty V
<i>Frangula alnus</i>	krušina olšová	keře, živé ploty T i V
<i>Fraxinus angustifolia</i> subsp. <i>danubialis</i>	jasan úzkolistý podunajský	velkokorunné
<i>Genista tinctoria</i>	kručinka barvířská	drobné
<i>Chamaecytisus austriacus</i>	čilimník rakouský	drobné
<i>Chamaecytisus supinus</i>	čilimník nízký	drobné
<i>Juniperus communis</i>	jalovec obecný	keře, živé ploty T
<i>Ligustrum vulgare</i>	ptačí zob obecný	keře, živé ploty T i V
<i>Lonicera nigra</i>	zimolez černý	keře, živé ploty T i V
<i>Lonicera xylosteum</i>	zimolez pýřitý	keře, živé ploty T i V
<i>Malus sylvestris</i>	jabloň lesní	malokorunné
<i>Pinus mugo</i>	borovice kleč	keře
<i>Populus alba</i>	topol bílý	velkokorunné

vědecké jméno	české jméno	použití do zastavěných území
<i>Populus nigra</i>	topol černý	velkokorunné
<i>Populus tremula</i>	topol osika	velkokorunné
<i>Prunus avium</i>	třešeň ptačí	malokorunné
<i>Prunus padus</i>	střemcha obecná	malokorunné, keře
<i>Prunus spinosa</i>	trnka obecná	keře, živé ploty T i V
<i>Prunus tenella</i>	mandloň nízká	drobné
<i>Pyrus pyraeaster</i>	hrušeň polnička	malokorunné
<i>Quercus cerris</i>	dub cer	velkokorunné
<i>Rhamnus cathartica</i>	řešetlák počistivý	keře, živé ploty T i V
<i>Ribes alpinum</i>	rybíz alpský	keře, živé ploty T i V
<i>Ribes nigrum</i>	rybíz černý	keře, živé ploty V
<i>Ribes petraeum</i>	rybíz skalní	keře, živé ploty V
<i>Ribes uva-crispa</i>	srstka angrešt	keře, živé ploty T i V, drobné
<i>Rosa canina</i> agg.	růže šípková	keře
<i>Rosa pendulina</i>	růže převislá	keře
<i>Rosa rubiginosa</i>	růže vinná	keře
<i>Rosa spinosissima</i>	růže bedrníkolistá	keře
<i>Salix alba</i>	vrba bílá	velkokorunné
<i>Salix aurita</i>	vrba ušatá	keře
<i>Salix caprea</i>	vrba jíva	malokorunné
<i>Salix cinerea</i>	vrba popelavá	keře
<i>Salix daphnoides</i>	vrba lýkovcová	malokorunné, keře
<i>Salix elaeagnos</i>	vrba šedá	malokorunné, keře
<i>Salix euxina</i>	vrba křehká	velkokorunné
<i>Salix hastata</i> subsp. <i>vegeta</i>	vrba hrotolistá svěží	keře, drobné
<i>Salix pentandra</i>	vrba pětimužná	malokorunné
<i>Salix purpurea</i>	vrba nachová	keře

vědecké jméno	české jméno	použití do zastavěných území
<i>Salix silesiaca</i>	vrba slezská	keře
<i>Salix triandra</i>	vrba trojmužná	keře
<i>Salix viminalis</i>	vrba košíkářská	keře
<i>Sambucus nigra</i>	bez černý	keře
<i>Sambucus racemosa</i>	bez červený	keře
<i>Sorbus aria</i>	jeřáb muk	malokorunné
<i>Sorbus aucuparia</i>	jeřáb ptačí	malokorunné
<i>Sorbus danubialis</i>	jeřáb dunajský	malokorunné, keře
<i>Sorbus torminalis</i>	jeřáb břek	velkokorunné
<i>Spiraea salicifolia</i>	tavolník vrboolistý	keře, živé ploty T i V
<i>Staphylea pinnata</i>	klokoč zpeřený	keře
<i>Taxus baccata</i>	tis červený	malokorunné, keře, živé ploty T
<i>Tilia cordata</i>	lípa srdčitá	velkokorunné
<i>Tilia platyphyllos</i>	lípa velkolistá	velkokorunné
<i>Ulmus glabra</i>	jilm drsný	velkokorunné
<i>Ulmus laevis</i>	jilm vaz	velkokorunné
<i>Ulmus minor</i>	jilm habrolistý	velkokorunné, živé ploty T
<i>Viburnum lantana</i>	kalina tušalaj	keře, živé ploty V
<i>Viburnum opulus</i>	kalina obecná	keře, živé ploty V

5.3.3 Nepůvodní druhy dřevin nebo kultivary dřevin domácích

Jednotlivé druhy nepůvodních dřevin musí být vysazovány na vhodná stanoviště, což by měla brát v úvahu projektová dokumentace. **Tučně** vyznačené druhy jsou na současných vesnicích velmi hojné a často v době kvetení dominantní. Kategorie uvedené v následující tabulce ve sloupci s názvem „použití do zastavěných území“ jsou podrobně rozepsány v předchozí kap. 5.3.2.

Jeřáby jsou svou menší velikostí vhodné stromy do venkovských předzahrádek. Lze využít jak čistě domácích druhů, tak od nich odvozené kultivary (Kvašňov, Jistebnicko).

Kombinace několika druhů pnoucích růží spolu s plaménky u roubenky v Českém středohoří (Miřejovice).

Reprezentativní předzahrádky byly často doplňovány loubím z popínavých růží (Rakousko, muzeum vesnice Niedersulz).

Volně rostlé živé ploty v kombinaci s dřevěným oplocením a porostlou kamennou podezdívkou působí ve venkovském prostoru velmi přirozeně, zde současně kvetoucí zlatice (Forsythia) a kdoulevec (Chaenomeles).

Typickou dřevinou české vesnice je kalina obecná a zejména její starý plnokvětý kultivar (*Viburnum opulus* 'Roseum'), kterou lze pěstovat jako keř anebo na kmínku jako drobný stromek.

Typické venkovské seskupení – mohutný keř rozkvetlého pustorylu věncového (*Philadelphus coronarius*), odkvetlý šeřík obecný (*Syringa vulgaris*) a denívka plavá (*Hemerocallis fulva*), Chudoslavice.

Nepůvodní druhy dřevin a kultivary dřevin domácích

vědecké jméno	české jméno	použití do zastavěných území
<i>Acer campestre</i> 'Elegant'	javor babyka 'Elegant'	velkokorunné
<i>Acer campestre</i> 'Elsrijk'	javor babyka 'Elsrijk'	velkokorunné
<i>Acer campestre</i> 'Red Shine'	javor babyka 'Red Shine'	velkokorunné
<i>Acer platanoides</i> 'Cleveland'	javor mléč 'Cleveland'	velkokorunné
<i>Acer platanoides</i> 'Emerald Queen'	javor mléč 'Emerald Queen'	velkokorunné
<i>Acer pseudoplatanus</i> 'Erectum'	javor klen 'Erectum'	velkokorunné
<i>Acer pseudoplatanus</i> 'Negenia'	javor klen 'Negenia'	velkokorunné
<i>Actinidia arguta</i>	aktinidie význačná	pnoucí
<i>Aesculus × carnea</i> 'Briotii'	jírovec pleťový 'Briotii'	velkokorunné
<i>Aesculus flava</i>	jírovec žlutý	velkokorunné
<i>Aesculus hippocastanum</i>	jírovec maďal	velkokorunné
<i>Aesculus hippocastanum</i> 'Baumannii'	jírovec maďal 'Baumannii'	velkokorunné
<i>Amelanchier lamarckii</i>	muchovník Lamarckův	keře
<i>Aronia melanocarpa</i>	temnoplodec černoplodý	malokorunné, keře
<i>Berberis thunbergii</i>	dřišťál Thunbergův	keře, živé ploty T
<i>Buxus sempervirens</i>	zimostráz vždyzelený	keře, živé ploty T i V
<i>Calluna vulgaris</i>	vřes obecný, kultivary	drobné
<i>Castanea sativa</i>	kaštanovník setý	velkokorunné
<i>Clematis</i> sp.	plamének, druhy a kultivary	pnoucí
<i>Cornus alba</i>	svída bílá	keře, živé ploty V
<i>Cornus sericea</i>	svída výběžkatá	keře, živé ploty V
<i>Corylus colurna</i>	líška turecká	velkokorunné

vědecké jméno	české jméno	použití do zastavěných území
<i>Corylus maxima</i>	líška největší	keře
<i>Cotoneaster adpressus</i>	skalník přitisklý	drobné
<i>Cotoneaster horizontalis</i>	skalník vodorovný	drobné
<i>Cotoneaster nitens</i>	skalník lesklý	keře, živé ploty V
<i>Cotoneaster praecox</i>	skalník raný	drobné
<i>Crataegus × lavalleyi</i> 'Carrierei'	hloh Lavallův 'Carrierei'	malokorunné
<i>Crataegus × prunifolia</i> 'Splendens'	hloh slivoňolistý 'Splendens'	malokorunné
<i>Crataegus laevigata</i>	hloh obecný, kultivary	malokorunné
<i>Cydonia oblonga</i>	kdouloň podlouhlá	keře
<i>Cytisus × praecox</i>	čilimník časný	keře
<i>Cytisus purpureus</i>	čilimník nachový	keře, drobné
<i>Deutzia</i> sp.	trojpek, druhy a kultivary	keře, živé ploty V
<i>Erica carnea</i>	vřesovec pleťový, kultivary	drobné
<i>Euonymus fortunei</i>	brslen Fortuneův	keře, drobné
<i>Exochorda racemosa</i>	hroznovec hroznatý	keře
<i>Forsythia × intermedia</i>	zlatice prostřední	keře
<i>Forsythia suspensa</i>	zlatice převislá	keře
<i>Fraxinus angustifolia</i> 'Raywood'	jasan úzkolistý 'Raywood'	velkokorunné
<i>Fraxinus excelsior</i> 'Altena'	jasan ztepilý 'Altena'	velkokorunné
<i>Fraxinus excelsior</i> 'Atlas'	jasan ztepilý 'Atlas'	velkokorunné
<i>Fraxinus ornus</i>	jasan zimnář	malokorunné
<i>Hibiscus syriacus</i>	ibišek syrský	keře, drobné
<i>Hydrangea arborescens</i>	hortenzie stromečkovitá	keře
<i>Hydrangea macrophylla</i>	hortenzie velkolistá, kultivary	keře

vědecké jméno	české jméno	použití do zastavěných území
<i>Hydrangea paniculata</i>	hortenzie latnatá	keře
<i>Chaenomeles</i> sp.	kdoulovec, druhy a kultivary	keře, drobné
<i>Juglans regia</i>	ořešák královský	velkokorunné
<i>Kerria japonica</i> 'Pleniflora'	zákula japonská 'Pleniflora'	keře
<i>Kolkwitzia amabilis</i>	kolkvícia nádherná	keře
<i>Laburnum anagyroides</i>	štědřenec odvislý	keře
<i>Larix decidua</i>	modřín opadavý	velkokorunné
<i>Lonicera × brownii</i>	zimolez Brownův	pnoucí
<i>Lonicera caprifolium</i>	zimolez kozí list	pnoucí
<i>Lonicera periclymenum</i>	zimolez ovíjivý	pnoucí
<i>Lonicera tatarica</i>	zimolez tatarský	keře, živé ploty T i V
<i>Malus domestica</i>	jabloň domácí	malokorunné
<i>Malus</i> sp.	jabloň (malokorunné druhy a kultivary)	malokorunné
<i>Mespilus germanica</i>	mišpule německá	keře
<i>Morus alba</i>	morušovník bílý	velkokorunné
<i>Paeonia suffruticosa</i>	pivoňka keřovitá	keře, drobné
<i>Parthenocissus quinquefolia</i>	loubinec pětistý	pnoucí
<i>Parthenocissus tricuspidata</i>	loubinec trojlaločný	pnoucí
<i>Perovskia atriplicifolia</i>	perovskie lebedolistá	keře, drobné
<i>Philadelphus</i> sp.	pustoryl, druhy a kultivary	keře
<i>Physocarpus opulifolius</i>	tavola kalinolistá	keře
<i>Pinus heldreichii</i>	borovice Heldreichova	velkokorunné
<i>Pinus nigra</i>	borovice černá	velkokorunné
<i>Pinus peuce</i>	borovice rumelská	velkokorunné

vědecké jméno	české jméno	použití do zastavěných území
<i>Pinus uncinata</i>	borovice pyrenejská	malokorunné
<i>Populus simonii</i>	topol Simonův	velkokorunné
<i>Potentilla fruticosa</i>	mochna křovitá	keře, drobné
<i>Prunus armeniaca</i>	meruňka obecná	malokorunné
<i>Prunus cerasus</i>	višeň obecná	malokorunné
<i>Prunus domestica</i>	slivoň domácí	malokorunné
<i>Prunus padus</i> 'Colorata'	střemcha obecná 'Colorata'	malokorunné, keře
<i>Prunus persica</i>	broskvoň obecná	malokorunné
<i>Prunus</i> sp.	třešeň, slivoň (malokorunné druhy a kultivary)	malokorunné
<i>Prunus triloba</i> 'Multiplex'	mandloň trojlaločná 'Multiplex'	keře
<i>Pyracantha coccinea</i>	hlohyně šarlatová	keře, živé ploty T
<i>Pyrus calleryana</i> 'Chanticleer'	hrušeň Calleriova 'Chanticleer'	malokorunné
<i>Pyrus communis</i>	hrušeň obecná	malokorunné
<i>Pyrus communis</i> 'Beech Hill'	hrušeň obecná 'Beech Hill'	malokorunné
<i>Ribes aureum</i>	rybíz zlatý	keře, živé ploty V
<i>Ribes sanguineum</i>	rybíz krvavý	keře, živé ploty V
<i>Rosa</i> sp.	růže – veškeré druhy a kultivary s přihlédnutím na prostorové nároky	keře
<i>Rosa</i> sp.	růže, nízké kultivary	drobné
<i>Rosa</i> sp.	růže, pnoucí druhy a kultivary	pnoucí
<i>Salix × erythroflexuosa</i>	vrba argentinská	velkokorunné
<i>Salix × sepulcralis</i>	vrba náhrobní	velkokorunné
<i>Salix alba</i> 'Tristis'	vrba bílá 'Tristis'	velkokorunné

vědecké jméno	české jméno	použití do zastavěných území
<i>Sorbus aria</i> 'Magnifica'	jeřáb muk 'Magnifica'	malokorunné
<i>Sorbus aucuparia</i> 'Edulis'	jeřáb ptačí 'Edulis'	malokorunné
<i>Sorbus domestica</i>	jeřáb oskeruše	velkokorunné
<i>Spiraea</i> 'Arguta'	tavolník 'Arguta'	keře, živé ploty V
<i>Spiraea × cinerea</i> 'Grefsheim'	tavolník popelavý 'Grefsheim'	keře, živé ploty V
<i>Spiraea × vanhouttei</i>	tavolník Vanhoutteův	keře
<i>Spiraea douglasii</i>	tavolník Douglasův	keře, živé ploty V
<i>Spiraea chamaedryfolia</i>	tavolník ožankolistý	keře, živé ploty V
<i>Spiraea japonica</i> = <i>Spiraea × bumalda</i>	tavolník japonský kromě kultivarů s barevným listem	keře
<i>Spiraea nipponica</i>	tavolník niponský, kultivary	keře, živé ploty V
<i>Spiraea thunbergii</i>	tavolník Thunbergův	keře, živé ploty V
<i>Syringa × chinensis</i>	šeřík čínský	keře
<i>Syringa × prestoniae</i>	šeřík Prestonové	keře
<i>Syringa vulgaris</i>	šeřík obecný , kultivary	keře
<i>Tamarix parviflora</i>	tamaryšek malokvětý	keře
<i>Tilia × euchlora</i>	lípa zelená	velkokorunné
<i>Tilia × vulgaris</i> 'Pallida'	lípa obecná 'Pallida'	velkokorunné
<i>Viburnum carlesii</i>	kalina Carlesova	keře
<i>Viburnum farreri</i>	kalina vonná	keře
<i>Viburnum opulus</i> 'Roseum'	kalina obecná 'Roseum'	keře
<i>Viburnum plicatum</i>	kalina řasnatá	keře
<i>Weigela</i> sp.	weigeli , druhy a kultivary	keře, živé ploty V

5.4 Byliny z hlediska vhodnosti do venkovských sídel a okolní krajiny

5.4.1 Možnosti soudobého používání bylin

Výsadby rostlin na venkově jsou **specifické svým uspořádáním**. To většinou vychází z historických, často velmi pragmatických kořenů (viz kapitola 3 Identita venkovské sídelní zeleně – teoretická východiska). Co se týká prostorového uspořádání předzahrádek, vychází logika seskupování bylin zejména z jejich funkce. Pokud je to prostor, který je využíván i pro pěstování zeleniny, ovoce, drobných ovocných keřů nebo stromů, jedná se často o květinové lemy, které lemují prostor zahrádky. Časté je také pěstování některých okrasných bylin (aksamitník aj.) spolu se zeleninou. Čistě produkčních předzahrádek, kde by se nevyskytovala žádná okrasná rostlina, již v současných podmínkách příliš nenalezneme. Spíše jsou časté předzahrádky a zahrady tvořené pouze z okrasných druhů. Samozřejmě hranice mezi pouze okrasnými a užitnými rostlinami není jasná, protože často plní rostliny více funkcí, tj. jsou okrasné (ať již jsou vysazované na pohled v záhonu nebo jako řezané rostliny do vázy či pro vazby) a zároveň užitkové (např. chřest, šalvěj lékařská, rozmarýn, pažitka, lichořeřišnice, slunečnice). Každá zahrada či předzahrádka má svou vlastní historii a genezi, jak se do ní rostliny postupně dostávaly a proto je každá originální a neopakovatelná. **Často se jedná o nezáměrné kompozice jednotlivých rostlin různých druhů** trvalek, letniček, dvouletek a dřevin. Poměrně hojně je využíváno spontánního přesévání rostlin, zejména krátkověkých, čímž se stává kompozice zahrádky každoročně proměnlivou. Větší skupiny rostlin téhož druhu nejsou v tradičních předzahrádkách běžné. Pokud se nějaké větší skupiny najdou, jedná se nejčastěji o samovolné šíření z jedné či několika málo rostlin. Klasické skupinové či blokové výsadby, byť jsou odvozeny třeba z anglických venkovských zahrad, působí v našich podmínkách venkova nepřírodně a cize. Stejně tak nelze doporučit rozsáhlé trvalkové záhony či tematické výsadby préríjních či jiných druhů. Samozřejmě je nutno brát v potaz okolí místa a vzhled okolní architektury. V případě budov či jiných drobných staveb, které mají výrazné prvky tradiční lidové architektury (roubenky, hrázděné domy, kapličky aj.) je lépe volit více tradičních druhů a méně experimentovat, naopak u modernějších budov je možno se tolik nesusazovat tradicemi. Nicméně i tak je nutné respektovat, aby výsledné výsadby korespondovaly s celkovým místem.

Na mnoha místech českého venkova lze nalézt podobný obraz. Starší generace rodičů, prarodičů je zvyklá na práci na zahradě a pěstování mnoha druhů květin a dalších bylin. Většina z takto udržovaných rostlin roste v černém úhoru, tj. jejich existence je závislá na manuální práci (většinou s motykou či jiným náradím). Mladší generace však často tento způsob trávení času odmítá a starší generace již postupně opouští tuto fyzicky náročnou činnost. Původně bohaté předzahrádky a zahrádky tak postupně zanikají a nahrazují je na manuální údržbu méně náročné plochy (v horším případě zpevněné dlažbou či zahuštěnou výsadbou nevhodných jehličnanů, v lepším případě trávnikem). Rostliny jdou však velmi efektně a přitom s menší námahou pěstovat a navrátit tak alespoň částečnou bohatost někdejší květinové výsadby. Lze vytvářet kombinace vhodných rostlin, které vytvoří zapojený porost, a využít mulčování, čímž

Vhodné použití okrasných trvalek, letniček i léčivých bylinek v rámci celé vesnice lze vidět v ukázkové bylinkové vesnici Mutišov u Slavonic.

Použití trvalek nemusí být omezeno pouze na zahrady a předzahrádky, vysoké trvalky mohou lemovat příjezdové cesty ke stavením, v tomto případě staré odrůdy floxů (*Phlox sp.*) a denivky (*Hemerocallis fulva*), druhy typické pro českou vesnici (Svoříž).

Jarní aspekt cibulovin by neměl chybět v žádné zahradě, zejména staré odrůdy tulipánů jsou do dnes na vesnicích velmi časté (Vědlíče).

Trvalky, zejména mohutné druhy, mohou být vysazené přímo v trávniku a dotvářet tak lem stavení (Rakousko, muzeum vesnice, Niedersulz).

V rámci česko-rakouského projektu Přírodní zahrady vzniklo po České republice mnoho ukázkových zahrad, které mohou být velkou inspirací pro úpravy okolí venkovských staveb. Typické pro tyto zahrady je přírodní přístup k zahradničení, který je právě pro vesnický prostor přirozený.

Dnešní zemědělská stavení a zejména prostor dvorů ztrácí svou hospodářskou funkci a okrasná funkce zde dominuje, vhodným použitím trvalek a popínavých dřevin v kombinaci se zachovalými technickými prvky lze docílit příjemného venkovského rázu (Rakousko, muzeum vesnice, Niedersulz).

se značně ulehčí údržba (Baroš, Martinek 2011). Přirozeně také musíme (nemusíme, ale stoupá tím náročnost) oželet výsadbu na péči náročných druhů jako jsou stračky (*Delphinium* a další záhonové rostliny) a další. Poměrně pracné a časově náročné je také každoročně vysazovat letničky a cibuloviny. Zde si lze ušetřit námahu tím, že se použijí druhy, které se samovolně přesévají (např. *Cosmos*, *Rudbeckia hirta*) a udržují se tak dlouhodobě na stanovišti. U cibulovin je výhodnější vysazovat druhy, které se nemusejí každoročně vyndávat z půdy (např. *Muscari*, *Narcissus*, botanické tulipány) a oželet náročnější druhy jako jsou jiřinky (*Dahlia*), dosny (*Canna*) a mnohé kulturní odrůdy vysokých zahradních tulipánů.

5.4.2 Staré versus moderní odrůdy okrasných rostlin

Stejně jako se vyvíjí a mění lidé a jejich potřeby, mění se i nároky a požadavky na rostliny. Zahradníci nejprve používali plané rostliny, postupně si začali všimati i různých odchylek a zvláštností v přirozených populacích v přírodě. Staré kultivary jsou tedy většinou pouze výběrem přirozeně vzniklých odchylek od většinové populace rostlin. Některé druhy mají přirozeně poměrně širokou škálu různých velikostí a barev květů, výšek atd. Některé si naopak drží homogenní vzhled. Tento výběr však byl záhy doplňován o člověkem řízené křížení (generativní cestou). Tak se v kultuře začalo objevovat řádově mnohem více atraktivních zahradních odrůd. Aby si zahradní odrůda zachovala své vlastnosti při množení, je nutno ji množit pouze vegetativně, tj. dělením trsů, odnožemi, řízkováním (u růží očkováním, u dalších dřevin i hřížením, roubováním atd.) a podobnými metodami. Při rozmnožování odrůd generativně, tj. přeséváním je v běžných podmínkách potomstvo vzhledově rozdílné a odrůda v podstatě zaniká.

Při návrzích venkovského prostoru má citlivější autor často potřebu vybírat staré odrůdy okrasných rostlin. Je v tom zřejmě zažitá romantizující představa idylického venkova a okolní krajiny. Je však nutno si připustit, že v dnešní době vypadá venkov jinak a výrazně se proměnily i nároky a potřeby lidí zde žijících. Určitá míra konzervativnosti na venkov patří a je zde vítána. Respekt k tradičním hodnotám lze vyjádřit mimo jiné i v používání tradičního sortimentu a starých odrůd. Vždyť se také jedná o kulturní hodnotu, kdy za jednotlivými odrůdami jsou často zajímavé příběhy našich předků, o živý záznam jejich šikovnosti a umu. I v současné době nalezneme určité množství odrůd (i když oproti minulosti pouze zlomek původního množství), které jsou prokazatelně historické a velmi dobře se hodí do venkovských zahrad. Jedná se zejména o dlouhověké druhy, které se samovolně běžně nepřesévají (nebo jen nepatrně) jako z bylin kosatce, pivoňky, plamenky (*Phlox*), z dřevin zejména růže, šeříky, plaménky (*Clematis*) a další. Naopak široký historický sortiment relativně krátkověkých či náročných trvalek jako jsou ostrožky (*Delphinium*), astry a další je povětšinou beznadějně ztracen. Historické odrůdy dřevin lze sehnat snadněji, protože jsou oproti bylinám výrazně více dlouhověké. Ty stále můžeme sehnat a zakoupit ve specializovaných zahradnictvích či botanických zahradách. Šlechtění rostlin však kontinuálně pokračovalo a pokračuje dále, takže máme nepřeberné množství mnoha novějších a moderních odrůd. Ačkoliv jde o informace přesahující běžné znalosti většiny zahradních architektů a odborníků, je dobré si uvědomit, co je vlastně

cílem jednotlivých šlechtění. Je jistě rozdíl ve šlechtění rostlin k řezu, odolnosti vůči chorobám, kompaktního vzrůstu či prodloužení délky kvetení. Nové kultivary (často vycházející ze starých) tak mohou, ale nemusí být lepší zahradní rostliny. A o dobrou zahradní rostlinu, která bude vitální, ideálně dlouhověká, odolná vůči chorobám a škůdcům a minimálně náročná na naši péči, nám primárně jde. Proto nové kultivary, které jdou v tomto trendu, jsou jistě přínosem pro použití ve venkovském prostoru. Je asi rozumnější použít moderní, padlí odolné plamenky, růže či monardy, než sice historické, ale velmi citlivé odrůdy, které budeme muset neustále chemicky ošetřovat, aby alespoň držely nějaké olistění. Naopak barevnější a větší květ, barevný list, kompaktní vzrůst nemusí znamenat přínos v tomto slova smyslu. Od poloviny devadesátých let 20. století se i náš trh začal sytit obrovským sortimentem dřevin a zejména bylin, které jsou množeny ve velkém v in-vitro kulturách. Moderních odrůd je obrovské množství, které nikdo nestihá sledovat, natož nezávisle hodnotit a doporučovat ty nejlepší. Dobrým příkladem jsou v současné době rody *Echinacea*, *Heuchera*, *Hosta*, *Geranium* a mnohé další. Trendem je velmi často nabídnout a prodat zákazníkovi rostlinu již krásnou, kompaktní, barevnou často i kvetoucí v kontejneru. To však vůbec nemusí nic znamenat, že rostlina bude krásná i v zahradě, často je tomu právě naopak a rostlina se po první či druhé zimě „ztratí“. Není pak lepší využít sice primárně (při nákupu) méně atraktivních, ale o to více v průběhu let stabilních a vitálních starších odrůd? Ty nám přinesou radost nejen v momentě nákupu, ale především po mnoho dalších let v zahradě.

Používání starých i moderních odrůd není černobílé a je třeba se nad ním zamyslet a zvážit všechna pro i proti. Dobrou inspirací mohou být také dobří architekti, kteří se snaží skloubit tradiční materiály a tvarosloví s moderními technologiemi a potřebami. Dobrá znalost a osobní zkušenosti se širokým sortimentem rostlin jsou proto pro tvůrce výsadeb klíčové.

5.4.3 Vhodné byliny do venkovského prostoru

Sortiment bylin vhodných pro venkovská sídla konkrétního území lze hodnotit a vybírat dle obdobných parametrů jako je tomu u dřevin. U bylin však nemusíme v mnoha ohledech postupovat tak striktně jako u dřevin. Důležité je zejména respektovat hledisko ekologické (nevysazovat invazivní druhy) a estetické (viz níže 5.4.4 nevhodné byliny do venkovského prostoru).

Následující seznamy vytrvalých bylin – trvalek, dvouletek, letniček, cibulnatých i hlíznatých rostlin vznikly na základě terénních průzkumů na třech lokalitách v rámci řešení projektu. Jedná se o běžně pěstované druhy, které lze ve venkovském prostředí vhodně uplatnit a podpořit tak celkový charakter.

Použité zkratky: okruh (třídění trvalek dle stanovištních okruhů – dle prof. J. Siibera, (německy: www.pflanzenversand-gaissmayer.de, česky: <http://www.pereny.cz/>): G – les, GR – okraj lesa, Fr – volné plochy, SH – step, H – vřesoviště, B – záhon, St – kamenitá stanoviště, FS – kamenitá step, SF – spáry v kamenech, MK – kamenné zídky, M – alpská louka, A – alpinum, WR – okraj vody, W – voda; oslunění: Sl – slunce, Pst – polostín, St – stín; vlhkost na stanovišti: 1 – sucho, 2 – středně vlhká, 3 – vlhko.

Trvalky vhodné do venkovských výsadb

latinské jméno	české jméno	okruh	oslunění	vlhkost	poznámka
<i>Achillea filipendulina</i>	řebříček tužebníkovitý	B2, Fr2	Sl	1-2	
<i>Achillea millefolium</i>	řebříček obecný	B2, Fr2	Sl	1-2	
<i>Achillea ptarmica</i>	řebříček bertrám	Fr3, B2-3	Sl	2-3	zejména plnokvěté kultivary
<i>Aconitum napellus</i>	oměj šalamounek	GR2, Fr2, B2	Sl, Pst, St	2-3	
<i>Ajuga reptans</i>	zběhovec plazivý	GR2-3, Fr2-3	Pst, St	2-3	
<i>Alcea rosea</i>	topolovka	B2	Sl	2	
<i>Alchemilla mollis</i> , <i>A. vulgaris</i>	kontryhel měkký	Fr2-3, GR2-3	Sl, Pst	2-3	
<i>Anaphalis triplinervis</i>	plesnivka trojžilná	Fr1, ST1, FS1	Sl	1-2	
<i>Anemone nemorosa</i>	sasanka hajní	G2, GR2	Pst, St	2	
<i>Anemone sylvestris</i>	sasanka lesní	GR1, Fr1, SH1	Sl	1	
<i>Anthemis tinctoria</i>	rmen barvířský	B1, Fr1	Sl	1	
<i>Anthericum ramosum</i>	běložářka větevnatá	Fr1-2, GR1-2	Sl		
<i>Anthericum liliago</i>	běložářka liliovitá	Fr1-2, GR1-2	Sl, Pst	1-2	
<i>Aquilegia</i> sp.	orlíček obecný	B2, GR2	Sl, Pst	2	hybridy a odrůdy
<i>Arabis caucasica</i>	huseník kavkazský	ST2, M2, MK2, SF2	Sl, Pst	2	
<i>Armeria maritima</i>	trávníčka přímořská	Fr1, FS	Sl	1	
<i>Armoracia rusticana</i>	křen selský	Fr2	Sl, Pst	2	zelenina
<i>Artemisia absinthium</i>	pelyněk pravý	Fr1, ST1, FS1	Sl	1	
<i>Aruncus dioicus</i>	udatna lesní	G2, GR2	Pst, St	2-3	
<i>Asparagus officinalis</i>	chřest lékařský	B1-2, FR1-2	Sl	1-2	
<i>Aster alpinus</i>	hvězdnice alpská	ST, FS1-2, M1-2	Sl	1-2	
<i>Aster amellus</i>	hvězdnice chlumní	B1-2, Fr1-2	Sl	1	
<i>Aster novi-belgii</i> , <i>A. novae-angliae</i> , <i>A. dumosus</i>	hvězdnice	B2-3, Fr2-3	Sl, Pst	2	
<i>Astilbe</i> sp.	čechrava	G2, GR2, Fr2, B2	Pst, St	2	
<i>Astrantia major</i>	jarmanka větší	GR2, G2, F2	Pst	2-3	
<i>Aubrieta</i> sp.	taříčka	SF2, FS2	Sl	2	

latinské jméno	české jméno	okruh	oslunění	vlhkost	poznámka
<i>Aurinia saxatilis</i>	tařice skalní	St/FS/SF/MK1	Sl	1	(syn. <i>Alyssum saxatile</i>)
<i>Bergenia</i> sp.	badan, bergénie	GR2,St2,Fr2,WR2	Pst, St	1-2	
<i>Campanula glomerata</i>	zvonek klubkatý	GR1-2,Fr1-2	Sl,Pst	1-2	
<i>Campanula persicifolia</i>	zvonek broskvolistý	GR1-2,Fr1-2	Pst	2	
<i>Campanula rapunculoides</i>	zvonek řepkovitý	GR1-2,G1-2,Fr1-2	Pst, St	2	
<i>Campanula portenschlagiana</i> , <i>C. poscharskyana</i> , <i>C. carpatica</i>	zvonek	GR1, Fr1-2, SF1-2,ST1-2, ST2,SF2,FS	Sl, Pst	1-2	nízké plazivé zvonky
<i>Centaurea dealbata</i>	chrpa bělavá	B1-2,Fr1-2,GR1-2	Sl	1-2	
<i>Centaurea macrocephala</i>	chrpa žlutokvětá	Fr2,GR2	Sl	1-2	
<i>Centaurea montana</i>	chrpa horská	GR1-2,Fr1-2	Sl,Pst	1-2	
<i>Cerastium tomentosum</i>	rožec plstnatý	Fr1	Sl	1	
<i>Convallaria majalis</i>	konvalinka vonná	G2,GR2	Pst, St	1-2	
<i>Coreopsis verticillata</i>	krásnoočko přeslenité	B2,Fr2	Sl	1-2	
<i>Coreopsis lanceolata</i>	krásnoočko kopinaté	B2,Fr2	Sl	1-2	
<i>Corydalis lutea</i>	dymnivka žlutá	St/SF/FS/GR1-3	Pst, St	1-2	
<i>Cychorium intybus</i>	čekanka obecná	Fr1-2	Sl	1-2	i jako zelenina
<i>Delphinium</i> sp.	stračka	B2,Fr2	Sl	2	náročná záhonová trvalka
<i>Dianthus carthusianorum</i>	hvozdík kartouzek	SH1,Fr1	Sl	1	
<i>Dianthus deltoides</i>	hvozdík kropenatý	H1,GR1, Fr1	Sl	1	
<i>Dianthus gratianopolitanus</i>	hvozdík sivý	St1-2,FS1-2	Sl	1-2	
<i>Dicentra formosa</i>	srdcovka zdobná	GR2,St2	Sl,Pst	2	
<i>Dicentra spectabilis</i>	srdcovka nádherná	GR2,B2	Sl,Pst	2	
<i>Dictamnus albus</i>	třemdava bílá	Fr/SH/FS/GR1	Sl,Pst	1	
<i>Doronicum orientale</i>	kamzičník východní	B2,Fr2	Sl,Pst	2	
<i>Dryopteris filix-mas</i>	kaprad' samec	G2,GR2,Fr2	Pst,St	2	
<i>Echinacea purpurea</i>	třapatkovka nachová	B1-2,Fr1-2	Sl	1-2	
<i>Echinops ritro</i>	bělotrn modrý	Fr1-2,FS1-2	Sl	1-2	

latinské jméno	české jméno	okruh	oslunění	vlhkost	poznámka
<i>Eranthis hyemallis</i> , <i>E. cilicica</i>	talovín zimní, t. turecký	G2,GR2	Pst,St	2	
<i>Erigeron speciosus</i>	turan nádherný	B/Fr2	Sl	2	
<i>Euphorbia polychroma</i>	pryšec mnohobarvý	St/FS/Fr/GR1	Sl	1	(syn. <i>E. epithymoides</i>)
<i>Euphorbia cyparissias</i>	pryšec chvojka	FS/Fr/SH/GR1	Sl	1	
<i>Gaillardia aristata</i> , <i>G. x grandiflora</i>	kokarda osinatá	B2	Sl	2	
<i>Galeobdolon luteum</i>	pitulník žlutý	G/GR1-2	Pst, St	1-2	(syn. <i>Lamium galeobdolon</i>)
<i>Geranium sanguineum</i> , <i>G. macrorrhizum</i> , <i>G. sylvaticum</i> aj.	kakost	GR1-2,Fr1-2,St1,FS1	Sl, Pst, St	1-2	
<i>Geum</i> sp.	kuklík	Fr2,GR2, B2	Sl,Pst	2	
<i>Gypsophila paniculata</i>	šater latnatý	Fr2, B2	Sl	1-2	
<i>Helleborus orientalis</i> , <i>H. niger</i>	čemeřice	G2,Fr2, B2	Pst, St	2	
<i>Helenium</i> sp.	záplevák	B2,Fr2	Sl	2	
<i>Helianthemum</i> sp.	devaterník	ST1-2,FS1-2	Sl	1-2	
<i>Heliopsis helianthoides</i>	janeba drsná	B2,Fr2	Sl	2	
<i>Hemerocallis lilioasphodelus</i>	denivka žlutá	B2,Fr2,GR2	Sl	1-2	
<i>Hemerocallis fulva</i>	denivka plavá	B2,Fr2,GR2	Sl	1-2	
<i>Hesperis matronalis</i>	večernice vonná	GR/Fr2	Sl, Pst	2	
<i>Heuchera sanguinea</i>	dlužicha krvavá	GR2, FR2,St2	Sl, Pst	2	
<i>Hieracium aurantiacum</i>	jestřábník oranžový	Fr1-2,GR1-2	Sl	1-2	
<i>Hosta</i> sp.	hosta/bohyška	B2,GR2, G2	Pst, St	2	
<i>Hypericum perforatum</i>	třezalka tečkovaná	Fr1-2	Sl	1-2	
<i>Hyssopus officinalis</i>	yzop lékařský	St1,FS1	Sl	1	
<i>Chrysanthemum x hortorum</i>	chrysanthéma/listopadka	B2	Sl	2	
<i>Iberis sempervirens</i>	štěničník vždyzelený	St1-2,MK1,SF1-2	Sl	1-2	
<i>Inula ensifolia</i> , <i>I. hirta</i> , <i>I. helenium</i>	oman mečolistý	St1,M1,Fr1-2,SH, Gr1-2	Sl,Pst	1-2	
<i>Iris x barbata</i> , <i>I. germanica</i> aj.	kosatec	B1-2,Fr1-2	Sl	1-2	
<i>Iris sibirica</i>	kosatec sibiřský	Fr3,B2-3	Sl	2-3	

latinské jméno	české jméno	okruh	oslunění	vlhkost	poznámka
<i>Iris pseudacorus</i>	kosatec žlutý	WR5,WR3-4,FR2-3	SI	2-4	
<i>Iris spuria</i>	kosatec žlutofialový	B/Fr2	SI	2	
<i>Lavandula angustifolia</i>	levandule lékařská	Fr1,FS1,SH1	SI	1	
<i>Leucanthemum vulgare</i>	kopretina bílá	B2,Fr2	SI	2	
<i>Leucanthemum × maximum</i>	kopretina zahradní	B2,Fr2	SI	2	
<i>Levisticum officinale</i>	libeček lékařský	B/Fr2	SI,Pst	2	
<i>Liatris spicata</i>	šušarda klasnatá	Fr1-2,B1-2	SI	1-2	
<i>Ligularia sp.</i>	popelivka	GR2-3,Fr3,WR3	Pst	2-3	
<i>Linum perenne</i>	len vytrvalý	Fr1,SH1,St1,FS1	SI	1	
<i>Lunaria rediviva</i>	měsíčnice vytrvalá	G/GR2	Pst, St	2	
<i>Lupinus polyphyllus, L. x hybridus</i>	lupina/vlčí bob	B2	SI	2	
<i>Lychnis coronaria, L. flos-jovis</i>	kohoutek	Fr1	SI	1	
<i>Lychnis chalcedonica</i>	kohoutek plamenný	B2,Fr2	SI	2	
<i>Lychnis viscaria</i>	smolníčka obecná	Fr1-2	SI	1-2	
<i>Lysimachia nummularia</i>	vrbina penízková	GR2-3,Fr2-3,WR3	SI,Pst	2-3	
<i>Lysimachia punctata</i>	vrbina tečkovaná	Fr2,GR2-3	SI,Pst	2-3	
<i>Lythrum salicaria</i>	kyprej vrbice	Fr3,B3,WR3	SI	3	
<i>Malva moschata</i>	sléz pižmový	Fr/GR1-2	SI	1-2	
<i>Melissa officinalis</i>	meduňka lékařská	Fr/GR2	SI,Pst	2	
<i>Mentha sp.</i>	máta	Fr/GR2-3/WR4	SI	2-4	
<i>Monarda didyma</i>	zavinutka podvojná	B1-2	SI	1-2	
<i>Oenothera biennis, O. fruticosa aj.</i>	pupalka	B2, Fr2	SI	2	
<i>Origanum vulgare</i>	dobromysl obecná	B1-2,Fr1-2	SI	1-2	
<i>Paeonia lactiflora</i>	pivoňka čínská	B2	SI	1-2	
<i>Paeonia officinalis</i>	pivoňka lékařská	B2	SI	1-2	
<i>Papaver orientale, P. pseudopo-orientale</i>	mák	B1-2,Fr2	SI	1-2	
<i>Phalaris arundinacea</i>	chrastice rákosovitá	WR4/Fr3	SI	3-4	nejčastěji kult. 'Picta'

latinské jméno	české jméno	okruh	oslunění	vlhkost	poznámka
<i>Phlox subulata</i>	plamenka šídlolistá	St1-2,MK1-2,FS	SI	1-2	
<i>Phlox paniculata</i> , <i>P. maculata</i>	plamenka	B2,Fr2-3	SI	2-3	
<i>Physalis alkekengii</i>	mochyně židovská	GR2	SI,Pst	2	
<i>Physostegia virginiana</i>	řetězovka viržinská	B2,Fr2-3	SI	2-3	
<i>Platycodon grandiflorus</i>	zvonkovec velkokvětý	Fr2,GR2	SI	2	
<i>Polemonium caeruleum</i>	jirnice modrá	Fr3,GR3	SI,Pst	3	
<i>Polygonatum odoratum</i> , <i>P. multiflorum</i>	kokořík	G2, GR2	Pst, St	2	
<i>Primula acaulis</i> , <i>P. x polyantha</i> aj.	prvosenska/primule	B1-2,Fr1-2	SI,Pst	1-2	
<i>Prunella grandiflora</i>	černohlávek velkokvětý	Fr1-2,GR1-2	SI,Pst	1-2	
<i>Pulmonaria</i> sp.	plicník	GR2-3, G2-3	SI,Pst	2-3	
<i>Pulsatilla vulgaris</i>	koniklec	SH1,Fr1,St1,FS1	SI	1	
<i>Rheum rhabarbarum</i>	reveň rebarbora	Fr3	SI	3	
<i>Rudbeckia fulgida</i>	třapatka zářivá	B2-3,Fr2-3,GR2-3	SI	2	
<i>Rudbeckia laciniata</i>	třapatka dřipatá	B2-3,Fr2-3	SI	2-3	může potenciálně zplaňovat
<i>Ruta graveolens</i>	routa vonná	B1-2	SI	1-2	
<i>Salvia officinalis</i>	šalvěj lékařská	Fr1,FS1,St1	SI	1	
<i>Salvia nemorosa</i> , <i>S. pratensis</i> , <i>S. verticillata</i>	šalvěj	B1-2,Fr1-2	SI	1-2	
<i>Sanguisorba officinalis</i>	krvavec toten	Fr2-3	SI	2-3	
<i>Satureja montana</i> , <i>S. hortensis</i>	saturejka	St/FS/SF/Fr1	SI	1	
<i>Saponaria officinalis</i>	mydlice lékařská	B1-2,Fr1-2	SI	1-2	
<i>Sedum spurium</i> , <i>S. kamtschaticum</i> , <i>S. acre</i> aj.	rozchodník	St1,FS1,H1	SI	1	
<i>Sedum telephium</i> , <i>S. spectabile</i>	rozchodník	Fr1-2,St1-2,M1-2	SI	1-2	
<i>Sempervivum</i> sp.	netřesk	St1,SF1	SI	1	
<i>Stachys byzantina</i>	čistec vlnatý	St1,FS1,Fr1	SI	1	
<i>Stachys macrantha</i>	čistec velkokvětý	GR1-2,Fr2	SI	1-2	(syn. <i>Stachys grandiflora</i>)
<i>Symphytum officinale</i>	kostival lékařský	Fr/GR2-3	SI	2-3	
<i>Tanacetum coccineum</i>	kopretina šarlatová	B2,Fr2	SI	2	

latinské jméno	české jméno	okruh	oslunění	vlhkost	poznámka
<i>Tanacetum parthenium</i>	řimbaba obecná	Fr/GR/B2	SI	2	
<i>Tanacetum vulgare</i>	kopretina vratič	Fr/GR2	SI	2	
<i>Teucrium chamaedrys</i>	ožanka	St1-2,FS1-2	SI,Pst	1-2	
<i>Thymus sp.</i>	mateřídouška/tymián	St1,FS1,M1	SI	1	
<i>Tradescantia x andersoniana</i>	poděnká	Fr2-3,WR3	SI	2-3	
<i>Trollius europaeus</i>	úpolín evropský	Fr3,WR3-4	SI	3-4	
<i>Valleriana officinalis</i>	kozlík lékařský	Fr3/GR2-3	SI	2-3	
<i>Veronica teucrium, V. spicata</i>	rozrazil	FS1,St1, SF1, Fr2,SH2	SI	1-2	
<i>Veronica longifolia</i>	rozrazil dlouholistý	B2-3,Fr2-3	SI	2-3	
<i>Vinca minor</i>	barvínek menší	G2,GR2	Pst,St	2	
<i>Viola odorata</i>	violka	GR2,G2,Fr2	SI,Pst	2	
<i>Yucca filamentosa</i>	juka vláknitá	St1,FS1,Fr1	SI	1	

Cibulovinaté a hlíznaté rostliny vhodné do venkovských sídel

latinské jméno	české jméno	okruh	oslunění	vlhkost
<i>Allium schoenoprasum</i>	pažitka pobřežní	Fr/St1-2	SI	1-2
<i>Canna indica</i>	dosna indická	B2	SI	2
<i>Dahlia sp.</i>	jiřinka	B2	SI	2
<i>Colchicum autumnale</i>	ocún jesenní	Fr/GR2-3	SI	2-3
<i>Fritillaria imperialis</i>	řebčík královský	B/Fr2	SI, Pst	2
<i>Galanthus nivalis</i>	sněženka podsněžník	Fr/GR2	Pst, St	2
<i>Gladiolus sp.</i>	mečík	B2	SI	2
<i>Hyacinthoides hispanica</i>	ladoňka španělská	GR2	Pst, St	2
<i>Hyacinthus sp.</i>	hyacint	B2	SI,Pst	2
<i>Leucojum vernum</i>	bledule jarní	GR/Fr2-3	SI,Pst	2-3
<i>Lilium candidum</i>	lilie bělostná	B/Fr2	SI	2
<i>Lilium martagon</i>	lilie zlatohlavá	G/GR2	Pst, St	2

latinské jméno	české jméno	okruh	oslunění	vlhkost
<i>Lilium</i> - zahradní odrůdy	lilie	B2	Sl,Pst	2
<i>Muscari armeniacum</i> , <i>M. latifolium</i>	modřeneček	Fr/GR1-2	Sl,Pst	1-2
<i>Narcissus</i> sp.	narcis	B/Fr/GR2	Sl, Pst	2
<i>Ornithogallum umbellatum</i> , <i>O. nutans</i>	snědek	Fr/GR1-2	Sl,Pst	1-2
<i>Tulipa</i> sp.	tulipán	B2	Sl	2

Letničky a dvouletky vhodné do venkovských sídel

Drtivá většina letniček upřednostňuje slunné stanoviště se středně vlhkou až suchou půdou. Mnohé z nich se na stanovišti samovolně udržují přeséváním. Následující druhy patří ve venkovském prostředí mezi nejčastější a jejich výrazný květ často upoutává pozornost a dává mnoha zahrádkám jejich charakteristický vzhled.

<i>Amaranthus</i> sp.	laskavec
<i>Antirrhinum majus</i>	hledík větší
<i>Alcea rosea</i>	topolovka růžová
<i>Bellis perennis</i>	sedmikráska chudobka
<i>Borago officinalis</i>	brutnák lékařský
<i>Calendula officinalis</i>	měsíček lékařský
<i>Callistephus chinensis</i>	astra čínská
<i>Campanula medium</i>	zvonek zahradní
<i>Carthamus tinctorius</i>	světlice barvířská
<i>Celosia argentea</i>	nevadlec hřebenitý
<i>Centaurea cyanus</i>	chrpa modrák
<i>Cheiranthus cheiri</i>	chejř vonný
<i>Consolida regalis</i>	ostrožka stračka
<i>Cosmos bipinnatus</i>	krásenka zpeřená
<i>Dianthus barbatus</i>	hvozdík vousatý
<i>Dianthus caryophyllus</i>	hvozdík zahradní, karafiát
<i>Dianthus chinensis</i>	hvozdík čínský
<i>Digitalis purpurea</i>	náprstník červený
<i>Euphorbia marginata</i>	prýšec vroubený
<i>Gazania splendens</i>	gazánie zářivá

<i>Gomphrena globosa</i>	pestrovka kulovitá
<i>Gypsophila elegans</i>	šater zdobný
<i>Helianthus annuus</i>	slunečnice roční
<i>Helichrysum bracteatum</i>	slaměnka listenatá
<i>Kochia scoparia</i>	bytel metlatý
<i>Lathyrus odoratus</i>	hrachor vonný
<i>Limonium sinuatum</i>	limonka chobotnatá
<i>Linum usitatissimum</i>	len setý
<i>Nicotiana</i> sp.	tabák
<i>Nigella damascena</i> , <i>N. orientalis</i>	čerňucha
<i>Papaver somniferum</i>	mák setý
<i>Petunia</i> sp.	petúnie
<i>Rudbeckia hirta</i>	třapatka srstnatá
<i>Salvia splendens</i>	šalvěj zářivá
<i>Tropaeolum majus</i>	ličořeřišnice větší
<i>Tagetes patula</i> , <i>T. erecta</i> , <i>T. tenuifolia</i>	aksamitník
<i>Verbascum</i> sp.	divizna
<i>Viola x wittrockiana</i> , <i>V. cornuta</i> ,	violka zahradní, maceška
<i>Zinnia elegans</i>	ostálka sličná

5.4.4 Nevhodné byliny do venkovského prostoru

Byliny nevhodné k výsadbě z důvodu jejich prokázáno vysokého invazního šíření

zlatobýl (*Solidago canadensis*, *S. gigantea*)

slunečnice hlíznatá /topinambur (*Helianthus tuberosus*)

bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*)
křídlatka sachalinská (*Reynoutria sachalinensis*) a další křídlatky

Byliny nevhodné k výsadbě z důvodu estetické nevhodnosti

U bylin nelze říci, že by jejich přílišná pestrost byla na závadu. I novější kultivary trvalek, cibulovin a letniček mohou působit velice přirozeně. Důležitý je zejména kontext výsadeb, jejich umístění či vzájemná kombinace. Nevhodné jsou zejména druhy s výrazně exotickým a nápadným vzhledem (např. výrazně velkolisté či vysoké trávy a zejména ty, které se zde v minulosti nepěstovaly). Mnohé exoticky vyhlížející byliny jako juka, chřest aj. jsou však nedílnou součástí velké části zahrad.

ozdobnice (*Miscanthus sinensis*, *M. giganteus*) – zejména její vysoké a pestrolisté kultivary jako je 'Zebrinus' a další

proso prutnaté (*Panicum virgatum*)

okecek (*Macleaya cordata*)

devětsil japonský (*Petasites japonicus*)

pryšec (*Euphorbia myrsinites*)

opuncie (*Opuntia* sp.) a další „kaktusy“

liliochvostec (*Eremurus* sp.)

líčidlo (*Phytolacca* sp.)

a další exoticky vyhlížející druhy a kultivary.

5.5 Problematika zdroje lokálních dřevin a bylin

5.5.1 Zdroje materiálu – blízké okolí

Problematika lokálního zdroje domácích (autochtonních) dřevin může být chápána jednak na obecné úrovni, např. v souladu se zásadami nastíněnými v článku Dostálek, Businský (1999), který se podrobně věnuje původu výsadbového materiálu našich domácích dřevin, zejména jak ošetřit vhodnou genetickou původnost pro výsadby v krajině a jednak pomocí lokalizace a identifikace vhodných významných dřevin (zejména stromů) použitelných jako potenciální biologický zdroj specifický pro daná území.

Pro výběr vhodného zdroje genofondu (biologického zdroje) stromů v určité oblasti doporučujeme zjistit výskyt reprezentativních jedinců především domácích druhů, případně dobře prosperujících nepůvodních dřevin. Tito jedinci mohou být použiti jako zdroj semen, případně vegetativních množitelských částí, které jsou

Přirozeně rostoucí vegetace v okolí našich vesnic bývala kdysi tím nejbližším zdrojem rostlin do venkovských zahrad a předzahrádek, v popředí divizna černá (*Verbascum nigrum*), Ounuz, Jistebnicko.

dlouhodobě prověřeny místními klimatickými podmínkami. Tento výchozí pěstitelský materiál by mohl být využit pro vypěstování mladých jedinců a jejich následné výsadby na vhodných stanovištích v dané oblasti. Nejvýznamnější stromy bývají již evidovány národní legislativou jako památné stromy (<http://drusop.nature.cz>). Je potřeba pamatovat na to, že památné stromy, jako potenciální materiál pro vegetativní rozmnožování, podléhají Zákonu o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb., což znamená, že každý odběr by měl být proveden pouze se souhlasem příslušného orgánu ochrany přírody, který ochranu vyhlásil. Ale i řada významných stromů může být

kvalitním zdrojem genofondu, přesto že tito jedinci nejsou vedeni v oficiální kategorii památný strom. Ty je třeba vybírat podle dobrého zdravotního stavu včetně plodnosti, typicky vyvinutého habitu, vitality a dosažených reprezentativních rozměrů.

Květiny se do zahrádek dostávaly v průběhu času různými cestami. Dá se předpokládat, že nejčastěji se rostliny vyměňovaly a získávaly darem. To má několik výhod. Jednak se jednotlivé druhy mohly snadněji nahrazovat při ztrátě a úhynu rostliny, selektovaly se také nejvhodnější druhy a odrůdy přirozenou cestou a posilovaly se také vzájemně sociální vazby mezi lidmi. Při nových výsadbách je

vhodné také využít místních zdrojů rostlin z okolních zahrad. Získá se tak autentický rostlinný materiál, kterému se na daném stanovišti daří. Další možností je využít rostliny z volné krajiny. Vyrývat a přesazovat rostliny z volné krajiny je ale nevhodný způsob transferu rostlin. Vždy je nutno jednat tak, aby rostliny na dané lokalitě nebyly zničeny, ohrožena jejich populace nebo daná lokalita. Vždy je dobré se řídit platnou legislativou, citem a zdravým rozumem. Samozřejmostí je, že rostliny nebudou brány ze zvláště chráněných lokalit, jako jsou CHKO, NP a další. Podle platné legislativy (zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny) jsou všechny druhy vyskytující se v ČR chráněny. Řada z těchto druhů patří z různých důvodů k ohroženým. Vybrané druhy jsou pak hodnoceny jako zvláště chráněné a jejich výčet je uveden ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. – příloha II a III.

5.5.2 Zdroje pěstovaného materiálu – školky, zahradnictví a ostatní zdroje

Velkou část doporučených dřevin i bylin sežene zájemce v běžné nabídce zahradnictví. Některé kultivary např. historických trvalek či růží je však vhodné objednat u specializovaných zahradníků, kde je zaručena pravost a zájemci se mohou odborně poradit s výběrem. Velmi dobrým zdrojem zejména historických či málo běžných kultivarů jsou specializované kolekce, které spravují botanické zahrady a další specializovaná pracoviště. Většinou není problém se domluvit s jednotlivými správci sbírek na koupi menšího množství rostlin. Pokud se jedná o výsadby domácích druhů dřevin, je vhodné respektovat výše nastíněná doporučení. Výsadbový rostlinný materiál z certifikovaných lesních školek je vhodné použít nejen pro výsadby v krajině (zaručen původ množitelského materiálu), ale i v zastavěném území (např. v případě výsadby delších živých plotů, kdy je prostokodenný materiál za výrazně nižší ceny než v maloobchodních zahradnictvích). Z lesních školek je možné zajistit zejména druhy jako jedle bělokora (*Abies alba*), buk lesní (*Fagus sylvatica*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), modřín opadavý (*Larix decidua*), smrk ztepilý (*Picea*

Dva vzrostlé, vitální stromy lípy obecné (*Tilia x vulgaris*) a lípy velkolisté (*T. platyphyllos*) v osadě Businy (Jistebnicko).

abies), borovice lesní (*Pinus sylvestris*), dub zimní (*Quercus petraea*), dub letní (*Quercus robur*).

Dřeviny

- **Lesy ČR** (<http://www.lesy.cz>) – prodej lesních dřevin v síti pověřených pěstitelů (<http://www.lesy.cz>)
- **Svaz školkařů ČR** (<http://www.svaz-skolkaru.cz/>) – oborová organizace sdružující mnoho pěstitelů dřevin i bylin v ČR (<http://www.svaz-skolkaru.cz/>)
- **Dendrologie online** (<http://databaze.dendrologie.cz/>) – nestranný, velmi obsáhlý, přehledný web o veškerých okrasných dřevinách, s vyčerpávajícími údaji, autor Petr Horáček
- **Dendrologická zahrada** (<http://www.dendrologickazahrada.cz/>) – 72 ha areál v blízkosti Prahy s expozicemi dřevin i bylin, zaměřen zejména na ukázkou širokého sortimentu zahradních rostlin a výchovu

Růže

- **Rosa klub ČR** – česká společnost přátel růží – informace o sortimentu, rady k pěstování, pěstitelích, výstavách, rozářiích; (<http://www.rosaklub.cz/>)
- **www.ruze.wi.cz**; specializovaný, nestranný, věrohodný web o širokém sortimentu růží, autor RNDr. Jiří Žlebčík

Trvalky a ostatní byliny

- **Český spolek perenáří** (<http://www.pereny.org/>) sdružení odborníků, které propaguje a popularizuje vytrvalé víceleté zahradní květiny - trvalky.
- **Středoevropská kosatcová společnost** (<http://www.euroiris.net/>) – velmi hodnotné informace o kosatcích, kontakty
- **Spolek pěstitelů jirinek, mečků a ostatních cibulnatých a hlíznatých rostlin** (<http://www.dagla.cz/>)
- **Zahradní trvalky** – web (<http://www.zahradnitrvalky.cz>) – dobrý zdroj informací k jednotlivým zahradním trvalkám a jejich použití
- **Trvalková školka Florianus** (<http://www.florianus.cz>) – bohatá nabídka tradičních druhů trvalek pro venkovské zahrady, prodej historických odrůd kosatců
- **Botanická zahrada Chotobuz** (<http://www.ibot.cas.cz/sbirky>) v Průhonickém parku soustřeďuje rozsáhlou kolekci kosatců (přes 2 000 druhů a odrůd), pivoněk, denivek, růží a vodních rostlin
- **Obecně prospěšná společnost Gengel** (<http://gengel.webzdarma.cz/katalog/katalog.pdf>), staré a místní odrůdy jak užitkových, tak okrasných rostlin (polní plodiny, zelenina, ovoce, letničky, trvalky, ovocné i okrasné dřeviny aj.)
- **Planta Naturalis** (<http://www.plantanaturalis.com>) – společnost nabízející ohromné množství zejména planých domácích rostlin (a nejen jich), bylinek či starých polních plevelů ve formě vzrostlých trsů i osiva

- **Botany.cz** (<http://botany.cz/cs/>) - rozsáhlý web o botanických druzích rostlin a trvalek – propagace botaniky a ochrany přírody, výborná fotodokumentace!, včetně původních stanovišť výskytu v ČR
- **Encyklopedie rostlin** (<http://www.encyklopedierostlin.cz/>) - přehledná encyklopedie zahradních rostlin, členěná podle skupin zahradních rostlin.
- **Botanická zahrada hlavního města Prahy** (<http://www.botanicka.cz>) – botanická zahrada s rozsáhlým sortimentem botanických i zahradních odrůd rostlin

Použitá a související literatura

- Baroš, A., Martinek, J. (2011): Trvalkové výsadby s vyšším stupněm autoregulace a extenzivní údržbou. Certifikovaná metodika. VÚKOZ, Průhonice, 84 s.
- Culek, M. (ed.) (1996): Biogeografické členění České republiky. Enigma, Praha, 347 s.
- Dostálek, J., Businský, R. (1999): Původ výsadbového materiálu našich domácích dřevin pro účely krajinářských programů, námět k diskusi. Ochrana přírody 54 (9), s. 274–279.
- Fulín, M. (1925): Květiny zahradní v zimě venku vytrvalé (Pereny či ostálky). Zemědělské knihkupectví A. Neubert, Praha, 292 s.
- Slavík B. (ed.) (1988): Květena České socialistické republiky. Sv. 1. Academia, Praha, 577 s.
- Hejný S., Slavík B. (eds.) (1990): Květena České republiky. Sv. 2. Academia, Praha, 540 s.
- Hejný S., Slavík B. (eds.) (1992): Květena České republiky. Sv. 3. Academia, Praha, 542 s.
- Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. et al. (2009): Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, 331 s.
- Hrušková, M. (2005): Kult stromů v zemích Koruny české. Abonent ND, Praha, 160 s.
- Hurych, V. (1996): Okrasné dřeviny pro zahrady a praky. Květ, Praha, 64 s.
- Hurych, V. a kol. (2011): Tvorba zeleně, sadovnictví – krajinářství. 1. vyd. Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola, ve spolupráci s nakl. Grada, Mělník, Praha, 303 s.
- Hynek, V. (1997): Návrh semenářských oblastí a přenosu reprodukčního materiálu v ČR pro buk lesní, dub zimní, dub letní, lípu malolistou, lípu velkolistou, javor mléč, javor klen, jasan ztepilý, jasan úzkolistý a jedli bělokorou. Ms. [Závěrečná zpráva, depon in: Knihovna VÚLH, Jíloviště-Strnady, Zbraslav].
- Kavka, B. (1970): Krajinářské sadovnictví. 1. vyd. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 580 s.
- Koblížek, J. (2000): Jehličnaté a listnaté dřeviny našich zahrad a parků. SURSUM, Tišnov, 178 s.
- Kolařík J. a kol. (2003): Péče o dřeviny rostoucí mimo les 1. Český svaz ochránců přírody a krajiny, Vlašim, 261 s.

- Kolařík, J. a kol. (2005): Péče o dřeviny rostoucí mimo les 2. Český svaz ochránců přírody a krajiny, Vlašim, 720 s.
- Kolařík, J., Beránek, J., Horáček, P., Jankovský, L., Krejčířík, P., Praus, L. a Szórádová, A. (2008): Arboristika V. Hodnocení stromů. Vyšší odborná škola zahradnická a střední zahradnická škola, Mělník, 210 s.
- Květoň, V., Voženílek, V. (2011): Klimatické oblasti České republiky: klasifikace podle Quitta za období 1961–2000. Ediční řada M.A.P.S. (Maps and Atlas Product Series), Num. 3. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc.
- Málek, Z., Horáček, P., Kiesenbauer, Z. (2012): Stromy pro sídla a krajinu. Vydavatelství Ing. Petr Baštan a Arboeko, s. r. o., Olomouc, 357 s.
- Mareček, J. (1986): Zeleň ve venkovských sídlech a v jejich krajinném prostředí. Informační publikace, sv. 2, roč. 16, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 164 s.
- Mlíkovský, J., Stýblo, P. (eds.) (2006): Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky. Český svaz ochránců přírody, Praha, 496 s.
- Pejchal, M. (1995): Stanovištní podmínky pro uliční stromořadí. Studijní materiál pro předmět použití rostlin. MZLU, Brno.
- Pejchal, M. (2003): Současné tendence v navrhování vegetačních prvků. Studijní materiál pro předmět použití rostlin. MZLU, Brno.
- Pejchal, M. (2008): Arboristika I. Obecná dendrologie. Vyšší odborná škola zahradnická a střední zahradnická škola, Mělník, 168 s.
- Pergl, J., Sádlo, J., Petrusek, A., Pyšek, P. a kol. (2013): Nepůvodní druhy živočichů a rostlin v ČR: návrh seznamů druhů vyžadujících zvláštní přístup (černý a šedý seznam). Metodický materiál zpracovaný pro MŽP. 25 s.
- Pyšek, P. a kol. (2012): Catalogue of alien plants of the Czech Republic (2nd edition): checklist update, taxonomic diversity and invasion patterns. Preslia, 84, s. 155–255.
- Reš, B., Štěrba, P. (2010): Památné stromy. Metodika AOPK ČR. AOPK, Praha, 63 s.
- Schmidt, P. A. & Krause, A. (1997): Sechs deutsche Herkunftsgebiete für heimische Gehölze. Deutsche Baumschule, 49 (3), s. 146–148.
- Scholz, J. (1967): Rajonizace okrasných dřevin a jejich společenstev v ČSSR. Vědecké práce VÚKOZ v Průhoncích, Ústav vědeckotechnických informací MZVŽ, s. 225–242 + příloha.
- Skalický, V. (1988): Regionálně fytogeografické členění. In: Hejny, S., Slavík, B. (eds.): Květena České socialistické republiky 1. Academia, Praha.
- Slavík, B. (ed.) (1995, 1997, 2000): Květena České republiky 4–6. Academia, Praha.
- Slavík, B. a Štěpánková, J. (2004): Květena České republiky 7. Academia, Praha.
- Smykal, F., Hurych, V., Krejčířík, P., Ondřejová, V., Scholz, J., Švédová, D., Souček, J., Viewegh, J., Vlasák, M. (2008a): Arboristika II. Výsadby dřevin. Vyšší odborná škola zahradnická a střední zahradnická škola, Mělník, 260 s.
- Smykal, F., Čermák, J., Hora, D., Kincl, J., Naděžďina, N., Prax, A. (2008): Arboristika IV. Ochrana stromů, porostů a ploch pro vegetaci při stavební činnosti; stromy

versus stavby a stavby versus stromy; letokruhová analýza – dendrochronologie. Vyšší odborná škola zahradnická a střední zahradnická škola, Mělník, 182 s.

Štěpánková, J., Chrtek, J. jun., Kaplan, Z. (eds.) (2010): Květena České republiky 8. Academia, Praha.

Wagner, B., Jansa, F., Petr, F. (1956): Sadovnictví. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 296 s.

Žďárský, M., Burian, S., Hora, D., Kolařík, J., Wágner, P. (2008): Arboristika III. Řez stromů, konzervační ošetření, vázání korun, stromolezení, kácení, pnoucí dřeviny. 1. vyd. Vyšší odborná škola zahradnická a střední zahradnická škola, Mělník, 176 s.

6 OVOCNÉ DŘEVINY DO VENKOVSKÝCH SÍDEL

Ovocné dřeviny pěstované tradičně na kmenných tvarech plní kromě všech funkcí sídelní a krajinné zeleně navíc užítkovou funkci, kterou jiné dřeviny postrádají, totiž poskytují člověku, případně chovaným hospodářským zvířatům a volně žijícím živočichům jedlé plody. Dalším specifikem je přítomnost historických odrůd v tradičních selských a lučních sadech, domácích zahradách i v podobě solitér. Kromě potenciálního využití ve šlechtění jsou staré a zejména krajové odrůdy, svým původem a rozšířením vázané na konkrétní oblast, považovány za kulturní dědictví. V současné době se většina projektů zachrany starých odrůd soustřeďuje na údržbu stávajících či výsadby nových stromů ve volné krajině. Méně často se setkáváme se snahou zachovat nebo obnovit ovocné výsadby v sídlech. Přitom právě v zastavěném území plní ovocný strom ještě jednu významnou roli, poněkud podceňovanou – udává vesnicím tradiční venkovský ráz. Spolu s dalšími listnatými dřevinami jsou ovocné stromy svými rozměry v harmonickém souladu s výškou jednopodlažních obytných a hospodářských budov. Tuto skutečnost si většinou obyvatelé vesnic vůbec neuvědomují. Majitelé zahrad a zahrádek sice ještě běžně ovocné dřeviny pěstují, ale preferují nízké tvary ovocných dřevin z důvodu snadnějšího ošetřování a sklizně. Vzrostlé stromy stíní, brání ve výhledu, z ovocných navíc padá nejen listí, ale i plody, které mnohdy bez využití podléhají hnilobám a jsou lákavé pro hmyz, včetně bodavého (včely, vosy, sršně). Ovocné dřeviny jsou tak stále častěji nahrazovány mnohdy nevkusnou okrasnou zelení. Dominanci okrasných dřevin dochází k setření rozdílu mezi venkovskou a městskou zelení, ztrácí se atmosféra domáckosti a pohostinnosti venkova. Poslední fáze likvidace tradiční vesnické zeleně spočívá v koncentraci tvarovaných jehličnanů u plotů či zdí soukromých zahrad, zatímco veřejné plochy i soukromé plochy jsou tvořeny nadměrně často sečeným trávnikem. Se změnou nazírání na stromy jistě souvisí i současný útlum společenského života na venkově. Sousedé se již tak často neseťkávají na lavičkách pod korunami stromů, ať už na náběhách, v ulicích před domy nebo na dvorech. Situace se samozřejmě značně liší nejen v závislosti na konkrétním regionu, ale i mezi prakticky sousedícími vesnicemi. Zjednodušeně lze konstatovat,

že v sociálně chudších oblastech najdeme v současné době více ovocných dřevin, neboť plní samozásobitelskou funkci. Tradičně také v oblastech s méně příznivými přírodními podmínkami, které neumožňuje intenzivní zemědělství, jako jsou podhorské pohraniční oblasti či Českomoravská vrchovina, lze očekávat výskyt kmenných tvarů ovocných dřevin častější. V takových oblastech je na druhou stranu mnohem vyšší výskyt rekreačně využívaných obydlí, u kterých převládají okrasné druhy dřevin.

Projektant veřejné zeleně, který usiluje o zařazení ovocných dřevin, stojí tedy před nelehkým úkolem. Má být schopen dokázat zdůvodnit jejich použití investovi, kterým je obvykle obec, respektive dotčeným občanům. Přítomnost ovocných stromů by měla být obyvateli vesnic vnímána pozitivně. Jednou z cest je zdůraznit u ovocných dřevin i jejich mimoprodukční, tedy okrasnou hodnotu. Ovocné dřeviny jsou totiž nedoceneným materiálem v sadovnictví. Z široké nabídky je možné vybrat odrůdy různě vzrůstné, s pestrou škálou tvarů korun od sloupcovitých až po převislé. Zdůraznit je třeba zejména dynamickou proměnu v čase, danou průběhem fenofází (odrádové rozdíly v nástupu rašení a kvetení, odstínů barvy květů a listů v podzimním aspektu). Diskutabilní jsou snahy nahradit klasické plodové odrůdy okrasnými taxony rodů *Malus*, *Pyrus*, *Prunus*, protože tím rezignujeme na to nejceněnější, co ovocné dřeviny přináší, totiž jedlé plody. Argumentem pro prosazení ovocných dřevin nechť je pravá exkluzivita – estetická hodnota plodů. Ta může být v širším pojetí vnímána všemi smysly. Zrak potěší tvarová, velikostní a barevná rozmanitost plodů starých odrůd, zejména jablek. Silný chuťový zážitek poskytnou především aromatické letní hrušky s osobitou příchutí. Zapojit lze i další smysly jako čich, hmat a sluch. Ovocná výsadba se tak může stát zážitkovým prostorem.

V praxi narazíme ještě na jeden velmi vážný problém, a tím je existence dopravní a technické infrastruktury, který se v době tradičního pěstování ovocných dřevin i jiných vzrůstných stromů na návších a v ulicích nemusel řešit. Najít vhodný prostor je často velmi obtížné. Proto bychom měli usilovat o zachování, respektive návrat ovocných stromů na soukromé pozemky, kde toto omezení není. Ke zvratu může dojít buď pochopením estetické hodnoty ovocných dřevin, umocněným snahou zabezpečit se vlastními kvalitní potravinami (určitý návrat k samozásobitelství, pozorovatelný u mladé generace). Dobrou reklamou mohou být precizně založené a vedené výsadby ve veřejném prostoru. Bez zájmu o využití ovoce, tedy primární, jedinečné a nenahraditelné funkce ovocných dřevin, působí ovšem jakkoliv dobře míněné snahy o jejich opětovné začlenění v sídlech poněkud uměle. Externí péče realizovaná zahradnickou firmou nemůže nahradit citovou vazbu obyvatel k ovocným stromům.

Pokud nechceme dopustit vymizení ovocných dřevin z venkovských sídel či jejich vytlačení ryze okrasnými dřevinami se všemi negativními důsledky z toho plynoucími (zejména ztráty lokální identity), je nutné stávající ovocné výsadby a jedince co nejvíce chránit a v rámci osvěty prosazovat výsadby nové. Předkládaná metodika se proto věnuje nejen problematice zakládání nových výsadeb (výběr druhu a odrůdy podle jejich ekologických nároků, vlastní výsadba a následná péče), ale i péči o starší jedince.

6.1 Vymezení pojmů stará a krajová odrůda

Tradiční ovocnou zeleň reprezentují vyšší kmenné tvary ovocných dřevin ve spojení se starými a krajovými odrůdami. Z důvodu mnohdy rozdílného chápání a používání pojmů krajová a stará odrůda považujeme za nutné tyto termíny v rámci předložené metodiky blíže objasnit, zvláště proto, že se někdy chybně automaticky ztotožňují či zaměňují. Anglický pojem „landrace“ nemá adekvátní přesný český výraz a bývá překládán jako krajová odrůda se všemi rozporuplnostmi.

Mezi staré odrůdy se obvykle zařazují jak odrůdy velmi staré, neznámého původu, tak vyšlechtěné, které mohly mít dříve i tržní význam, ovšem v současnosti nejsou pěstovány v intenzivních tržních (produkčních) výsadbách. Používaný anglický výraz „obsolete variety“ bychom doslova přeložili jako „zastaralá odrůda“. Zastaralostí se obecně rozumí ztráta původního významu buď dostupností alternativy, nebo změnou požadavků uživatele. Obvykle se za staré odrůdy považují takové, které se pěstovaly před koncem II. světové války, tj. před nástupem moderních šlechtitelských programů. Tetera a kol. (2006) označuje jako starou odrůdu takovou, která dosahuje stáří několika desítek let od svého vzniku nebo rozšíření.

Krajové a místní odrůdy obstojí i v klimaticky náročnějších podmínkách, jako například tyto dvě více než stoleté hrušně v Hlubokém u Kunštátu (550 m n. m.).

V případě definice krajové odrůdy narážíme zejména na problém překladu anglického termínu „landrace“, který je tradičně vztahován zejména na generativně množené rostliny. O přesné definice se odborníci pokoušejí již více než sto let, přičemž bývají podrobovány různým kritikám a diskuzím. Zeven (1998) podává přehled vývoje definice „landrace“, přičemž upozorňuje na nejednoznačnost mj. s ohledem na různé způsoby množení rostlin. Camacho Villa (2005) do dané problematiky vnáší hledisko konzervace genetických zdrojů. Podle autora je nezbytné „landrace“ co nepřesněji definovat, aby bylo možné jasně stanovit předmět inventarizace při terénním průzkumu. V definicích „landrace“ se nejčastěji uvádí, že se jedná o populace složené z více geneticky rozdílných genotypů, zajišťujících stabilitu výnosů bez ohledu na změněné podmínky, podmíněnou vysokou adaptabilitou díky odolnosti k abiotickým a biotickým stresovým faktorům (mráz, choroby, škůdci). „Landrace“ se pěstují po mnoho generací v nepříznivých podmínkách konkrétního regionu bez cílené selekce člověkem, k ustálení dochází vlivem přírodní selekce (Fruwirth, Roemer, 1921). Fruwirth (1930) do definice „landrace“ zahrnuje schopnost adaptace v novém regionu změnou genetického složení. Některými autory (Schindler 1918; Falcinelli et al. 1994) je „landrace“ dokonce vyčleněn z kategorie „kultivar“ (odrůda) s odůvodněním odlišných reakcí na pěstitelské podmínky. Zatímco kultivar reaguje výrazným zvýšením výnosů v optimálních podmínkách, výkonnost „landrace“ zůstává na stejné úrovni. Tetera a kol. (2006) označuje šlechtěné odrůdy jako kulturní, neboť jsou produktem specializované odborné kultivace. Hánl a Pekárková (1999) dělí z historického hlediska odrůdy na krajové a šlechtěné. Krajové odrůdy se vyvíjely po staletí přirozeným působením přírodních podmínek a určité minimální selekce, prováděné pěstitelem. Dle autorů se jedná o složité populace dobře přizpůsobené určitým užším lokalitám, v nichž prokazují vysokou výkonnost, odolnost a specifické kvalitativní vlastnosti. V jednotlivých letech nedosahují obvykle maximální výkony, v průměru let jsou však díky své přizpůsobivosti spolehlivě výnosné. Šlechtěné odrůdy jsou naproti tomu produktem cílevědomé šlechtitelské práce, přirozený výběr nebyl při jejich vzniku tak významný. Jsou specializovanější, při vysoké agrotechnice podstatně výnosnější a kvalitnější než odrůdy krajové.

Z výše uvedeného plyne jisté úskalí pro definování krajové odrůdy u ovocných dřevin, které se množí vegetativně. Třebaže ani vegetativní množení nezajistí úplnou neměnnost genetického složení původního jedince, nemůžeme v případě ovocných dřevin hovořit o odrůdách jako populacích. Jedna z prvních definic „landrace“ je natolik obecná, že může být použita i na ovocné dřeviny. Rümker (1908) totiž definuje „landrace“ (dále jen krajová odrůda) jako odrůdu, která se pěstuje odnepaměti v určitém regionu, je adaptovaná na místní podmínky a neprobíhá u ní žádná selekce člověkem. Pokud se pěstuje mimo areál svého původního výskytu, udržuje si své původní znaky a vlastnosti. V jiném než původním areálu ovšem nemůže být považována za tamní krajovou odrůdu. Vondráček a Pekárková (1997) charakterizují krajovou odrůdu mj. tím, že nebyla vyšlechtěna určitým šlechtitelem, ale je produktem lidové selekce a dlouhodobého působení místních pěstitelských a přírodních podmínek. Krajové ovocné odrůdy vznikaly často nahodile a pro některé významné znaky a vlastnosti byly rozmnožovány v kraji, popř. se rozšířily do jiných oblastí. S tímto pojetím do určité míry koresponduje Kamenického (1926) definice lokální (krajové) ovocné odrůdy:

vznikla a pěstuje se v určité oblasti (kraji) v pozoruhodné míře pro hodnotné ovoce. Přiměřené rozšíření je nezbytné. Je-li v kraji zapomenutý nebo nepovšimnutý a opomíjený jediný strom, byť odrůdy kvalitou ovoce velmi pozoruhodné, nelze mluvit ještě o krajové odrůdě, protože takový jedinec nijak nemnožený nemá zatím hospodářský význam. Pěstuje-li se v některém kraji hojně např. odrůda ‘Solanka’, hrušeň původem z Libochovicka, bude vždy pravou lokální odrůdou na Slánsku, Třebenicku a Lovosicku, jinde maximálně jen odrůdou lokálně rozšířenou. Podle Kamenického ovšem nezáleží na tom, pěstuje-li se odrůda v tom kterém kraji odnepaměti a je-li tedy její původ neznámý, nebo je-li uměle, tj. cílevědomě (křížením) vyšlechtěna, rozmnožována a pěstována v okolí místa vzniku. Jako příklad uvádí odrůdu ‘Malinové sloupenské’ (semenáč odrůdy ‘Malinové holovouské’), pocházející ze šlechtitelské práce zakladatele českého šlechtění J. E. Procheho. Pokud se prý tato odrůda rozšíří v kraji svého vzniku (Novobydžovsko), může se stát tamní krajovou odrůdou. Je ovšem zajímavé, že o několik let později Kamenický (1933) uvádí v rámci zemského sortimentu (Čechy) jako krajovou pouze odrůdu ‘Koporečka’, zatímco odrůdu ‘Solanka’ řadí do kategorie „hlavní odrůdy“. Možná proto, že se ‘Solanka’ stala celostátní tržní odrůdou (byla vedena jako hlavní odrůda v 9 z 10 tehdy vymezených ovocnářských oblastech v Čechách), zatímco ‘Koporečka’ byla doporučována coby krajová odrůda pouze v 1 z 10 ovocnářských oblastí. Kamenický tedy bere v potaz míru rozšíření.

Tetera a kol. (2006) z hlediska původu a rozšíření rozlišují tzv. lokální odrůdy ovoce, mezi které patří odrůdy krajové a místní. První se rozšířily ve více katastrech s příbližně podobnými přírodními podmínkami, druhé na menším území, v jednom či několika katastrech obcí. V rámci lokálních odrůd rozlišuje ještě oblastní odrůdy, které se významově téměř kryjí s krajovými. Oblastní odrůdy se vztahují na prvorepublikové rajonizace ovocnářské výroby v Československu a vytvoření oblastních, krajských a okresních sortimentů ovocných druhů.

Jacquemart (1987) rozlišuje „variété paysane“, což lze chápat jako rolnickou, selskou či farmářskou odrůdu, u které není znám původ, „variété regionale“ (regionální odrůda), která má mezinárodní rozšíření, a „variété locale“ (lokální odrůda) s omezeným výskytem. Staré odrůdy známého původu označuje jako „variétés anciennes“ (stará, starodávná, historická). V zahraničí se můžeme setkat ještě s pojmy „heritage“ či „heirloom variety“ (volně přeloženo jako rodová či dědičná odrůda) pro staré odrůdy, které jsou dosud udržovány pěstiteli zejména v izolovaných nebo etnických komunitách (Whealy, 1990). V českém prostředí se objevují také termíny jako původní či tradiční odrůda, ne vždy jasně definované.

Výše uvedená, poněkud rozsáhlá stať, má dokumentovat nejednotnost a mnohdy nejednoznačnost nejčastěji používaných pojmů stará a krajová odrůda. V současné době se nejen v laických, ale i odborných kruzích někdy pojmy stará a krajová odrůda ztotožňují. Problém spočívá zejména v přisuzování přívlastku krajová starým zahraničním odrůdám, které se u nás již dlouhou dobu pěstují, dokonce i odrůdám, které byly v zahraničí záměrně vyšlechtěny, např. v Belgii či Francii v průběhu 19. století (Paprštein, Kloutvor 2007).

Pro potřeby této metodiky rozlišujeme pojmy stará odrůda, krajová odrůda a místní odrůda, a to z důvodu zdůraznění hodnoty domácích krajových a místních odrůd pro lokální identitu.

Stará odrůda – vznikla jako nahodilý semenáč nebo byla záměrně vyšlechtěna a byla pěstována před 2. světovou válkou. V rámci kategorie je praktické rozlišit odrůdy **zahraniční** a **domácí** (vznikly na území současné ČR). Mezi zahraniční staré odrůdy patří například jabloně ‘Londýnské’ (Anglie, 1580), mezi domácí staré odrůdy ‘Panenské české’ (Čechy, rok neznámý). U některých velmi starých odrůd ovšem není země původu objasněna, například jabloně ‘Míšeňské’, ‘Vejlímek červený’, ‘Gdanský hranáč’ mají původ buď v Čechách nebo v Německu.

Krajová odrůda – stará odrůda domácího původu, vázána vznikem a původním rozšířením na určitý konkrétní kraj (oblast, region), která nevznikla cílevědomou šlechtitelskou prací, ale byla člověkem objevena jako nahodilý semenáč. Jako krajová se odrůda označuje pouze v místě původního rozšíření, nikoliv v jiných oblastech, kam mohla být introdukována kvůli svým dobrým vlastnostem. Příklady krajových odrůd jabloní: ‘Malinové holovouské’ – Hořicko (východní Čechy), ‘Jadernička moravská’ – Valašsko, východní Morava, ‘Punčové’ – dolní Polabí. Krajové odrůdy jsou považovány za nejcenější genetické zdroje a jejich uchování v daném regionu má být prioritní.

Místní odrůda – stará odrůda domácího původu, s úzkou vazbou na konkrétní oblast (zpravidla jeden či dva katastry), u které není doloženo rozšíření do jiných oblastí. Jedná se většinou o odrůdy s lidovým pojmenováním, které nezískaly oficiální pomologické názvy. Například jabloně ‘Výčesa’ – Rokytnice (jižní Valašsko), hrušeň ‘Fajfka’ – Tišnovsko. V rámci této metodiky doporučujeme při zjištění výskytu místních odrůd tyto prioritně chránit a podporovat nové výsadby v daném místě pro udržení úzké regionality.

6.2 Průzkum lokality

Průzkum vymezeného území (lokality) je nezbytným předpokladem pro zajištění péče o vytipované významné jedince či porosty ovocných dřevin, stejně jako vypracování návrhu realizace nové výsadby, se zdůvodněním zařazení tradičních druhů a odrůd. Průzkum je možné rozdělit na (1) **teoretický průzkum**, který má předcházet nebo vhodně doplňovat následný (2) **praktický průzkum**, tj. vlastní terénním mapování. Velmi důležité je stanovení rozsahu mapovaného území a zjišťovaných dat, které musí odpovídat reálných časovým možnostem. Specifikem mapování ovocných dřevin je snaha identifikovat jedince až na úroveň odrůdy, která je vázána na přítomnost plodů. Běžná periodická plodnost starých stromů, zejména jádovin, je jednou z hlavních komplikací totálního nezdaru v neplodném roce. Druhou, ještě vážnější komplikací, je nedostatek zkušených pomologů, kteří jsou schopni spolehlivě determinovat staré a krajové odrůdy. Identifikace místních odrůd pak předpokládá místního znalce v oboru. Místní a krajové odrůdy se mohou vyskytovat pouze pod lidovým názvem, nebyly dosud oficiálně pojmenovány a popsány pomologickou autoritou.

Obecným cílem průzkumu je stanovit druhové a odrůdové zastoupení odrůd ve venkovských sídlech, a to buď ve veřejném, nebo soukromém prostoru, optimálně v obojím. Přístup může být kvantitativní nebo kvalitativní. Předmětem výzkumu by při uplatnění obou přístupů měly být vždy vyšší kmenné tvary ovocných dřevin, neboť ty jsou nositeli lokální identity venkovské zeleně.

Kvantitativní průzkum si klade za cíl shromáždit údaje o co největším počtu ovocných dřevin v řešeném území, časová náročnost je dána nejen plochou území, ale také popisnými charakteristikami, které jsou u jedinců či porostů zaznamenávány. **Kvalitativní průzkum** se zaměřuje buď jen na určitý typ výsadby (např. solitéry, aleje apod.) nebo ovocný druh (např. třešně, hrušně, jabloně, slivoně), či na aktivní vyhledávání konkrétních odrůd, optimálně takových, které mají vazbu na konkrétní lokalitu, kraj či region (krajové a místní odrůdy). Kvalitativní přístup si klade za cíl potvrdit přítomnost odrůd na dané lokalitě za účelem jejich ochrany, rozmnožení a zařazení do nových výsadby, je tedy vhodné jej aplikovat tehdy, pokud převládá hledisko záchrany starých odrůd jako cenných genetických zdrojů před hlediskem funkčnosti výsadby (produkční i mimoprodukční). Kvantitativní přístup se na první pohled jeví jako metoda vhodnější z hlediska posouzení lokální identity zeleně venkovských sídel. Ojedinelé nálezy odrůd, byť krajových, nemusí vypovídat o jejich významu a tradičním pěstování v daném území. Důležitou roli hrají specifické okolnosti, zejména vliv ovocných školek, zahradníků, ovocnářů a zahrádkářů (v minulosti i zástupci šlechty a církve), který více či méně pozměnil odrůdové složení. Musíme si uvědomit, že již v období feudalismu dochází k četným výměnám odrůd nejen v rámci jednoho státu, ale i mezi kontinenty. Proto je velmi důležitá i teoretická příprava, která může odhalit řadu historických zajímavostí. Rozdíly jsou patrné při porovnání oblastí s tradičně vysokou úrovní zemědělství (např. Polabí, Haná, jižní Morava) s oblastmi marginálními, pro intenzivní zemědělství méně příznivými. Zatímco v první skupině ovocnářství sleduje moderní trendy, včetně uplatnění „nových“ výkonných odrůd, ve druhé setrvává v tradiční podobě extenzivního ovocnářství a využívá krajové a místní odrůdy. Introdukce nových odrůd ovšem vůbec nevyklučuje jejich způsobilost pro použití na kmenných tvarech. Jako příklad je možné uvést introdukci tou dobou moderních odrůd hrušní v druhé polovině 19. století z Belgie a Francie, zejména do tradiční hrušňové oblasti severních Čech, které zde prakticky zdomácněly a staly se zástupci současné typické ovocné zeleně pro dané země (např. hrušně ‘Charneuská’, ‘Boscova lahvice’, ‘Hardyho’). V jasném kontrastu pak jsou místní a krajové odrůdy Bílých Karpat, z nich mnohé Tetera a kol. (2006) popsali teprve nedávno (např. ‘Zelenky’, ‘Jačménka’, ‘Medůvka’ apod.), přičemž mnohé z nich nejsou tolik rozšířené, že bychom mohli hovořit o významu, jaký má např. krajová odrůda jabloně ‘Jadernička moravská’ pro Valašsko a severní část Bílých Karpat či slivoň ‘Durancie’ pro oblast Hornácka. Lokální identita může paradoxně více zosobňovat běžně rozšířená odrůda než úzce lokalizovaná místní odrůda, která se v dané lokalitě nevyskytuje příliš hojně.

V ideálním případě dochází k protnutí všech žádoucích parametrů – krajová či místní odrůda je v dané lokalitě hojně rozšířená, je nositelem cenných vlastností (odolnost k abiotickým a biotickým faktorům prostředí, plodnost, chuťové vlastnosti atd.) a zároveň plní všechny mimoprodukční funkce (kulturní, historická, estetická atd.).

6.2.1 Teoretická příprava

Vlastnímu terénnímu průzkumu předchází náležitá teoretická příprava, zahrnující studium historie ovocnictví v daném území. Studium využívá tištěné zdroje (archivní materiály, místní kroniky, vlastivědná díla, zahradnické časopisy, příručky, knihy, pomologie apod.), přičemž velkou pozornost je třeba věnovat nabídkám sortimentu ovocných školek, působících v dané oblasti. Osobní sdělení starousedlíků či rodáků mají nevyčísitelnou hodnotu, neboť poskytují jedinečné informace, které nebyly dosud publikované. Zjištěna mohou být i pojmenování místních odrůd, nazývaných lidovými názvy, poukazujících často na specifické vlastnosti odrůd jako jsou výrazné vlastnosti a znaky plodů, včetně jejich využití (např. fajfky, chrastáče, sladké, jadernice, vinné, kyselíky, mastnůvky, špendlíky, krvavky, zelenky, citronky, malináče, ovesníčky, vařivky apod.). Osobní kontakt lze jen těžko plně alternovat, určitý potenciál má tištěná dotazníková akce, její návratnost však bývá malá. Dotazník obsahující žádané informace (např. lokalizace starých stromů, název odrůdy apod.) je vhodné umístit se souhlasem dotčené osoby v budovách, které navštěvují místní obyvatelé (pohostinství, obchod, knihovna, škola, školka, fara, zdravotnické zařízení). Další z doporučení se týká sběru informací o působnosti různých zájmových útvarů, jako jsou např. okrašlovací spolky. Doporučujeme oslovit místní občanská sdružení a další neziskové organizace, které se zabývají zemědělskou či zahradnickou problematikou, v první řadě nejbližší organizaci Českého zahrádkářského svazu a Českého svazu ochránců přírody. Třebaže nemusí být místní základna v dané lokalitě aktuálně aktivní v dané problematice, může poskytnout kontakty na jiné osoby nebo i starší záznamy, například seznam vzorků z pořádaných výstav ovoce, včetně adres vystavovatelů.

Do teoretické přípravy zahrnujeme také studium historických map a pořízení vhodného mapového podkladu pro vlastní terénní průzkum. Z historických map je vhodné použít katastrální mapu (stabilní katastr) z poloviny 19. století v měřítku 1:2880 a mapu 3. vojenského mapování (1876 až 1880) v měřítku 1 : 25000, kde jsou rozlišeny mj. plochy zahrad a sadů. Z měřického operátu stabilního katastru byly odvozeny pozdější katastrální mapy na území České republiky. Historická poloha ovocných výsadeb je cenným podkladem pro plánování nových výsadeb s cílem návratu ovocných dřevin v konkrétní lokalitě.

Pro potřeby mapování se použije vhodný aktuální mapový podklad. Mapovatel by měl používat standardní mapové dílo ČR. Základní mapy umožní zaznamenat polohu hodnocené porostu. Pro tyto potřeby jsou nejvýhodnější Základní mapy měřítko 1:10000 nebo Státní mapy odvozené v měřítku 1:5000. Pro detailní záznam polohy jednotlivých dřevin je třeba mít k dispozici podrobnější mapy, nejlépe v měřítku 1:1000, výjimečně 1:2000. Nevýhodou práce v těchto podkladech je ztížená orientace v terénu, proto je velmi výhodné využít aktuálních leteckých snímků a ortofotomap. Kromě usnadnění orientace slouží letecké snímky a ortofotomapy i k vyhledávání ovocných výsadeb ještě před zahájením vlastních terénních prací. Na snímcích jsou patrné ovocné sady (pravidelný spon stromů) a i podle průměru korun lze usuzovat na výskyt starších jedinců na kmenných tvarech. Mapovatel si značně usnadní práci v terénu vytipováním navštívených míst. Obrovskou výhodou představuje dostupnost leteckých snímků on-line na internetu s možností změny měřítka dle potřeby.

6.2.2 Terénní průzkum (mapování a inventarizace)

Terénní průzkum představuje inventarizaci ovocných dřevin ve vymezeném zájmovém území, a to jak druhovou, tak odrůdovou skladbu. V obou případech je zpravidla žádoucí stanovit věkovou hranici ovocných dřevin, které budou předmětem průzkumu. U starých a krajových odrůd na kmenných tvarech se většinu vymezuje tato hranice na přibližné stáří stromů 50 let.

Vlastní terénní průzkum může být zahájen v kteroukoliv roční dobu, odrůdová determinace přichází v úvahu zpravidla v období sklizňové zralosti plodů. Mapování mimo období sklizně má být průpravou a zahrnovat vytipování potenciálně zajímavých jedinců. V některých oblastech je poměrně běžný výskyt nahodilých semenáčů s nízkou kvalitou plodů, které má smysl sledovat pouze po stránce druhové. Nevylučuje to přirozeně jejich význam jako vegetačních prvků. Pokud je mapovatelem laik bez znalostí pomologie, má být schopen rozlišit ovocné druhy a posoudit hodnotu dřeviny ze sadovnického hlediska.

Po rozhodnutí začlenit strom do databáze nastává lokalizace do mapového podkladu. Postup může být ruční, tj. zakreslení přímo do tištěné mapy vhodného měřítka, nebo digitální, nejčastěji pomocí GPS přístroje. Záznam pomocí GPS umožňuje rychlejší převod dat do elektronické podoby, zejména pokud je třeba využít záznamy v GIS. Praktické je vést záznamy jak v ruční, tak elektronické podobě, kvůli záloze dat. V obou případech je nezbytné jednoznačně daný strom (alfa) numericky označit. Značení má být uživatelsky co nejpraktičtější, záleží na rozsahu mapovaného území, předpokládaném množství stromů a následném zpracování dat. Stromy se obvykle značí pořadovým číslem, které může vhodně doplnit písmeno abecedy, rozlišující např. ovocný druh (J – jabloň, H – hrušeň atd.), mapovatele (B – Boček, D – Dokoupil apod.), obec či katastrální území (P – Průhonice, C – Crhov u Olešnice apod.). Pokud to vlastník dovolí, je možné strom označit zvoleným kódem přímo v terénu, sledujeme-li například cíl dlouhodobějšího pozorování dřeviny, odběr roubů, odborné ošetření apod. Označení přímo v terénu je velmi vhodné v hustěji zapojených porostech (zahrady, sady), kde mapovaný podklad či přesnost GPS přístroje nezajistí přesnou lokalizaci.

U vytipovaných stromů se dle požadavků zadavatele v rámci inventarizace stanovují různé atributy. Patří mezi ně popisné charakteristiky jako druh, odrůda (je-li zjištěna již během mapování), věk (skutečný nebo odhadovaný), zdravotní stav zahrnující proschnutí koruny, poškození kmene, výskyt chorob a škůdců atd., sadovnická hodnota apod. Vedle slovního popisu je vhodnější hodnotit znaky a vlastnosti dřeviny pomocí číselných klasifikátorů (například čtyřbodové, pětibodové či devítibodové stupnice). U dřevin je dále vhodné stanovit biometrické údaje jako výška stromu, výška koruny (respektive kmene), šířka koruny, obvod či průměr kmene (ve výčetní výšce 1,3 m nad zemí). Pro budoucí odběr roubů je užitečné vyhodnotit délku jednoletých přírůstků.

Fotodokumentace stromů je v dnešní době rutinní součástí inventarizace. Zachycuje nejen postavení ovocného stromu v rámci kompozice, ale usnadňuje i zpětnou identifikaci stromů přímo v terénu. Při pořizování fotografií má být pamatováno na měřítko, které je umístěno na úrovni ovocného stromu. Používá se tyč o standardní délce, nejčastěji 1 nebo 2 m, která bude na fotografiích dobře viditelná.

Pomologická determinace odrůd je nejnáročnějším úkonem, vázaným obvykle na plodnost stromů. Jen nejkvalitnější pomologové dovedou s jistotou určit odrůdu pouze dle morfologických stromových znaků (habitus, list, plodný obrost atd.). Pokud není mapovatel současně pomologem, respektive neurčí odrůdu přímo v terénu (např. s pomocí majitele), provede odběr vzorků. U peckovin se doporučuje odebrat minimálně 10 plodů, u jádrovin 3–5 plodů, vždy tak, aby se podchytily tvarová a velikostní variabilita plodů v rámci stromu. Pokud to umožní období mapování, plody by měly být odebrány přímo ze stromu, a to optimálně z horní a jižní strany koruny, kde jsou nejlépe vyvinuté. Padané plody podléhají rychleji zkáze. Plody se ukládají do papírových, případně mikrotenových sáčků, pokud se pracuje s vlhkým materiálem. Po oschnutí plodů je vhodné tyto plody umístit do papírových sáčků. Vzorek musí být řádně označen v souladu se značením stromu, vedeným v databázi. Označení vzorků je ideální umístit jak na obalový materiál (popis vodou nesmazatelným prostředkem), tak i dovnitř (umístit papírku nebo štítku z trvanlivějšího materiálu – plastový či hliníkový štítek). Poněkud problematický je transport plodů peckovin dozrávajících v letním období při vysokých teplotách. Výhodné je použití přenosných chladících boxů. Do doby pomologického rozboru musí být vzorky uloženy v chladné místnosti (sklep, chladárna, chladnička) a průběžně kontrolovány. Pomologický rozbor by měl být u vzorků odebraných v konzumní zralosti proveden bezodkladně. Není-li k dispozici zkušený pomolog, odrůda se určuje pomocí pomologické literatury. Pokud se nepodaří odrůdu spolehlivě přiřadit k žádné popsání odrůdy, vypracuje se **originální pomologický popis** dle vzoru v pomologické literatuře, která je uvedena v souhrnu literatury této metodiky. Vedle popisu plodů je vhodné zařadit i popis stromových znaků a vlastností, včetně fenologických, pokud je možné sledovat stromy v průběhu roku. Mezi nejdůležitější popisné charakteristiky patří: velikost a tvar koruny (habitus), doba a délka kvetení, sklízňová a konzumní zralost plodů. Plodové znaky a vlastnosti: rozměry, hmotnost, tvar, tloušťka, pevnost a povrch slupky, základní a krycí barva slupky (podíl a forma nanesení), charakter stopky a stopečné jamky, kalicha (uštů) a kališní jamky, barva a konzistence dužniny, obrys cévních svazků při příčném a podélném průměru, velikost a charakter komor jádřince, tvar a vybarvení semen apod. Slovní popis doplňuje fotodokumentace plodů, přičemž mají být zachyceny jak vnější, tak vnitřní znaky (příčný a podélný průřez). K plodům se přikládá vhodné srovnávací měřítko.

6.3 Návrh sortimentu pro nové výsadby

Vypracování návrhu má splňovat následující požadavky:

- Druhová a odrůdová skladba ovocných dřevin musí být v souladu se stanovištními poměry, zejména půdními a klimatickými podmínkami (biologický a ekologický aspekt).
- Výběr druhu, odrůdy, podnože a pěstitelského tvaru musí zohledňovat převažující funkci výsadby (produkční, estetická, sbírková apod.) a typ výsadby (ovocný sad, skupina stromů, stromořadí, solitéra).

- Při výběru taxonu je vhodné přihlídnout k tradici jeho pěstování v konkrétní obci či regionu. Cílem je zajištění kontinuity pěstování v dané lokalitě (historický a kulturní aspekt).
- Preference starých či krajových (lokálních) ovocných odrůd, zejména do veřejných prostor, je zdůvodněna jednak mnohaletými zkušenostmi s pěstováním na kmenných tvarech, jednak jejich originalitou. Zejména to platí pro krajové odrůdy, které jsou výskytem vázané na vymezenou oblast. Významným cílem je zachování genofondu nešlechtěných odrůd jako veřejného statku (pomologický a genetický aspekt).
- Dostupnost požadovaného taxonu v ovocných školkách ČR. V současnosti jednoznačně převládá poptávka nad nabídkou. Ovocných školek nabízejících staré a krajové odrůdy na kmenných tvarech je málo. Z toho důvodu je vhodné objednat školkařské výpěstky alespoň 2 roky před plánovanou výsadbou. Takový postup je ovšem v ČR poněkud problematický v případě výsadeb podporovaných z veřejných rozpočtů, z důvodu časového nesouladu uvolňování finančních prostředků, plánování a vlastní realizace projektu.

K naplnění všech požadavků je nutná znalost přírodních podmínek dané lokality, ekologických požadavků druhů a odrůd, jejich znaků a vlastností a historie ovocnictví v daném regionu.

Po povodních v roce 2002 se obec Crhov na Českomoravské vrchovině rozhodla nahradit dosavadní mezerovitou výsadbu okrasného hlohu (*Crataegus laevigata* 'Paul's Scarlet') jabloněmi.

V obci Polánka u Moravského Krumlova můžeme stále vidět tradiční způsob maloroľnického hospodaření, kombinující pěstování polních kultur s ovocnými.

Pro posouzení vhodnosti lokality pro ovocnou výsadbu je možné vycházet z dnes již historických rajonizačních map, vypracovaných ve 30. letech 20. století (Kamenický, 1933) a 50. letech 20. století (Kohout, 1959). Přihlédnout je možné i ke starším zdrojům, jako byl např. na Moravě tzv. Normální sortiment z roku 1904, zveřejněný v díle Suchého Moravské ovoce (1907). Rajonizace jsou cenné s ohledem na výběr odrůd na základě jejich ekologických požadavků, nicméně byly vypracovány pro potřeby tržního ovocnářství, byť bylo tou dobou reprezentováno kmennými tvary. Ne všechny historicky doporučované odrůdy jsou dnes vhodné, jednak s ohledem na změněné podmínky stanoviště, zejména v zastavěném území sídel, jednak s ohledem na potenciálně odlišné využití, kdy není rozhodující plodnost či uchovatelnost plodů, ale jiné přednosti jako odolnost k chorobám a škůdcům, celkově nízké nároky na údržbu, vhodný habitus, dlouhověkost apod., s ohledem na typ a účel výsadby.

Při projektování nových výsadeb doporučujeme zohlednit obě hlediska – vhodnost přírodních podmínek a historickou autenticitu. Předpokladem je tedy znalost nároků druhů a odrůd a poctivé studium historie ovocnictví v daném zemi, doplněné o aktuální stav ovocné zeleně, zjištěný terénním mapováním a inventarizací ovocných dřevin.

Kritéria výběru odrůd

Následující doporučený sortiment zahrnuje staré odrůdy hlavních ovocných druhů z hlediska jejich vhodnosti použití podle různých kritérií. U jabloní a hrušní je odrůdový sortiment velmi široký, stejně jako možnosti využití plodů, proto je sortiment sestaven do přehledných tabulek. Zahrnuje odrůdy dostupné v českých ovocných školkách. U každé odrůdy je uvedeno, v jaké nadmořské výšce prosperuje, jaký vykazuje růst (s tím souvisí i velikost koruny) a plodnost, odolnost k strupovitosti jabloně (resp. strupovitosti hrušně), do jakého typu výsadby se hodí (sady, stromořadí, solitéry, domácí zahrady a zahrádky). Využití plodů je dáno především chutí a technologickými vlastnostmi plodů. Pro klasifikaci odrůd byla použita následující stupnice:

Poloha = nadmořská výška – zohledňuje se především odolnost vůči zimním mrazům, u zimních odrůd s dlouhou vegetační dobou nemusí v nepříznivých ročních dojít k dostatečnému vyzrání plodů).

- 1 – maximálně do 450 m n. m.,
- 2 – do vyšších poloh (450–600 m n. m.),
- 3 – do drsných poloh (600–800 m n. m.).

Intenzita růstu – se kterou souvisí i nárůst objemu koruny.

- 1 – silná,
- 2 – střední,
- 3 – slabá.

Plodnost v dospělosti – průměrná hodnota, u starých stromů nutno počítat se střídavou plodností.

- 1 – vysoká,
- 2 – střední,
- 3 – nízká.

Odolnost k strupovitosti jabloně (strupovitosti hrušně).

- 1 – odolná,
- 2 – středně náchylná,
- 3 – náchylná.

Chuť dužniny:

- 1 – výborná,
- 2 – průměrná,
- 3 – podřadná (využití plodů zejména na zpracování).

Vhodnost do typu výsadby.

- 1 – extenzivní sady,
- 2 – stromořadí,
- 3 – solitéry,
- 4 – domácí zahrady či zahrádky (i na menší tvary).

V případě doporučení použití do více typů výsadeb je vhodnost vyjádřena v sestupném sledu.

Využití plodů:

- 1 – přímý konzum,
- 2 – moštování,
- 3 – kompotování (hrušky) či jiné kuchyňské zpracování (jablka)
- 4 – sušení.

V případě doporučení využití pro více účelů je vhodnost vyjádřena v sestupném sledu.

Vybrané vlastnosti mají sloužit pro rychlý (orientační) výběr vhodných odrůd dle konkrétních požadavků investora, respektive projektanta. Předkládaná metodika však svým omezeným rozsahem nemůže nahradit komplexní pomologickou znalost odrůd, ani zohlednit veškerá specifika stanoviště určeného pro výsadbu (mikroklima, půdní vlastnosti atd.).

U třešní a višní jsou odrůdy voleny zejména s ohledem na dobu zrání a typ plodů (srdcovky, polochrupky, chrupky), důležitým rozhodovacím kritériem je i původ odrůdy, neboť v rámci starých odrůd najdeme řadu krajových, které jsou místem původu a rozšířením vázány na určitý region. Speciálně u třešní se i v dobách zužování sortimentů kladl důraz na kvalitu prověřených krajových odrůd (Kamenický, 1933, Kohout, 1959). Použití višní je oproti minulosti limitované citlivostí k moniliové spále květů jako nejrizikovějšímu faktoru extenzivního pěstování, který graduje posledních 15 let. Stromy višní mají přitom vysokou estetickou hodnotu (Kamenický, 1932). Bohužel neexistují spolehlivé informace o odolných odrůdách, je třeba se především vyvarovat velmi náchylným odrůdám (např. Morela pozdní), pokud není zajištěna ochrana proti patogenu.

Při výběru odrůd slivoní, meruněk a broskvoní je nutné posoudit lokalitu z hlediska rozšíření šarky švestky. Do plošně zamořených oblastí je třeba pro extenzivní výsadbu volit odrůdy odolné či tolerantní. Použití starých odrůd je u těchto druhů problematické, neboť starší pomologie se o šarce nezmiňují. V současnosti je možné jednak vybírat ze starších odrůd, které jsou hodnoceny jako odolné či tolerantní k šarce švestky na základě novějších výzkumů, nebo použít moderní odrůdy s garancí odolnost (tolerance). Preferovány by měly být odrůdy odolné (rezistentní) před tolerantními, neboť tolerantní odrůdy jsou rezervoáry patogenu.

6.3.1 Sortiment jableň

V tabulce je charakterizováno 90 odrůd množných v České republice, včetně 11 krajových a 4 nezpochybněných domácích odrůd (pocházejících z území Čech, Moravy a Slezska). Při volbě krajových odrůd do nových výsadeb má být přihlédnuto k regionalitě, tj. tyto odrůdy vysazovat převážně do oblastí, ve kterých mají původ.

Příklady domácích krajových odrůd se známým původem:

České: 'Anýzové české', 'Kutscherovo', 'Punčové', 'Granát třiblický' (dolní Polabí), 'Hetlina', 'Chodské' (Domažlicko), 'Granátka', 'Kamýcké' (Klatovsko), 'Košíkové' (Vysokomýtsko a Litomyšlsko), 'Kouřimský kropač' (střední Čechy), 'Malinové holovouské', 'Míšeň jaroměřská', 'Podzvíčinské', 'Syreček úhřetický', 'Studničné', 'Zapovězené' (východní Čechy), 'Vtelenské' (Mladoboleslavsko).

Moravské a slezské: 'Jadernička moravská' (vých. Morava, Valašsko), 'Králické' (severní Morava, Jeseníky), 'Lašské', 'Libinské' (Lašsko), 'Pasecké vinné' (Uničovsko, Rýmařovsko), 'Šarlatka boračská' (Tišnovsko), 'Vlkovo' (Boskovicko), 'Žďárské úrodné' (Žďárské vrchy).

Domácí původ je jistý u odrůd 'Česká pochoutka', 'Hájkova muškátová reneta', 'Panenské české' a 'Sudetská reneta', nejistý u odrůd 'Gdanský hranáč' (Čechy, Německo, Polsko?), 'Vejlímek červený' (syn. 'Štětínské červené' – Německo, Polsko?), 'Smiřické vzácné' (možná totožná s odrůdou 'Galloway', původem ze Skotska) a 'Čistické lahůdkové' (domnělá mutace odrůdy 'Princezna Louisa Kanadská', která pochází z Kanady) i 'Míšeňské' (syn. 'Edelborsdorfer' – Německo?). Odrůda 'Major' se v naší literatuře mylně uvádí jako krajová odrůda Ostravska, její původ je ve Skotsku.

Jableň, ostatně jako většina ovocných stromů, vnáší do obytného prostoru přiměřené měřítko. Jsou tak vhodné jako stromy do předzahrádek, dvorů, kde působí jak esteticky, tak potěší svými plody (Moravský kras).

Charakteristika vybraných starých odrůd jableň

Odrůda	Poloha	Intenzita růstu	Plodnost	Strupovitost	Chuť	Typ výsadby	Využití plodů
Albrechtovo	2	2	1	2	2	4,1	1,3,2
Ananasová reneta	1	3	1	1	1	4	1
Astrachán bílý	3	2	2	2	2	2, 4	1,2
Astrachán červený	3	2	2	2	2	2, 4	1,2
Aurora	2	1	2	3	2	1,3	3,4
Banánové zimní	1	3	2	1	1	4,2	1
Batul	2	2	2	2	2	1,3	1,2
Baumannova reneta	2	2	1	3	2	1,2	4,2,3
Berlepschova reneta	1	2	2	2	1	4,1	1
Bernské růžové	2	2	1	3	2	1,2,4	1,2
Blenheimská reneta	1	1	3	1	1	3,1	1,4,3
Boikovo	3	2	1	3	2	1,2	4,1,2,3
Boikovo obrovské	3	1	2	2	3	3,1	3,2
Boskoopské	1	1	3	1	1	3,1	1,4
Boskoopské červené	1	1	3	1	1	3,1	1,4
Car Alexandr	2	1	1	3	2	1,3	2,3
Citrónové zimní	3	1	2	1	3	1,3	2,4
Coulonova reneta	2	1	3	1	1	3,1	1,4
Coxova reneta	1	3	2	1	1	4	1,2
Croncelské	3	1	1	3	1	1,2,3,4	1,2,3
Česká pochoutka ^c	1	2	1	1	1	4,1	1,2
Červené tvrdé	2	2	1	1	2	2,1	2
Čístecké lahůdkové	2	2	1	2	1	4,1	1,2
Gascoygného šarlatové	2	2	3	3	1	4,1,3	1,3
Gdanský hranáč	3	1	1	2	1	1,3,4	2,1,4
Grahamovo	3	3	2	1	2	4, 1	3,2

Odrůda	Poloha	Intenzita růstu	Plodnost	Strupovitost	Chuť	Typ výsadby	Využití plodů
Granát třiblický ^k	1	1	2	2	3	3,1	3,1,2
Grávštýnské	2	1	3	2	1	3,1	1,2
Grávštýnské červené	2	1	3	2	1	3,1	1,2
Gustavovo trvanlivé	3	2	2	1	1	1,4	1,2
Hájkova muškátová reneta ^č	2	3	1	1	1	4,1	1,4
Hammersteinovo	2	2	1	3	2	2,4,1	2,4,1
Harbertova reneta	2	1	2	2	1	3,1	1,3,4
Hedvábné bílé zimní	2	2	2	3	2	3,1	2,1
Hedvábné červené letní	2	3	1	3	2	4,1	1,3
Hedvábné pozděkvěté	3	1	1	1	3	3,1	2
Hetlina ^k	2	2	3	2	2	4,1	1,3,2,4
Hvězdnatá reneta	2	2	3	1	2	1,2,3,4	2,1
Charlamowski	3	1	1	3	2	1,4	3,2,1,4
Chodské ^k	2	1	1	1	2	1,3	1,2,3,4
Jadernička moravská ^k	2	1	1	2	1	1,3	2,1
James Grieve	2	3	1	2	1	4,1	1,2,3
Jeptiška	3	1	2	3	3	3,1	2,3,4
Jonathan	1	3	1	2	1	4,1	1
Kalvil bílý zimní	1	3	2	3	1	4	1
Kalvil červený podzimní	2	1	2	3	2	1,3,4	1,2,3
Kanadská reneta	1	2	3	1	1	1	1,4
Kardinál žíhaný	3	1	1	1	2	1,3	3,2
Kaselská reneta	2	2	1	3	2	1,2	2,3
Knížecí zelené	1	1	1	3	2	3,1	2,3,1
Kožená reneta podzimní	2	1	2	1	1	3,1	3,1,4
Kožená reneta zimní	1	2	1	1	2	2,1	1,4
Králické ^k	3	1	1	1	2	3,1	3,2

Odrůda	Poloha	Intenzita růstu	Plodnost	Strupovitost	Chuť	Typ výsadby	Využití plodů
Královnino	2	2	1	1	2	4,1	2,3,1
Košíkové ^k	2	1	1	3	1	3,1	3,2
Krasokvět žlutý	1	1	2	3	1	1,4,3	1,3
Krátkostopka královská	1	1	1	1	1	4,1	1,2
Landsberská reneta	2	2	1	3	2	1,2,4	2,1
Lebelovo	2	1	1	3	3	3,1	2,3
Londýnské	1	3	1	3	1	4,2,1	1,2
Major	2	2	1	3	2	1,4	2,1,3
Malinové holovouské ^k	2	1	2	2	1	1,3	1,2,3
Malinové hornokrajské	2	2	2	2	2	1,3,4	1,3
Malinové podzimní	1	2	2	2	2	1,4	2,3
Matčino	2	2	3	1	1	4,1,2	1
Míšeňské	2	2	3	3	1	1,3	2,1
Ontario	2	2	1	1	3	4,2,1	2,3
Oranienské	3	3	2	1	1	4	1
Panenské české ^č	2	2	1	2	1	2,1,3	2,1
Parkerovo	2	3	1	1	1	4	1,4
Parména zlatá zimní	2	3	1	3	1	4,2	1,2
Peasgoodovo	2	1	3	2	2	3,1	3,2
Průsvitné letní	3	2	2	3	2	4,1	1,2,3
Punčové ^k	2	3	2	2	2	1,4,2	2,1,3
Ribstonské	2	1	3	1	1	1,3,4	1,3,2,4
Řehtáč soudkovitý	3	1	2	1	1	1	1,4
Schmidtbergerova reneta	2	2	1	2	2	1,2,4	2
Signe Tillisch	2	2	2	3	1	4,1	1
Síkulské	1	2	2	1	2	1,3	3,1
Smiřické vzácné ^k	2	1	2	1	1	1,3,4	1,2,3,4

Odrůda	Poloha	Intenzita růstu	Plodnost	Strupovitost	Chuť	Typ výsadby	Využití plodů
Strýmka	3	1	1	1	3	1,2,3	2
Studničné ^k	2	1	2	1	1	1,3,4	1, 3,4
Sudetská reneta ^č	2	3	1	3	1	4,1,2	1,3,2,4
Vejlímek červený	2	1	3	3	2	3,1	2,4,1,3
Vilémovo	3	1	2	2	2	3,1	1,3,4,2
Vlkovo ^k	3	2	1	2	2	3,1	2,3
Wagenerovo	2	3	1	3	1	4	1,2
Watervlietské mramorované	2	2	1	1	1	1,2,3	1,4,3
Wealthy	3	2	1	2	1	1,2,3,4	2,1,3
Zvonkové	1	3	2	1	2	4	1,3,4
Zuccalmaglioova reneta	1	3	1	2	2	4	1

Vysvětlivky: ^k krajová odrůda, ^č – domácí odrůda (původ v českých zemích)

Kromě uvedených vlastností je při výběru odrůd z hlediska sadovnického použití vhodné věnovat pozornost některým stromovým vlastnostem, těmi mohou být:

malý list: 'Panenské české', 'Parména zlatá', 'Jadernička moravská'

velký list: 'Boskoopské', 'Coulonova reneta', 'Lebelovo', 'Průsvitné letní'.

světlý list: 'Landsberská reneta', 'Londýnské', 'Kalvil červený podzimní', 'Signe Tillisch'.

tmavý list: 'Baumannova reneta', 'Smiřické vzácné', 'Vlkovo'.

lesklý list: 'Batul', 'Chodské'.

velká koruna: 'Boskoopské', 'Blenheimská reneta', 'Coulonova reneta', 'Grávštýnské', 'Jadernička moravská', 'Jeptiška', 'Kardinál žiháný', 'Strýmka', 'Vilémovo'.

malá koruna: 'Astrachán bílý', 'Astrachán červený', 'James Grieve', 'Londýnské', 'Sudetská reneta', 'Parména zlatá', 'Wagenerovo'.

pravidelná koruna: 'Batul', 'Croncelské', 'Grávštýnské', 'Panenské české', 'Strýmka', 'Vlkovo'.

převislá koruna: 'Blenheimská reneta', 'Elise Rathke', 'Hedvábné pozděkvěté', 'Jonathan', 'Krasokvět žlutý', 'Malinové hornokrajské', 'Malinové podzimní', 'Peasgoodovo', 'Wealthy'.

úzká jehlancovitá koruna: 'Black Ben', 'Hammersteinovo', 'Panenské české', 'Parména zlatá', 'Londýnské'.

pozdní rašení a kvetení: 'Hedvábné pozděkvěté', 'Grahamovo', 'Krátkostopka královská', 'Matčino'.

růžový květ: 'Batul', 'Grahamovo', 'Panenské české'.

bílý květ (velké korunní plátky): 'Grávštýnské'.

6.3.2 Sortiment hrušní

Následující tabulka představuje 50 dostupných odrůd hrušní. Zahrnuje 4 krajové odrůdy ('Koporečka', 'Solanka' – severní Čechy, 'Šídlenka' – jižní Morava, 'Zelinka chlumecká' – východní Čechy) a 3 nezpochybnitelné české odrůdy ('Ananaska česká', 'Jakubka česká', 'Muškateľka šedá'). Domácí původ je nejistý u odrůd 'Máslovka římská', 'Muškateľka letní', 'Muškateľka turecká' a 'Pstružka'. Kromě začleněných 4 krajových odrůd a 3 českých (moravských) odrůd je velmi vhodné použít i místní odrůdy, mnohdy známé jen v úzce vymezeném území pod lidovými názvy.

Problematická kombinace hrušní a jalovců. Kdysi velmi hojná odrůda 'Šídlenka' (vlevo) z jižní Moravy mizí (Věmyslice na Moravskokrumlovsku).

Charakteristika vybraných starých odrůd hrušní

Odrůda	Poloha	Intenzita růstu	Plodnost	Strupovitost	Chuť	Typ výsadby	Využití plodů
Amanlíská	2	2	1	3	1	1,4	1,3,4
Ananaska česká ^č	2	1	1	1	1	3,2,1	1,4
Avranšská	2	2	1	3	1	1,2,3,4	4,3,1
Boscova lahvice	1	2	2	2	1	1,2,3,4	1,3
Clappova	2	2	1	1	1	1,2,3,4	3,1
Dielova	1	2	2	3	2	1,2,4	1,4
Dvorní	2	1	1	2	2	1	1,3
Drouardova	1	3	2	1	2	4	1
Eliška	1	2	1	1	1	4,1	3,1
Esperenova máslovka	2	3	1	1	1	4,1	1
Giffardova	1	2	2	1	1	1,4	1
Hájenka	2	2	1	3	1	1,4	1,3
Hardyho	3	1	2	2	1	2,1,3	1,3
Hohensaatenská	1	3	2	1	2	2	1
Charneuská	1	2	2	2	1	1,2,3	4,1,3
Jakubka česká ^č	2	1	1	1	1	2,1	1,4,3
Konference	2	3	1	1	1	4,1,2	1,3
Kongresovka	2	2	2	3	2	4,1,3	3,1
Křivice	1	3	1	2	2	4,1	1
Koporečka ^k	1	1	2	3	1	3,1,2	1
Kozačka štuttgartská	1	2	2	1	1	3,2,1	1
Krvavka velická	2	2	2	2	2	1,3	1,4
Lucasova	1	2	3	2	2	4,1	1
Madame Verté	2	3	1	1	1	4,1	1
Magdalenka	1	3	1	3	2	1,4	1
Máslovka římská	3	1	2	2	2	3,1	1

Odrůda	Poloha	Intenzita růstu	Plodnost	Strupovitost	Chuť	Typ výsadby	Využití plodů
Mechelenská	1	3	1	2	2	4,1	1,3
Merodova	2	1	1	1	2	3,1,2,4	1,3
Muškatelka letní	2	2	1	2	1	1,3,2,4	1,3,4
Muškatelka šedá ^č	3	1	1	1	1	3,1	1,4
Muškatelka turecká	2	1	1	3	1	3,2,1	1,4
Nagevicova	3	1	1	1	1	1,3	1,3,4
Nelisova zimní	2	3	2	1	1	4,1	1
Pařížanka	3	2	1	1	2	4,1,2,3	1,3
Pastornice	1	1	1	2	2	3,1	1,4
Pitmastonská	2	2	2	2	2	4,1	1
President Mas	1	2	3	1	1	4	3,1
Pstružka	1	1	2	3	1	1,2,3	1,4
Salisburyho	3	1	1	2	1	1,2,3,4	1,3,4
Solanka ^k	2	1	1	1	1	1,3,2	1,3
Solnohradka	2	1	1	3	2	2,1,3	4,3,1
Šídlenka ^k	1	1	2	2	1	3,1	1,3,4
Špinka	3	1	2	1	1	3,1	4,1
Sterkmanova	1	1	2	1	2	4,1	1
Thirriotova	3	2	1	1	1	4,1	3,1
Trévouxská	3	2	1	3	1	1,4	1,3
Virgule	1	2	2	3	1	1,4,2	1
Williamsova	1	3	1	1	1	4	1,3
Windsorská	1	1	1	3	3	3,2,1	3,4
Zelinka chlumecká ^k	1	1	1	1	2	3	1,4

Vysvětlivky: ^k krajová odrůda, ^č – domácí odrůda (původ v českých zemích)

Použití hrušní do zastavěného území čelí v současnosti klíčovému problému, chorobě rzivosti hrušně, vyvolané houbou *Gymnosporangium sabinae*. Podobně jako v případě šarky švestky starší pomologie tu chorobu vůbec neřeší, protože je nevýznamná. Problematice hodnocení náchylnosti odrůd hrušní se výzkumníci začali seriózně věnovat teprve nedávno (Kellerhals et al., 2012), ale dosud nejsou výsledky publikované. Na lokalitách s výskytem náchylného hostitele rodu *Juniperus* je třeba vyloučit silně náchylné odrůdy hrušní jako 'Boscova lahvice', 'Clappova', 'Konference', 'Lucasova' či 'Pařížanka'. Dokud nebudou známy odolné odrůdy hrušní, problém rzivosti hrušně lze do jisté míry řešit náhradou velmi náchylných taxonů jalovců méně náchylnými, nebo přímou fungicidní ochranou jalovců a (nebo) mladých stromů hrušní (aplikace přípravků na ochranu rostlin u starších vysokých stromů je náročná). V prvním případě je rozhodujícím faktorem možnost plnohodnotné alternativy, ve druhém případě možnost použití účinného přípravku na ochranu rostlin. Obojí je v současnosti značně problematické. Mezi náchylné druhy jalovců patří hojně vysazovaný jalovec čínský (*Juniperus chinensis*) a jalovec prostřední (*Juniperus × media*), dále jalovec chvojka klášterská (*Juniperus sabinae*) a jalovec skalní (*Juniperus scopulorum*). Významnou roli hraje i náchylnost konkrétního kultivaru, například *Juniperus × media* 'Pfitzeriana' je podstatně náchylnější než *J. × media* 'Hetzii'. Mezi velmi náchylné kultivary patří dále zejména *J. × media* 'Pfitzeriana Aurea', 'Pfitzeriana Compacta', 'Old Gold', 'Swiss Gold', *J. sabina* 'Blue Danube', 'Tamariscifolia', 'Arcadi', *J. chinensis* 'Robusta Green', 'Ketelleri', *J. scopulorum* 'Bluehaven). Mezi odolné druhy jalovců patří *J. communis*, *J. conferta*, *J. horizontalis*, *J. procumbens*, *J. squamata* a *J. virginiana*. Klíčovým tématem je tedy žádoucí kooperace zúčastněných při výsadbě hrušní a jalovců. Optimální přístup výrazně omezuje nebo zcela vylučuje výsadby jalovců v zastavěném území, a to nejen kvůli zmíněnému riziku onemocnění hrušní, ale i důvodu nepůvodnosti většiny druhů a narušení charakteru zeleně venkovských sídel.

6.3.3 Sortiment třešní a višňi

Třešeň je oblíbeným druhem z důvodu raného ovoce a poměrně malých nároků na stanoviště a péči. Višně poskytující jedinečné ovoce na zpracování jsou v současnosti vážně ohroženy patogeny *Monilinia laxa* a *Monilinia fructigena*, vyvolávající choroby moniliová spála a moniliová hniloba plodů. Zejména moniliová spála představuje vážné ohrožení existence extenzivně vedených výsadeb, neboť výrazně přispívá k faktorům vyvolávajícím komplexní chřadnutí až odumírání peckovin (apoplexie). Z tohoto důvodu musí být výsadby višňi koncipovány tak, aby se v rámci následné péče počítalo u mladých stromů s ochrannými zásahy proti zmíněným patogenům, protože zcela odolné odrůdy nejsou známy, třebaže rozdíly mezi odrůdami existují. Důležitým faktorem je výběr vzdušné lokality, zajišťující rychlé osychání partií koruny stromů.

V minulosti byly hojněji rozšířené odrůdy třešní ze skupiny srdcovek, vyznačující se měkkou dužninou a obecně ranější dobou zrání. Mezi nimi byla i řada krajových odrůd. Později jsou srdcovky vytlačovány velkoplodými chrupkami (případně přechodovým typem polochrupky), které tak rychle nepřežívají a jejich tužší konzistence dužniny umožňuje transport. Jejich nevýhodou je obecně větší náchylnost k praskání

za deště. Z hlediska zbarvení se rozlišují srdcovky i chrupky tmavé, pestré a světlé. Třešně jsou velmi zajímavým sadovnickým materiálem, protože kromě atraktivních sladkých plodů vytváří často dominantní stromy, na kterých na podzim vybarvují listy do žluta. Z pohledu zachování genetického materiálu je žádoucí vysazovat domácí krajové odrůdy. V souvislosti s historickým sortimentem je třeba upozornit na problematiku náročné pomologické determinace odrůd, která způsobila, že se v literatuře setkáváme s mnoha duplicitami i mylnými údaji o původu odrůd. Česká pomologická literatura např. až do konce 60. let uváděla odrůdu 'Kaštánka' jako českou krajovou odrůdu středního Polabí (z Kolínska), která se kvůli výborným chuťovým vlastnostem rozšířila prakticky do všech oblastí (Boček 1953; Ferkl 1958), teprve Kutina a kol. (1991) uvádějí správný původ, neboť se jedná o odrůdu 'Early Rivers', která vznikla roku 1869 v Anglii. Podobně odrůda 'Heřmanoměstská májovka' není krajová odrůda z východních Čech, ale francouzská odrůda 'Annonayská'. Německá odrůda 'Schneiderova pozdní' byla u nás dokonce zapsána do Listiny povolených odrůd jako původně krajová odrůda Mladoboleslavska pod názvem 'Thurn Taxis', přičemž tatáž odrůda byla pěstována pod krajovými jmény 'Slatiňanská', 'Přeloučská pumra', 'Temešvárská obrovská' (Kutina 1991). Duplicitní značení odrůd odhalily až mezinárodní srovnávací pokusy (Kloutvor Josef, osobní sdělení). V případě snah o volbu domácích odrůd musí být proto starší literární zdroje podrobeny přísné kritice. Krajové názvy smí být použity jako synonymum, ale nikoliv pro odlišení totožných odrůd.

S přihlédnutím k současnému rozšíření a historickým sortimentům doporučujeme pro pěstování jednak ověřené odrůdy třešní jako 'Kaštánka' (srdcovka), 'Napoleonova' a 'Hedelfingenská' (chrupky). Z hlediska raného zrání jsou zajímavé i odrůdy 'Rychlice německá', 'Annonayská', 'Kassinova raná', 'Winklerova raná', které unikají vrtuli třešňové (plody nečerviví). Zpestření sortimentu nabízí žlutoplodé polochrupky 'Dönissenova' a 'Droganova', jejichž plody nejsou vyhledávány ptactvem. Z pozdních chrupek patří k nejkvalitnějším 'Schneiderova pozdní' a 'Germersdorfská'.

Z českých odrůd uvedme odrůdy typické pro střední Čechy: 'Jánovka mšenská', 'Klecanská černá', 'Srdcovka přeúrodná', 'Vítovka molitorovská', 'Žalanka'; východní Čechy: 'Chlumecká raná', 'Medovka', 'Karešova', 'Kordia', 'Chlumecká černá', 'Choltická', 'Kostelnice', 'Plotišťská', 'Velichova chrupka'; jižní Čechy: 'Libějovická raná'; severozápadní Čechy: 'Litoměřická', 'Doupovská černá'; Moravu: 'Granát', 'Skalka', 'Vlko-va obrovská', 'Uherská měkká', 'Moravská rychlice'. Mezi nejkvalitnější české odrůdy patří raná srdcovka 'Karešova' a pozdní chrupka 'Kordia', obě z východních Čech. Obě mají velké a chuťově výborné plody. Odrůda 'Kordia' vykazuje vysokou odolnost k moniliové hnilobě plodů. Nevýhodou je pouze citlivost k pozdním jarním mrazíkům. Jihočeská odrůda 'Libějovická raná', původem z Českobudějovicka, je svým vzpřímeným růstem velmi vhodná do stromořadí.

Višně je vhodné sázet pouze do domácích zahrad a zahrádek, kde bude zajištěna ochrana proti již dříve zmíněným houbovým patogenům (*Monilinia* sp.), vyvolávající moniliovou spálu. Konzervářensky vynikající odrůda 'Morela pozdní' je bohužel na moniliozu velmi náchylná, podobně i 'Sladkovišeň raná'. Ve výsadbách by měla být preferována česká odrůda 'Vackova', vyšlechtěná pomologem Janem Říhou (1852–1922), která byla v po II. světové válce doporučována snad ve všech obvodech

Třešně jsou v naší krajině všudypřítomné (foto Vít Michálek).

v hojném zastoupení. Z dalších starých odrůd můžeme doporučit kdysi hojně rozšířenou francouzskou odrůdu ‘Amarelka královská’, a české krajové odrůdy ‘Vítova’, ‘Nedošínská’ (východní Čechy), ‘Kiškovičká’ (severní Čechy) a ‘Šakvičká’ (jižní Morava).

6.3.4 Sortiment slivoní

Po útlumu pěstování slivoní ve druhé polovině 20. století zažíváme v současnosti renesanci, která souvisí se zaváděním nových odrůd, odolných (rezistentních) nebo tolerantních k šarce švestky (PPV). Jsou to právě slivoně, které majitelé zahrad v rámci ovocných dřevin preferují. Důvod je zřejmý: plody nacházejí uplatnění jako surovina pro výrobu destilátů. Z hlediska náchylnosti většiny starých odrůd k PPV je jejich vysazování poněkud problematické. Jak již bylo zmíněno dříve, starší literatura se problematice náchylnosti širšího sortimentu slivoní vlastně vůbec nevěnuje. Posouzení odolnosti u vzácných nebo již prakticky zapomenutých odrůd je žádoucí, nicméně ucelená data chybí. Nejrozšířenější odrůda slivoní ‘Domácí velkoplodá’ je silně náchylná nejen k šarce švestky, ale i k ostatním hospodářky významným chorobám, jako je puchrovitost slivoně, moniliová hniloba plodů apod. Také tradiční dřívě doporučované odrůdy jako ‘Lützelsachsenská’, ‘Zelená renklóda’ a ‘Zimmerova’ jsou k šarce náchylné. Nové výsadby těchto jinak velmi kvalitních odrůd je možné doporučit pouze v oblastech s nízkým výskytem PPV. V případě plošného zamoření je třeba volit odolné či tolerantní odrůdy. Vyšší odolnost k šarce švestky vykazují starší odrůdy ‘Althanova renklóda’, ‘Anna Späth’, ‘Mirabelka nancyská’, ‘Oullinská’, ‘Erssingerská’ a ‘Wangenheimova’ (Polák 2010).

Řada místních odrůd nalezených v Bílých Karpatech (Tetera a kol. 2006), patřících do druhu *Prunus insititia* (např. ‘Bílá trnka’, ‘Švestička’, ‘Pavlůvka’, ‘Gulovačka’, ‘Sračky’, ‘Zelená slíva’, ‘Zelená švestka’, ‘Žlutá durancie’), nejevila při vizuálním pozorování *in situ* příznaky PPV, a ani laboratorní testy v mnoha případech neodhalily přítomnost

viru (Tetera a Boček 2006; Boček a Tetera 2008). Na východní Moravě (Slovácko) je hojně rozšířená krajová odrůda ‘Durancie’, kterou najdeme i v jiných oblastech ČR. Odolnost k šarce švestky, vysoká plodnost a vhodnost plodů na použití do kvasu dávají této odrůdě velkou perspektivu. Tyto místní či krajové odrůdy jsou proto velmi vhodné pro použití v konkrétních oblastech.

V případě slivoní je a jistě i bude snaha pěstovat v domácích zahradách a zahrádkách moderní rezistentní či tolerantní odrůdy. Z nich možno doporučit zejména odrůdy ‘Čačanská rodná’, ‘Elena’, ‘Herman’ a ‘Valjevka’. Polák (2010) hodnotí odrůdy ‘Haganta’, ‘Hanita’, ‘Presenta’ a ‘Tophit’ jako rezistentní k šarce švestky.

6.3.5 Meruňky a broskvoně

Podobně jako u slivoní je pěstování teplomilných peckovin komplikováno šířením šarky švestky. V současné době se tedy jednoznačně ustupuje od starých, k PPV náchylných odrůd, a pro pěstování se doporučují vyšlechtěné odolné odrůdy. Důvodem je i nedostupnost školkařského materiálu starých odrůd, popisovaných ještě v pomologických z 60. let 20. století, které dnes patří k zapomenutým. Ze starších odrůd broskvoní je mezi drobnými pěstiteli dosud poměrně oblíbená odrůda ‘Amsdenova’ z důvodu odolnosti ke kadeřavosti broskvoně. Polák (2010) řadí mezi broskvoně rezistentní k šarce švestky odrůdy ‘Favorita Morettini 3’ (raná) a ‘Envoy’ (pozdní).

Extenzivní pěstování meruněk kombinuje problémy s náchylností starších odrůd k šarce švestky a moniliové spále. Doporučení pro pěstování je proto obdobné jako v případě višní a slivoní: volit odrůdy odolnější k PPV a zajistit ochranu vůči moniliové spále, zejména u mladých výsadeb. Z tradičních odrůd je na jižní Moravě dosud nejrozšířenější ‘Velkopavlovická’, která vyniká chuťovými vlastnostmi, je ovšem citlivá k pozdním jarním mrazíkům a rovněž odolnost k šarce švestky je nízká. Z hlediska udržení tradičních odrůd meruněk je na jižní Moravě žádoucí podpořit výsadby

krajových odrůd 'Bohutická', 'Bořetická', 'Kloboucká raná', 'Sabinovská', 'Velkopavlovická', 'Znojemská' a 'Želešická', přičemž odrůda 'Bořetická' může být použita i do oblastí plošně zamořených šarkou švestky (Krška Boris, osobní sdělení). Mezi české krajové odrůdy meruněk patří 'Holubova', 'Mělnická' a 'Roztocká'. Nejen z důvodu převažující náchylnosti starých odrůd k PPV se v současnosti prosazují moderní šlechtěné odrůdy. Mnohé z nich jsou díky vyšší mrazuodolnosti použitelné i do okrajových oblastí, např. odrůdy 'Leala' a 'Leskora', vyšlechtěné na Mendelově univerzitě v Brně, Zahradnické fakultě v Lednici, lze úspěšně pěstovat až do nadmořské výšky 450 m. Mezi velmi kvalitní moderní odrůdy meruněk, odolné k šarce švestky, patří 'Adriana', 'Betinka', 'Candela', 'Harlayne' a 'Sofia'. Odrůda 'Harlayne' je k šarce švestky dokonce imunní (Polák 2010) a lze ji s úspěchem pěstovat do nadmořské výšky 450 m.

6.4 Výsadba a následná péče

6.4.1 Výběr a příprava stanoviště

Z pohledu přírodních podmínek je třeba vyhovět základním nárokům ovocných druhů na stanoviště jako souboru ekologických faktorů, působících v daném místě na rostlinu. Sledují se faktory klimatické, edafické a biotické, včetně antropogenních. Mezi nejdůležitější kritéria pro posouzení vhodnosti určitého ovocného druhu nebo odrůdy patří jejich nároky na teplo, světlo, vodu a živiny. Základní roli hrají faktory jako nadmořská výška, průměrná roční teplota, průměrný roční úhrn srážek, fyzikální a chemické vlastnosti půdy. Vždy je nutné počítat s možnou mikroklimatickou odchylkou. Běžné ovocné druhy (jabloně, hrušně, slivoně, třešně a višně) lze vysazovat prakticky bez omezení do nadmořské výšky 350 m, výjimkou odrůd jabloní náchylných k padlí jabloně (např. 'Boikovo', 'Jonathan'), které není vhodné sázet v nížinách. Teplomilné ovocné druhy (meruňky, broskvoně, jeřáb oskeruše) lze vysazovat bez omezení v pásmu do 250 m, obecně nevhodná stanoviště pro teplomilné druhy jsou polohy nad 450 m. V nadmořských výškách nad 500 m jsou nevhodnými polohami exponované terénní hřbety a úžlabí s trvalým prouděním vzduchu. V polohách nad 600 m lze úspěšně pěstovat jen spolehlivě mrazuodolné odrůdy jabloní a slivoní, případně třešní. Z hlediska expozice jsou pro ovocné stromy nejvhodnější mírně svažité jihozápadní svahy. Ve vyšších polohách (nad 450 m) možno volit i jižní svahy, pokud je lokalita srážkově bohatá. Ovocné druhy nevysazujeme do mrazových kotlin. Jabloně, slivoně a tradiční druhy pěstované jako keře (rybíz, angrešt, maliník, líska) vyžadují vlhčí půdy. Hrušně, třešně a ořešák královský nesnáší vysokou hladinu podzemní vody, která by při použití generativní podnože neměla být obecně výše než 1,5 m pod povrchem půdy. Určitá plasticita ovocných dřevin pro použití do různých půdních podmínek, zejména po stránce fyzikálních vlastností, je umožněna dobře zvolenou podnoží.

Kmenné tvary ovocných dřevin se obvykle vysazují do individuálně kopaných jam, plošná příprava pozemku je výjimkou. V takovém případě je před vlastní výsadbou žádoucí provést chemický rozbor půdy a v případě deficitu živin upravit jejich množství na úroveň alespoň vyhovující, lépe dobrou (dle metodiky Mehlich III). Při individuální výsadbě do kopaných jam v zatravněné ploše je nutné vytvořit výsadbovou jámu

Výsadba ovocných stromků žáky ZŠ Čestice v rámci projektu města Strakonice Zahradou poznání, který chce prostřednictvím výsadeb starých ovocných odrůd přiblížit nejvýznamnější osobnosti a zajímavosti regionu Strakonicka (foto Miroslav Šobr).

o šířce minimálně 0,7 m a hloubce 0,4 m. Zeminu se doporučuje obohatit o 20–50 kg kvalitního kompostu, 0,5 kg mletého přírodního fosfátu a v případě poklesu pH pod 6,0 aplikovat 1 kg dolomitického vápence (důležité zejména u peckovin a skořápkovin).

6.4.2. Volba pěstitelského tvaru, podnože a sponu

Pěstitelský tvar musí být volen vždy v souladu s použitou podnoží, jen tak je zajištěna budoucí funkčnost výsadby! Do zatravněné plochy i pro zajištění požadované vzrůstnosti a dlouhověkosti stromů je nezbytná silně vzrůstná podnož, nejlépe generativního původu, kvůli zajištění dobrého kotvení a snazšího osvojení živin z hlubších vrstev půdy. Vhodnými pěstitelskými tvary jsou polokmen (výška kmínku 1,3–1,7 m) a vysokokmen (1,7–2,0 m). Tyto vyšší kmenné tvary na bujně rostoucích podnožích vyžadují širší spony: jabloně: 8–12 m, hrušně 8–10 m, slivoně, meruňky, broskvoně a višně 6–8 m, třešně 10–12 m, ořešák královský 12–16 m, líska 4–5 m, další keře dle vzrůstnosti druhu a odrůdy. V méně příznivých půdně-klimatických podmínkách volíme spodní hranici, naopak v optimálních podmínkách horní hranici vzdálenosti.

6.4.3 Vlastní výsadba

Na rozdíl od okrasného materiálu produkují ovocné školky převážně prostokořenné výpěstky ve tvaru špičáku (jednoletý či dvouletý štěpovanec) či stromků se založenou korunkou v požadované výšce odpovídající pěstitelskému tvaru (viz výše). Stáří vysazovaného prostokořenného výpěstku by nemělo být více než 5 let, jinak se hůře ujímá. Při výsadbě do zatravněné půdy je šířka jámy mnohdy limitujícím faktorem dobrého zakořenění a růstu mladých stromků. Doporučuje se vykopat jámu minimálně 0,7 m širokou a 0,4 m hlubokou. Praxe ukázala důležitost šířky jámy, zejména tam, kde je souvislý travní porost a méně úrodná půda.

Termín výsadby je pro většinu ovocných druhů vhodnější na podzim, nejlépe začátkem listopadu. Broskvoně, mandloně a ořešák královský je optimální sázet až na jaře po narašení. Při jarní výsadbě je nezbytná vydatná závlhka a vytvoření závlahové mísy pro vodu kolem stromků o průměru minimálně 1 m.

V případě oplocených pozemků není nutná individuální ochrana kmenů a kotvení je řešeno standardně jedním dřevěným kulem o průměru min 70 mm, který je zatlučen na dno výsadbové jámy mírně od středu na jih, aby po výsadbě byl kmínek stromu částečně chráněn před přímým slunečním zářením. Na neoplocených pozemcích musí být kmeny vysazených stromků spolehlivě zajištěny proti poškození zvěří, hospodářskými zvířaty či mechanizačními prostředky. Stromky, které nejsou ohroženy velkými zvířaty, lze zajistit jednoduchým chráničem např. z chovatelského pletiva (s velkými oky pro snazší odstraňování případného obrostu na kmínku bez nutnosti odstranění chrániče), které je pevně připevněno k opěrnému kůlu. Výsadby ve volné krajině či v zastavěném území na veřených plochách je vhodné zabezpečit před poškozením robustnějším systémem, sestávajícím z ochranného pláště (latě, desky, pletivo) připevněném na třech kotvících kůlech, instalovaných v dostatečné vzdálenosti od vysazené ovocné dřeviny (min. 0,3 m). Kotvicí systém má plnit funkci minimálně 5 let po výsadbě, ochrana proti poškození zvěří, zejména u citlivých druhů jako jsou jabloně, je zpravidla nutná i více než 10 let.

6.4.4 Následná péče po výsadbě

Mezi nejdůležitější agrotechnické úkony patří výchovný řez a udržování okolí stromků bez vegetace, případně závlaha.

Výchovný řez, spočívající v každoročním zkracování výhonů, je bezpodmínečně nutný pěstitelský zákrok, zajišťující ujmoutí, zakořenění i zdárný růst a větvení ovocné dřeviny při zapěstování koruny stromů. U kmenných tvarů (vysokokmeny, polokmeny, čtvrtkmeny) je nutné zkrátit výhony v prvním roce po výsadbě minimálně o 2/3 délky, při jarní výsadbě až na první pupen směřující ven z korunky v příslušném směru růstu výhonu, budoucí kosterní větve. Pro vybudování koruny ponecháváme maximálně 5 výhonů + terminální výhon (prodloužení kmene), který má po zkrácení převyšovat o 0,15–0,30 m úroveň postranních výhonů. Ve druhém roce se výhony zkracují o 1/2 délky a ve třetím roce o 1/3 délky. Většina ovocných druhů se řeže za vegetačního klidu v předjaří, peckoviny, mandloně a ořešák královský naopak nejdříve po narašení, s ohledem na riziko infekce patogeny.

U odrůd náročných na zapěstování provádíme výchovný řez až do 5. roku po výsadbě, přičemž míru zkrácení přizpůsobujeme růstu stromů. Míra zkracování se snižuje. V případě krátkých přírůstků, je nutné růst podpořit nejen hlubším řezem (při opravném řezu i do staršího dřeva), ale i přihnojením a závlahou.

V období výchovného řezu (3–5 let po výsadbě) je v našich klimatických podmínkách zpravidla nezbytné udržovat půdu kolem stromků o průměru min. 1 m (šířka závlahové mísy) v bezplevelném stavu mělkou kultivací. V podmínkách, kde nehrozí výskyt hlodavců, je možné okolí stromků mulčovat organickou hmotou. Mulčování je vhodné na lehkých půdách, v těžkých půdách se provádět nemá. Vhodné je každoročně na jaře aplikovat na plochu závlahové mísy 50 mm vrstvu kompostu. Ve 4.–5. roce lze kultivaci půdy nahradit aplikací 0,1 m vrstvou mulčovací kůry. K zatravnění bezprostředního okolí stromu přistoupíme nejdříve v 7. roce po výsadbě.

U nízkých tvarů na zahrádkách se obvykle zkracování výhonů omezuje s cílem urychlit vstup do plodnosti. Zejména u moderních pěstitelských systémů jako štíhlé větveno se silné kosterní větve nahrazují polokosterními plodnými větvemi, které se tvarují (vyvazováním nebo zatěžováním letorostů) do vodorovné roviny, čímž je nástup plodnosti dále urychlen. Pěstování přísně vedených tvarů jde nad rámec této metody a s ohledem na umělost takových tvarů ani takové postupy nedoporučujeme.

6.4.5 Údržba starších výsadeb

Ovocné stromy pěstované na generativních podnožích vstupují do plodnosti přibližně ve 4.–10. roce po výsadbě v závislosti na druhu, odrůdě, prostředí a agrotechnice. Výchovný řez je nahrazen řezem udržovacím (průklest, prosvětlovací řez), který se omezuje na odstraňování nadbytečných partií koruny, zejména konkurenčních výhonů vyrůstajících v bezprostřední blízkosti žádoucího prodloužení terminálu a kosterních větví. Hlavním cílem udržovacího řezu je prosvětlování nadměrně zahuštěných korun, s cílem zlepšit hygienické poměry v koruně a zajistit kvalitní a každoroční úrodu.

S přibývajícím věkem a závislým snižováním intenzity vegetativního růstu u jádrovin často vzniká střídavá plodnost s možnými negativními důsledky na zdravotní stav stromů. K zabránění lámání větví nadměrnou úrodou v plodných letech aplikujeme zmlazovací řez – jarní redukci plodonosného obrostu či větví v roce nadměrné násady obnovujeme rovnováhu mezi růstem a plodností. Větve se odřezávají zásadně na větevní kroužek (větevní límeček), nebo na slabší postranní větev, přičemž je třeba respektovat třetinové pravidlo – vzniklá rána po řezu nemá být silnější než třetina průměru postranní větve. Řezná rána nemá standardně přesáhnout 100 mm u jádrovin a 50 mm u peckovin. Řez se obecně provádí od února do konce srpna, přičemž předjarní období je vhodné pro jádroviny, kdežto peckoviny se mají řezat zásadně za vegetace, optimálně v době kvetení. Ořešák královský zpravidla řez nevyžaduje, protože si dokáže regulovat světlost koruny. Z provozních důvodů lze ořešák řezat v období, kdy nehrozí poškození silnými mrazy (zimní období) a nedochází k silnému mízotoku (předjaří). Jako optimální termín se ukazuje jarní období. Větve do průměru 50 mm je nejlépe odřezávat v době vytvoření 30–50 mm dlouhých letorostů, silnější větve při délce 100–150 mm.

Extenzivní výsadby by měly být koncipovány tak, aby nebylo nutné pravidelné ošetřování proti škodlivým činitelům. Prevence výskytu chorob je dána výběrem vhodného stanoviště, odolné odrůdy a vyšším kmeným tvarem. Regulaci škůdců lze do jisté míry zajistit funkční biodiverzitou, zejména vhodným managementem okolní vegetace, spočívajícím jak v založení druhově pestrého travobylinného společenstva pod ovocnými stromy, tak jeho údržbu postupnou, mozaikovitou sečí.

Životnost dřevin na slabě rostoucích podnožích je omezená na cca 20 let. Pro zajištění dostatečných jednoletých vegetativních přírůstků je nutné stromky každoročně řezat a častěji hnojit, a tak udržovat rovnováhu mezi růstem a plodností. Udržovací řez je kombinován s mírným zmlazovacím (zpětným řezem do 2 až 3leté části větve).

6.4.6 Problematika rozmnožovacího materiálu starých odrůd ovocných dřevin

Předkládaná metodika doporučuje použít pro výsadby prioritně tradiční staré a krajové odrůdy, s cílem prodloužit kontinuitu nebo navázat na historii jejich pěstování. Většina odrůd, které se označují jako staré nebo krajové, nejsou ovšem úředně registrované a dle české legislativy až do roku 2003 nesměly být dokonce komerčně množeny. Se zavedením konformního rozmnožovacího materiálu (CAC) do české legislativy (Zákon 219/2003 Sb., o uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin a o změně některých zákonů, Vyhláška 332/2006, o množitelských porostech a rozmnožovacím materiálu chmele, révy, ovocných rodů a druhů a okrasných druhů a jeho uvádění do oběhu) je sice možné množit i neregistrované odrůdy, problémem je ovšem nízký zájem ovocných školek, který je umocněn nedostatkem zdravotně prověřených roubových matečnic. Při výrobě CAC rozmnožovacího materiálu jsou totiž kladeny stejné požadavky ze strany orgánů rostlinolékařské péče jako v případě uznaného (certifikovaného) materiálu dle Směrnice Rady 2000/29/ES ze dne 8. května 2000, o ochranných opatřeních proti zavlečení organismů škodlivých rostlinám nebo rostlinným produktům do Společenství a proti jejich rozšiřování na území Společenství a Zákona č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Povinnost úředního testování matečných rostlin na výskyt regulovaných škodlivých organismů (Plum pox potyvirus – šarka švestky, PPV; *Candidatus* Phytoplasma mali – proliferace jabloně – AP a *Candidatus* Phytoplasma pyri – chřadnutí hrušně, PD) neznamena pro školkaře pouze finanční zátěž (zpoplatnění testů), ale je spojená s rizikem pozitivního nálezu, na základě kterého vydává orgán rostlinolékařské péče mimořádné rostlinolékařské opatření zakazující použití materiálu pro množení v okolí 250 m až na tři roky (šarka švestky, proliferace jabloně), což může být pro školkaře likvidační (zákaz odběru oček a roubov, v nejhorším případě zákaz prodeje výpěstků). Odběr roubov z nejistých zdrojů pro založení matečnic je proto značně riskantní.

Budoucnost množení starých a krajových odrůd je aktuálně ohrožena i legislativními změnami, týkajícími se registrací. V souladu se schválenou Směrnicí Rady 2008/90/ES ze dne 29. září 2008, o uvádění na trh rozmnožovacího materiálu ovocných rostlin

a ovocných rostlin určených k produkci ovoce, mají být po skončení přechodného období ke dni 31. 12. 2018 uváděny do oběhu pouze odrůdy právně chráněné, úředně registrované nebo považované za obecně známé, pokud již před 30. září 2012 byly uvedeny na trh na území dotčeného nebo jiného členského státu pod podmínkou, že mají úředně schválený popis. Česká republika vyžaduje za registraci, respektive úřední schválení popisu odrůdy správní poplatek 2000 Kč, což představuje další finanční zátěž pro školkařské firmy.

Použitá a související literatura

- Boček, O. (1953): Pomologie. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 179 s.
- Boček, S. (2013): Možnosti využití starých odrůd ovocných dřevin. In: Kejha, L.: Strom pro život – život pro strom. Praha, s. 20–29.
- Boček, S., Tetera, V. (2008): Ovocné dřeviny Bílých Karpat. Zahradnictví, 1, s. 10–12.
- Camacho Villa, T.C., Maxted, N., Scholten, M., Ford-Lloyd, B. (2005): Defining and identifying crop landraces. Plant Genetic Resources, 3, s. 373–384.
- Černík, V., Boček, O., Večeřa, L. (1969): Malá pomologie 2: Hrušky. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 221 s.
- Dziubiak, M. (2004): Collection of the genus Malus Mill. in the Botanical Garden of The Polish Academy of Sciences in Warsaw. Journal of Fruit and Ornamental Plant Research, 12, s. 121–128.
- Dvořák, A., Vondráček, J. (1969): Malá pomologie 1: Jablka. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 336 s.
- Falcinelli, M., Russi, L., Negri, V., Veronesi, F. (1994): Variation within improved cultivars and landraces of lucerne in Central Italy. In: Rognli, O.A., Stolberg, E., Schjelderup, I. (eds.): Breeding fodder crops for marginal conditions. Dordrecht, s. 81–87.
- Ferkl, F. (1958): Třešně, višně a sladkovišně. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 257 s.
- Fruwirth, C. (1930): Allgemeine Züchtungslehre der landwirtschaftlichen Kulturpflanzen. Berlin, 478 s.
- Fruwirth, C., Roemer, T. (1921): Einführung in die landwirtschaftlichen Pflanzenzüchtung. Berlin, 150 s.
- Hánl, I., Pekárková, E. (1999): Odrůda. In: Mareček, F.: Zahradnický slovník naučný, 4. díl N–Q. Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha, s. 97
- Jacquemart, P. (1987): Les anciennes variétés fruitières en Wallonie. Brussel, 16 s.
- Kamenický, K. (1926): Československé ovocné odrůdy lokální. In: Sborník výzkumných ústavů zemědělských ČSR. Sv. 22, Ministerstvo zemědělství Republiky československé, Praha, 32 s.
- Kamenický, K. (1932): Ovocná a okrasná stromořadí. In: Sborník výzkumných ústavů zemědělských ČSR. Sv. 89, Ministerstvo zemědělství Republiky československé, Praha, 103 s.

- Kamenický, K. (1932): Ovocná a okrasná stromořadí: Pojednání o stromořadích silničních, výsadbách podél železničních tratí a vodních toků, o osazování pustých míst a neplodných strání. Ministerstvo zemědělství republiky Československé, Praha, 101 s.
- Kamenický, K. (1933): Ovocnářské oblasti československé s výběry tržních odrůd ovocných. In: Sborník výzkumných ústavů zemědělských ČSR. Sv. 110, č. 4, Státní výzkumné stanice ovocnářské v Průhonicích, Praha, 242 s.
- Kamenický, K., Kohout, K. (1957): Atlas tržních odrůd ovoce. 4. vyd. SZN, Praha, 336 s.
- Kellerhals, M., Szalatnay, D., Hunziker, K., Duffy, B., Nybom, H., Ahmadi-Afzadi, M., Höfer, M., Richter, K., Lateur, M. (2012): European pome fruit genetic resources evaluated for disease resistance. *Trees*, 26, s. 179–189.
- Kohout, K. (1959): Zakládání a udržování ovocných sadů. Čsl. akademie věd, Praha, 470 s.
- Kohout, K. (1960): Malá pomologie I. Jablka. SZN, Praha, 270 s.
- Kutina, J. a kol. (1991): Pomologický atlas 1. Zemědělské nakladatelství Brázda, Praha, 288 s.
- Mareček, J. (2006): Ovocný strom jako významná součást krajinného rázu. In: Vorel, I., Sklenička, P.: Ochrana krajinného rázu: třináct let zkušeností, úspěchů i omylů. Praha, 189 s.
- Němec, B. (1955): Dějiny ovocnictví. Československá akademie věd, Praha, 277 s.
- Paprštein, F., Kloutvor, J. (2007): Záchrana krajových odrůd ovocných dřevin v České republice. Vědecké práce ovocnářské. VŠÚO Holovousy, s.r.o., Holovousy, s. 115–120.
- Paprštein, F., Kloutvor, J., Holubec, V. (2004): Conservation of old traditional cherry landraces in the Czech republic. *Acta Horticulturae*, s. 581–584.
- Polák, J. (2010): Šarka švestky – historie choroby v ČR, Evropě a ve světě, virus šarky švestky, jeho vlastnosti, hostitelský okruh, přenos, šíření, epidemiologie, škodlivost a metody ochrany, mezinárodní projekt SharCo 7.RP EU. In: Polák, J. a kol.: Šarka peckovin – současný stav problematiky v České republice a v Evropě. VÚRV, Praha, MENDELU, Lednice, s. 11–19.
- Rümker, K. von (1908): Die systematische Einteilung und Benennung der Getreidesorten für praktische Zwecke. *Jahrbuch der Deutschen landwirtschafts-Gesellschaft*, 23, s. 137–167.
- Řezníček, V., Vlk, R., Boček, S., Salaš, P. (2002): Extenzivní ovocnářství – jádroviny. 1. vyd. MZLU, Brno, 100 s.
- Říha, J. (1915): České ovoce: Hrušky. Ovocnický spolek pro Království české, Praha, 257 s.
- Říha, J. (1919): České ovoce: Jablka. Nákladem Československé pomologické společnosti, Praha, 249 s.
- Říha, J. (1925): České ovoce: Třešně, višně, slívy a švestky. Ovocnický spolek pro Království české, Praha, 251 s.
- Schindler, J. (1918): Einige Bemerkungen über die züchterische und wirtschaftliche Bedeutung der Landrassen unserer Kulturpflanzen. *Deutsche Landwirt. Presse*, 45 (25), s. 155–156.
- Suchý, F. (1907): Moravské ovoce. Český odbor zemědělské rady pro markrabství moravské, Brno, 444 s.
- Švec, F. a kol. (1924): Ovocnictví, jeho význam, dějiny a vztahy. Ministerstvo zemědělství, Praha, 80 s.
- Tetera, V. (1994): Ohrožené odrůdy ovocných dřevin. ZO ČSOP Bílé Karpaty, Veselí nad Moravou, 65 s.
- Tetera, V. (2003): Záchrana starých a krajových odrůd ovocných dřevin. ZO ČSOP Bílé Karpaty, Veselí nad Moravou, 76 s.
- Tetera, V., Boček, S. (2006): Investigation of local-indigenous and old plum and prune varieties in the area of Eastern Moravia. In: Blažek, J. et al. (eds.): Eufurin Plum and Prune working group meeting. RBIP Holovousy, Ltd., s. 193–198.
- Tetera, V. a kol. (2006): Ovoce Bílých Karpat. ZO ČSOP Bílé Karpaty, Veselí nad Moravou, 310 s.
- Vaněk, J. (1935): Lidová pomologie. Jablka. Nakladatelství zahradnické literatury, Chrudim, 109 s.
- Vaněk, J. (1936): Lidová pomologie. Hrušky. Nakladatelství zahradnické literatury, Chrudim, 118 s.
- Vaněk, J. (1940): Lidová pomologie. Jablka. Nakladatelství zahradnické literatury, Chrudim, 128 s.
- Vaněk, J. (1947): Lidová pomologie. Jablka. Nakladatelství zahradnické literatury, Chrudim, 131 s.
- Vávra, M., Ferkl, F., Koch, V. (1965): Malá pomologie 3: švestky a třešně. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 332 s.
- Vondráček, J., Pekárková, E. (1997): Krajová odrůda. In: Mareček, F.: Zahradnický slovník naučný, 3. díl CH–M. Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha, s. 223.
- Whealy, K. (1990). „Seed Savers Exchange: preserving our genetic heritage“. *Transactions of the Illinois State Horticultural Society*, 123, s. 80–84.
- Zeven, A.C. (1998): Landraces: A review of definitions and classifications. *Euphytica*, 104, s. 127–139.

7 ZÁVĚR

Předložená metodika se zabývá postupem jak vytvořit konkrétní seznamy vhodnými výsadbami dřevin a bylin na vybraném území v rámci celého Česka. Tato metodika, která vznikla na základě detailního terénního výzkumu ve třech vybraných lokalitách v Česku (Společenství obcí Čertovo břemeno, Moravský kras, Časnýř a České středohoří) v letech 2011 až 2014, se snaží o komplexní přístup v otázce výsadeb vegetace ve venkovských sídlech. Hlavním cílem metodiky je dát jasný a přehledný návod k výsadbám dřevinné a bylinné vegetace ve vesnicích tak, aby se v největší možné míře zachoval a posílil autentický vzhled obcí. Jedná se o první podobnou práci v tomto regionu a v Česku vůbec a měla by mimo jiné otevřít diskusi odborníků k harmonickému rozvoji venkova. Praktické užívání metodiky širokou veřejností, oponování a kritika širší odbornou veřejností teprve ukážou, které aspekty metodiky jsou dostačující a která témata by měla být rozvedena více. Na základě ohlasů a dalších připomínek bude možno žádat o další projekty, které by danou problematiku rozvíjely dále a hlouběji.

8 SROVNÁNÍ NOVOSTI POSTUPŮ

Předložená metodika se zabývá stanovením vhodných výsadeb dřevin a bylin na vybraném území v rámci celé České republiky. Metodika dává návod jak pomocí podrobného studia daného území, rozboru stávajícího stavu a historického kontextu stanovit vhodnou skladbu jak produkčních, tak i neprodukčních dřevin a bylin. Metodika identifikuje všechny zásadní vlivy, které ovlivňují zeleň v tomto území. Metodika zcela novým a jedinečným způsobem integruje poznatky získané jednotlivými specialisty (v oblasti dendrologie, botaniky, historie, geografie, krajinnářství, sociologie, pomologie, perenářství, projekce). Důležitým přínosem jsou přehledně seřazené tabulkové seznamy vhodných dřevin, bylin a ovocných dřevin, které mohou být v daném kraji typické a spolu s dalšími prvky krajiny a architektury určují jeho jedinečnost. Tyto seznamy vycházejí ze zkušeností z celého období řešení projektu a z podrobné literární rešerše. V současné době neexistuje dostupný aktuální materiál, který by danou problematiku v takovéto šíři řešil. Většina dostupných materiálů, kde lze doporučené druhy a odrůdy nalézt, nerozlišuje mezi jednotlivými regiony, nebo naopak zkoumá pouze jednu součást vegetace podrobně (např. pomologii, botaniku aj.) a ostatní zcela opomíjí.

9 POPIS UPLATNĚNÍ METODIKY

Rozsah uplatnění metodiky je dán zejména tím, že může být použita jak státní správou a samosprávou, tedy starosty obcí i správci zeleně v obcích, členy okrašlovacích i jiných spolků atd. Současně je určena také pro projekční firmy, ateliery,

projektanty, zahradní architekty, pěstitele a majitele nemovitostí v daném regionu, kteří jakkoliv ovlivňují zeleň v obcích i mimo ně. Metodika může sloužit také pro hodnocení kvality podávaných žádostí pro granty nebo již hotových projektů týkající se výsadeb zeleně. Metodika také může sloužit pro správce nemovitostí, zejména zemědělských, v návaznosti na sídla v daném regionu, kteří plánují výsadby nové zeleně či údržbu významnější dřevin a porostů. Metodika je vytvořena za účelem její aplikace na celém území Česka.

10 EKONOMICKÉ ASPEKTY

Předpokládané ekonomické přínosy této metodiky se mohou projevit jak okamžitě (zisk dotací či grantů na základě podložených sebraných dat z metodiky, tvorba naučných stezek či zvýšení atraktivit přehlížených míst), tak zejména dlouhodobě (harmonizace krajiny, vhodné výsadby sortimentu v obcích, zachování vzácného genofondu) při podpoře rozvoje turistického ruchu, který je potenciálně velmi perspektivním přínosem v regionu. Metodika je zcela v souladu s dlouhodobým trendem podpory lokálních výrobců, služeb, zachování řemesel a tradic, který má záštitu jak v rámci ČR, tak i v rámci EU.

11 SEZNAM PUBLIKACÍ, KTERÉ PŘEDCHÁZELY METODICE

- Baroš, A., Velebil, J., Businský, R., Stroblová, L., Hrubá, T., Šantrůčková, M., Boček, S., Dokoupil, L., Kučera, Z., Hupková, M. (2013): Dřeviny a byliny vhodné pro venkovská sídla na území Společenství obcí Čertovo břemeno. Certifikovaná metodika. NAZV Q112A138.
- Baroš, A., Velebil, J., Businský, R., Stroblová, L., Hrubá, T., Šantrůčková, M., Boček, S., Dokoupil, L., Kučera, Z., Hupková, M. (2013): Dřeviny a byliny vhodné pro venkovská sídla na území mikroregionů Moravský kras a Časnýř. Certifikovaná metodika. NAZV Q112A138.
- Baroš, A., Martinek, J. (2011): Trvalkové výsadby s vyšším stupněm autoregulace a extenzivní údržbou. Certifikovaná metodika č. 2/2011-050. Výstup výzkumného záměru MZP0002707301, VÚKOZ, Průhonice, 84 s.
- Baroš, A. (2010): Visual Assessment of Perennial Plantings with Extensive Maintenance. Acta horticulturae et regiotecturae, special issue, s. 82–86.
- Baroš, A. (2011): Údržba trvalkových výsadeb s vyšším stupněm autoregulace a s extenzivní údržbou. Zahradnictví, 10 (5), s. 46–49.
- Baroš, A., Demková, K., Velebil, J., Businský, R., Šantrůčková, M., Stroblová, L., Hrubá, T., Kučera, Z., Hupková, M. (2013): Mapa vybraných prvků lokální identity

- mikroregionů Moravský Kras a Časnýř. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q112A138.
- Baroš, A., Hrubá, T., Velebil, J. (2011): Vhodné typy výsadby izolační zeleně u zdrojů prašnosti v obcích. Odborná studie. VÚKOZ, Průhonice.
- Baroš, A., Stroblová, L., Sedláček, Z. (2011): Naučná stezka „Za krásami Českého Me-ránu“. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q112A138.
- Boček, S., Tetera, V. (2008): Ovocné dřeviny Bílých Karpat. Zahradnictví, č. 1, s. 10–12.
- Baroš, A., Velebil, J., Severa, M. (2012): Poškození okrasných dřevin a bylin pozdními jarními mrazy v roce 2011 na Dendrologické zahradě v Průhonicích. Acta Pruhonici-ciana, 100, s. 115–122.
- Boček, S. (2008): Ovocné aleje - přežitek nebo příležitost? Veronica, XXII (2), s. 18–19.
- Boček, S. (2013): Možnosti využití starých odrůd ovocných dřevin. In: Kejha, L. (ed.): Strom pro život - život pro strom. Praha, s. 20–29.
- Boček, S. a kol. (2008): Ovocné dřeviny v krajině. In: Sborník přednášek a seminárních prací. Centrum Veronica, Hostětín, 186 s.
- Boček, S., Dokoupil, L., Demková, K., Baroš, A. (2013): Mapa vybraných stromů sta-rých odrůd ovocných dřevin nalezených v mikroregionech Moravský Kras a Čas-nýř. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q112A138.
- Boček, S., Dokoupil, L., Stroblová, L., Baroš, A. (2013): Mapa vybraných stromů sta-rých odrůd ovocných dřevin nalezených ve Společenství obcí Čertovo břemeno. Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV Q112A138.
- Businský, R., Velebil, J. (2011): Borovice v České republice. Výsledky dlouhodobého hodnocení rodu Pinus L. v kultuře v České republice. VÚKOZ, Průhonice, 180 s.
- Černý, K., Strnadová, V., Baroš, A., Holub, V., Velebil J. (2013): Zdravotní stav dřevin břehových porostů a významná fytopatologická rizika. In: Baroš A. (ed.): Břehové porosty vodních toků. Sborník ze semináře, Průhonice, s. 59–67.
- Černý, K., Strnadová, V., Velebil J., Baroš, A., Bulíř, P. (2013): Obnova a dlouhodobá péče o břehové porosty v povodí Vltavy. Certifikovaná metodika. VÚKOZ, Průho-nice, 136 s.
- Hrubá, T. (2007): Krajina sídel a úloha zeleně v městském životním prostředí. In: Eko-logie krajiny v ČR - výsledky, aplikace a perspektivy. Sborník abstraktů. Mendlova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, s. 11.
- Klevcov, P., Řezníček, V., Sus, J., Tetera, V. (1999): Ošetřování starých a výsadba no-vých ovocných dřevin. Metodika Českého svazu ochránců přírody, č. 19, 40 s.
- Knotková, I., Baroš, A. (2009): Zplanění vybraných taxonů trvalek v porostním okraji dřevin. Acta Pruhonici-ciana, 93, s. 89–95.
- Matiska, P., Baroš, A. (2012): Rozdíly v estetickém působení trvalkových záhonů s vyš-ším stupněm autoregulace v závislosti na použitých směsích. Zahradnictví, 12, s. 42–44.
- Řezníček, V., Vlk, R., Boček, S., Salaš, P. (2002): Extenzivní ovocnářství - jádroviny. MZLU, Brno, 100 s.
- Sojková, E., Hrubá, T. (2006): Ochrana, obnova a rozvoj zeleně malých měst. Umění řemesla. Životní prostředí a veřejná zeleň ve městech a obcích, roč. XXXII, VÚKOZ, v.v.i, Průhonice, s. 28 – 31.
- Sojková, E., Hrubá, T., Kirschner, V. (2006): Ochrana, obnova a rozvoj zeleně malých měst. Acta Pruhonici-ciana, 85, 148 s.
- Šantrůčková, M., Vávrová, V. (2009): Databáze historických zahrad, parků a krajiny, její vznik a parametry. Knihovna plus [online], č. 1–2 [cit. 2009-06-08]. Dostupné z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus81/santruc.htm>>
- Šantrůčková, M. (2010): Konfliktní spojenectví – ochrana přírody a krajinářské parky na několika příkladech. Příroda, 27, s. 115–123.
- Šantrůčková, M. (2012): Krajiny jižních Čech. Geografické rozhledy, 21 (3), s. 30–32.
- Šantrůčková, M. (2012): The Principles and Development of Landscape Parks in the Czech Republic and Their Study from the Perspective of Historical Geography. Historická geografie, 38 (1), s. 99–118.
- Šímek, P. (2006): Koncept osnovy přednášek pro předmět zakládání a údržba zeleně. MZLU, Brno.
- Tetera, V. (2003): Záchrana starých a krajových odrůd ovocných dřevin. Metodika Českého svazu ochránců přírody, č. 4, ČSOP Bílé Karpaty, Veselí nad Moravou, 80 s.
- Velebil J. (2013): Druhová diverzita modelových břehových porostů v povodí Vltavy a jejich geobiocenologická klasifikace. In: Baroš A. (ed.): Břehové porosty vodních toků. Sborník ze semináře, Průhonice, s. 39–51.
- Velebil, J., Lattenberg, L. (2009): První zkušenosti s nově zaváděnými taxony stromů v ulicích našich měst. [CD-ROM]. In: Dny zahradní a krajinářské tvorby: rostliny-diaagnostický znak oboru?! Sborník ze semináře, Luhačovice, s. 29–32.

METODIKA PRO VÝBĚR VHODNÝCH DRUHŮ DŘEVIN A BYLIN PRO **VENKOVSKÁ SÍDLA**

Adam Baroš, Ivana Barošová, Stanislav Boček, Roman Businský, Katarína Demková, Libor Dokoupil,
Magdalena Kašková, Zdeněk Kučera, Lucie Medková, Markéta Šantrůčková, Jiří Velebil

2014

Vypracováno s podporou projektu NAZV QI112A138 – Lokální identita zeleně venkovských sídel Ministerstva zemědělství ČR.
Metodika volně ke stažení na www.venkovskazelen.cz

ISBN: 978-80-87674-04-8
